

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

AFGAN ULUSAL KİMLİĞİNİN OLUŞUMU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman

Doç. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA

Hazırlayan

Ahmad Zia İBRAHİMİ

MALATYA-2021

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

AFGAN ULUSAL KİMLİĞİNİN OLUŞUMU
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHMAD ZİA İBRAHİMİ

Danışman

Doç. Dr. Oğuzhan GÖKTOLGA

MALATYA 2021

ONUR SÖZÜ

“DOÇ. DR. OĞUZHAN GÖKTOLGA” danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “AFGAN ULUSAL KİMLİĞİNİN OLUŞUMU” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.”

AHMAD ZİA İBRAHİMİ

08.10.2021

ÖNSÖZ

Afganistan, tarihi açısından büyük öneme sahip bir coğrafyada yer almaktadır. Tarih boyunca daima kuzey ve güney bölgelere geçiş kapısı olmuştur. Coğrafi konumu, iklimi ve sahip olduğu kültürel zenginlikleri nedeniyle tarih boyunca farklı devletler tarafından egemenlik altına alınmış birçok defa işgale maruz kalmıştır. Tarihte sıklıkla fethedilen bu coğrafya, birkaç kez de istilaya uğramıştır. Bu da çağlar boyunca ülkenin zaman zaman yerle bir olmasına, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına ve nüfusunun azalmasına neden olmuştur. Bu derecede öneme haiz olan coğrafyada farklı etnik unsurlar bir arada yaşamış ve bu durum da kimlik oluşumunu şekillendirmiştir.

Araştırmamı hazırlamamda benim bugünlere geleme vesile olan başta anne, babam ve ailem'in diğer üyelerine, ev arkadaşım Dr. Ata Muhammed Dost'a ve de metin okumalarım ile düzeltmelerinde yardımına başvurduğum tarih bölümü doktora öğrencisi kıymetli arkadaşım Yusuf Ziya Söylemez'e teşekkürü bir borç bilirim.

Akademik başarılarından ilham aldığım, araştırmanın yapılmasında sonsuz destek ve yardımlarını gördüğüm, sıkıntılarım esnasında çözüm üretmeme büyük katkı sağlayan, kütüphanesini ve her türlü bilgisini bana içtenlikle açan, bana çalışmam esnasında çalışma ortamı sağlayan, konunun tespit ve şekillenmesinde gerek kütüphanesinden gerekse engin fikirlerinden istifade ettiğim görüşleriyle çalışmama zenginlik katan yanında olduğum sürece kendisinden hayata ve insanlığa dair çok şey öğrendiğim danışman hocam Doç. Dr. Oğuzhan Göktoğa'ya şükranlarımı sunmak benim için mutluluk verici olmuştur. Ayrıca tez hazırlama sürecinde görüşlerinden istifade ettiğim ve yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Gökhan Tuncel, Prof. Dr. Orhan Yazıcı, Doç. Dr. Hakan Özdemir, Dr. Öğrt. Üyesi Süleyman Ekici başta olmak üzere her türlü sorunumun çözülmesinde yardımcı olan siyaset bilimi ve kamu yönetim bölümü hocalarıma ayrı ayrı teşekkürü bir borç bilirim.

AHMAD ZİA İBRAHİMİ 08.10.2021

ÖZET

Afganistan tarihsel süreç içerisinde pek çok milletin gelip yurt edindiği ve kendisinden izler bıraktığı bir merkezi ülkedir. Kadim özelliklere sahip olan bu ülkede kimlik kavramının gelişimi de tarihsel süreçle bağlantılı olarak şekillenmiştir. Afganistan'ın etnik yapısı ve kimlik oluşumu hakkında hâlihazırda bir takım çalışmalar yapılmışsa da bu alandaki eksiklik giderilememiştir.

Günümüz Afganistan'ın da en zaruri temel gereksinim ulusu inşa ederek ortak bir ulusal kimlik tanımlanması yapmaktır. Etnik gruplar arasındaki bir takım belirsizlikler ve geçmişten günümüze gelen iktidarların etnik, dil eksenli ve dini politikaları milli bir kimliğin oluşumunun önüne adeta bir set oluşturmuştur.

Afgan milleti, kendi öz kimlikliğini ulus ekseninde görmeyip etnisite, dil ve mezhep temelinde değerlendirmektedirler. Bu bakış açısı Afgan halkının bir birine karşı güven duygularının azalmasına sebebiyet verdiği gibi ulusal kimliğin ve ulus inşa etme sürecinin başarısızlığına da yol açmasına sebebiyet vermiştir. Kısaca ifade edecek olursak Etnik gruplar arasındaki farklılıklar bu ülkedeki kimlik oluşumunu engellemektedir. Yaptığımız bu çalışmada kimlik kavramının tarihsel sürecinden başlayıp Afgan ulusal kimliğinin ortaya çıkışına kadar olan süreci değerlendirdik.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Kimlik, Ulusal, Kimlik, Siyaset

ABSTRACT

Afghanistan is a central country where many nations have come and made their homeland in the historical process and left traces of itself. The development of the concept of identity in this country, which has ancient characteristics, has also been shaped in connection with the historical process. Although some studies have already been carried out on Afghanistan's ethnic structure and identity formation, the deficiency in this area has not been eliminated.

The most essential basic requirement of today's Afghanistan is to define a common national identity by building the nation. Some uncertainties between ethnic groups and the ethnic, linguistic and religious policies of the governments from the past to the present have created a barrier in front of the formation of a national identity.

The Afghan nation does not see its own identity on the axis of the nation, but evaluates it on the basis of ethnicity, language and sect. This point of view not only caused the Afghan people to lose their sense of trust towards each other, but also led to the failure of the national identity and nation-building process. In short, the differences between ethnic groups prevent the formation of identity in this country. In this study, we evaluated the process from the historical process of the concept of identity to the emergence of Afghan national identity.

Key Words: Afghanistan, Identity, National, Identity, Politics

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. KİMLİK KAVRAMI	3
1.1. Kimlik Tanımları.....	3
1.1.1. Bireysel Kimlik.....	9
1.1.1.1. Bireysel Kimlik Tanımları.....	12
1.1.1.2. Bireysel Kimliğin Oluşum Süreci.....	15
1.1.2. Kolektif Kimlik.....	23
1.1.2.1. Kolektif Kimlik Tanımları.....	23
1.1.2.2. Kolektif Kimliğin Temel Özellikleri	28
1.1.2.3. Kolektif Kimlik Türleri	31
2. ULUSAL KİMLİK	35
2.1. Tanım	35
2.2. Ulusal Kimliğin Oluşum Süreci	41
2.3. Ulusal Kimliğin Oluşumunda Etkili Olan Faktörler	47
2.3.1. Tarih	47
2.3.2. Coğrafya	49
2.3.3. Etnisite	52
2.3.4. Kültür	56
2.3.5. Dil.....	62
2.3.6. İnanç	66
2.3.7. Siyaset	69
3. AFGAN ULUSAL KİMLİĞİNİN OLUŞUM SÜRECİ	76
3.1. Afgan Kimliği.....	76
3.1.1. Afganistanın Kısa Tarihçesi.....	76

3.1.2. Afgan Kimliğinin Oluşumu	78
3.1.3. Afgan Kimliği ve Coğrafya	81
3.1.4. Afgan Kimliği ve Kültür	82
3.1.5. Afgan Kimliği ve Dil	83
3.1.6. Afgan Kimliği ve İnanç.....	86
3.1.7. Afgan Kimliği ve Siyaset	92
3.1.8. Afgan Etnik Kimlikleri.....	97
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	104
EKLER.....	116

GİRİŞ

En genel ifadesini, bireyin “kim”, topluluğun ise “kimler” olduğunu “öteki” bağlamında açıklama girişiminde bulan “kimlik” kavramı, modernleşme ve ulus devletin ortaya çıkma sürecinde ilgi görmeye başlamıştır.

Kimlik kavramının tanımında biri “benzerlik”, diğeri ise “farklılık” olmak üzere iki unsur öne çıkmakta olup, “farklılık” bireyi “diğerleri”nden ayırt etme noktasında öne çıkarken; “benzerlik” ise bireyi bir bütüne ait kılma noktasında öne çıkmaktadır. Bu bağlamda yapılan tanımlarda kullanılan iki metottan söz etmek mümkündür. Benzerlik odaklı yapılan tanımlarda “Ben”i “Biz”e ait kılmak şeklinde bir metot izlenirken, farklılık odaklı yapılan tanımlamalarda özellikle “Biz/ben”i, “Onlar/diğerlerinden”den ayırt etmek şeklinde bir metot izlenmektedir. Bu kapsamda bireyin sosyalleşme sürecinde olduğu gibi kimlik kazanma sürecinde de bazı süreçler ve ortamlarla yüzleşmek zorunda olduğunu söylemek mümkündür.

Sosyal bilimler alanındaki önemli kavramlardan biri olan kimlik olgusu, insanoğlunun varoluşundan bu yana insan hayatına olumlu ve olumsuz manada tesir eden, bireyin psiko-sosyal hayatını çok yönlü olarak etkisi altında bırakan bir olgudur. Pekçok kişi kendisinin varoluşunu, evrende kendisinin önem seviyesini, başka insanlarla olan münasebetlerini, kendisinden başka insanların kendisi için önem seviyesini, belkide hayata olan amaçlarını, hayal kırıklıklarını, sevinç ve üzüntüsünü bu olgu ile bağlantılı olarak ifade etmektedir.

Kimlik, birey ve toplumların var olmalarını beyan eden pek çok yöne sahip bir terimdir. Pek çok alanla münasebeti bulunan kimlik, ekseriyetle toplumsal boyutları açısından son yıllarda en çok tartışılan kavramlardan birine dönüşmüştür. Modern toplumun çok kimlikli yapısı bu durumu zaruri hale getiren temel etmendir.

Sadece bir alana ait olmayan çok yönlü bir terim olan kimlik, sosyoloji, antropoloji ile birlikte psikoloji-toplumbilim, insan bilim ve ruh bilim alanlarında yapılan çalışmaların hassasiyet bakımından en önemli konusunu ihtiva etmektedir. Bundan dolayı kimlik ifadesi için yapılan tanımlamalar farklı boyutları içermektedir.

Üçüncü dünya ülkelerinde modern ulusların ortaya çıkması için gerçekleşmesi gereken en önemli hususlardan biri olan ulus inşa süreci, esasında çoğu üçüncü dünya ülkesi için

gerçekleşmesi oldukça zor bir süreçtir. Bu durum bu ülkelerin modernleşme anlamında siyasi gelişmelerden uzaklaşmalarına ve siyasi anlamda az gelişmişliğe yakalanmalarına yol açmaktadır. Bu kapsamda üçüncü dünya ülkelerinden biri olarak bilinen Afganistan da ulus inşa sürecinde oldukça önemli zorluklarla karşılaşmakta olan bir ülkedir. Nitekim Afganistan halkı kimlikleri, etnik köken, dil ve mezhep bağlamında ele alındığında, ulus inşası ve ortak bir ulusal kimlikten söz etmek neredeyse imkansız gibidir. Bunda Afganistan'daki kimliklerin dağılmasını etkileyen siyasi yapının önemli bir rolü bulunmaktadır. Zira Afganistan'ın siyasi yapısına hakim olan tiranlık ve iktidarın belirli bir etnik grubun tekelinde olması, diğer etnik grupların siyasi güç kazanmasını engellemiş, böylece Afganistan'ın siyasi yapısında etnik, mezhepsel ve dilsel önyargıların her zaman öne çıkmasına yol açmıştır.

Kanuni olarak tüm etnik grupların siyasete katılımı mümkün iken, Afganistan'da hakim olan ve kimliğin, etnisite, kabile ve mezhep temelli tanımlandığı katı ve dogmatik siyasal kültür buna izin vermemiş ve siyasette etnik tekellerin sürmesine neden olmuştur. Afganistan'ın kültürel yapısının en önemli özellikleri arasında yer alan düşük okuryazarlık, dogmatik değerler ve kültürel hoşgörüsüzlük ile dini değerlerin dogmatik yorumu, Afganistan'da ortak bir ulusal kimliğe ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Bütün bunlar göz önüne alındığında, heterojen ve dağınık bir özelliğe sahip olan Afgan toplum yapısında ortaya çıkabilecek olan derin bir değişiklik, Afganistan'da ortak bir ulusal kimlik oluşturmayı mümkün kılacaktır. Aksi takdirde Afganistan'da ortak bir ulusal kimlik ve ulus inşasından bahsetmek çok zor olacaktır (Sarem, 2021:92-110)

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Afgan ulusal kimliğinin oluşumu adlı tezin kimlik kavramının oluşumu süreci ve kimlik türleri, ulusal kimlik ve ulusal kimliğin şekillenmesinde etkili olan faktörlerin ayrı ayrı başlıklar altında ele alınması ve de Afgan ulusal kimliği ve bu kimliğin oluşumunda etkili olan etmenler değerlendirilmiştir.

1. KİMLİK KAVRAMI

1.1. Kimlik Tanımları

Kimlik sözlük anlamıyla, toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren emare, nitelik ve özelliklerin bütünü olarak ifadesidir (tdk.gov.tr). Bunu özetleyecek olursak “ben kimim?”, “nereye aidim?” ve “nasıl uyum sağlarım?” sorularına vermiş olduğumuz cevaplar çerçevesinde meydana getirmiş olduğumuz kimlik, tanımlanması oldukça zor olan kavramlardan biridir (Göktolga, 2012: 81).

Latince “idem (aynı)” kökünden gelen ve İngilizce’de 16. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan kimlik kavramı, matematik ve mantık dallarında teknik bir anlama sahip iken; felsefede ise, John Locke’tan bu yana, ezeli zihin-beden sorunuyla ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda felsefi anlamda kimlik, Oxford English Dictionary (OED) tarafından aşağıdaki şekilde verilen gündelik kullanımdaki anlamına yakındır:

“...Bir kişi ya da şeyin bütün zamanlardaki ya da bütün koşullardaki aynılığı; bir kişi ya da şeyin başka bir şey değil de kendisi olduğu gerçeği ya da durumu; ferdiyet, kişilik. Bireysel kimlik (Psikolojide), varoluşun muhtelif safhaları boyunca aynı kişi kalma gerçeği ya da hali; kişiliğin sürekliliği” (Mollaer, 2014: 23).

Kimlik (identity) kavramı, Latince “aynı” manasına tekabül eden “idem” ve Fransızca “aynıyet” anlamını ihtiva eden “identité” kelimesinden türemiş olan bir kavram olup, insanın sosyal bir varlık olmasının doğal bir sonucu olarak toplumsal bir olgu şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Aslan, 2009: 3).

Yazarlara, bakış açılarına ve analiz düzeylerine göre farklı tanımları yapılan ve yapılmakta olan kimliği Nuri Bilgin, “bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlaması” olarak tanımlamaktadır (Bilgin, 2007:11).

Toplumların yaşam şekillerinin yansımaları olarak tezahür eden kimlik, toplumların birbiriyle olan münasebetleri sebebiyle farklı bakış açılarına, inançlarına, gelenek ve göreneklerine ve yaşam biçimlerine göre farklılık meydana getirirse de bunun sonucu oluşan başkalaşım bir arada yaşam olgusunu güçleştirebilmektedir. İnsana ait bir kavram olan kimlik, biri “tanımlama ve tanıma”, diğeri ise “aidiyet” olmak üzere iki temel bileşimden meydana gelmektedir (Yıldız, 2007:10).

Bozkurt Güvenç ise kimlik için “*En yalın tanımıyla kimlik, kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların “Kimsiniz, kimlersiniz?” sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır*” şeklinde açıklar (Güvenç, 1995:3).

Reber’in “The Penguin Dictionary of Psychology”inde “kimlik” şu şekilde tanımlanmaktadır:

1) *Kişilik odaklı çalışmalarda, bir kişinin asli, süregelen benliği, birey olarak herhangi bir kişinin öznel, içsel kavramı. Buradaki kullanımı ile kavram cinsiyet-rol kimliği, ırksal kimlik veya grup kimliği ile nitelenir.*

2) *Mantıkta, bir kıyasta gerçeklik değerini değiştirmeksizin birbirinin yerine kullanılabilir olan iki ya da daha fazla öge arasındaki ilişki*

3) *Terimin gevsek anlamıyla, yüzeydeki farklılıklara rağmen öğeler arasında var olduğuna inanılan derin ilişki*

4) *Piaget'nin teorisi esasında üçte vurgulanan ilişkiye dair farkındalık (Reber, 1985: 341).*

İnsana özgü bir kavram olan kimliğin iki temel bileşeni vardır. Bunlardan ilki tanımlanma ve tanınma, ikincisi ise aidiyettir. Kendini tanımlama ve toplum içinde belli sıfatla, toplumsal olarak tanıma hem insana özgüdür hem de bir insani ihtiyaçtır. Hayvanların dünyasında ise tanıma tamamen biyolojiktir (Aydın, 2009: 15).

Psikolojik bir ifade olarak ise kimlik (identity) kavramı, “*benliğimiz hususunda daha önce kimsek, yine o olduğumuz yolundaki öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik duygusu; “ben kimim?” sorusuna verdiğimiz başka herkesten ayrı, eşsiz bir insan olduğumuz yolundaki cevabımızdı.*” şeklinde tanımlanmaktadır (Budak, 2000: 451).

Kimlik kavramının alan yazında birçok tanımı yapılmakla birlikte kapsamı hakkındaki tartışmalar devam etmektedir. Bu kavrama yönelik çalışma John Loke (1632-1704) tarafından yapılmış ve kimlik, anımsama, algılama ve bilinçlik hali olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre kimlik bireylerin kendisini ifade edebilme, düşünüp geliştirebilme şekillerinin, esas ve değişmeyen teması olarak görülmektedir (Öztürk, 2007: 5; Anık, 2011: 24).

Latince de idem (aynı) kökünden gelen identity- identite kelimesinden türemiş olan kimlik; ego, ben, kişilik, ya da kendi kavramlarıyla aynı şekilde kullanılmakta, kültürel antropoloji, psikoloji, sosyolojinin ana konularından olan kişilik ve kimlik temalarında oluştu bilinmektedir. Bireylerin iç dünyalarında kendini varlıksal olarak anlamlı bir bütünlükte aynulaştırılması ve bununla beraber dış dünyayla bağlantı kurabilme davranış göstermektedir (İnaç, 2010:36; Erksan, 1967: 17).

Kelime olarak; *farklı durumlarda asli özelliklerin aynı olması, nesnel bir gerçekliği oluşturan bütündeki benzerlik ve bir bireyin ayırt edici karakteri ya da kişiliği gibi anlamları içeren kimlik (Webster, 1981: 563) terim olarak; aynılığı ve sürekliliği içeren Latince “idem” kökünden gelmekte olup, uzun bir tarihi serüvene sahip olmakla birlikte yaygın olarak kullanımı yirminci yüzyıla denk gelmektedir (Marshall, 2005: 405).*

Kimlik kavramı sosyal bilimlerde oldukça yaygın kullanılmakta olup, insan bilimlerinden siyasal bilimlere, psikolojiden sosyolojiye kadar geniş bir kullanım yelpazesine sahiptir (Aydın, 1999: 7). Kimliğin oluşmasında psikolojinin yanı sıra, özellikle bireyin gelişim dönemleri ile ilişkili teorilerin önemli bir rolü bulunmaktadır (Kula, 2001: 44).

Kimliğin hem oluşumunu hem de sürekliliğini içeren sosyal süreçler de sosyal yapı tarafından belirlenmektedir (Berger ve Luckmann, 2008: 250). Özellikle modern dönemde artan coğrafi ve toplumsal hareketlilikler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal değişimler, bir kimlik sorununun ortaya çıkmasının zeminini hazırlayan süreçlerdir. Belirli bir kültür içinde, kültürel hareketlilik ve değişimin olmadığı yerlerde insanlar farkında olmaksızın tek bir kimliğe bağlı olarak yaşarken, “öteki” ile karşılaştığı anda kendilerini diğerlerinden ayıran şeyin ne olduğu düşüncesinin oluşması ve “kendileri gibi” davranmaya başlamaları ile birlikte “kimlik” somut olarak kendini göstermeye başlar. İnsanların “kim olduğu” konusunda tereddüt ettikleri noktada ise kimlik sorunu ortaya çıkmış olur (Bayart: 1999: 92). Ortaya çıkan kimlik sorununa çözüm aramayı ifade eden kimlik arayışı ise genellikle bireyin kendi kimliği üzerinden değil de “öteki” kimliği üzerinden inşa edilmektedir (Göka ve Beyazyüz: 2005: 17). Buradan yola çıkarak özü itibariyle kimlik, kişinin ne olduğu ve nasıl tanındığı; bireyin olduğu şey ya da yola çıktığı temeldir (Connolly, 1995: 92). Bununla birlikte kimlik, sosyal ve siyasal durumların belirlediği bir referans çevresine de işaret etmektedir (Yavuz, 2008: 17).

Kimliğe ilişkin birbirine oranla bazı farklılıklara sahip çok sayıda tanım bulmak mümkündür. Bu tanımlardan birisi Fransız sosyolog Alex Mucchielli’ye ait olup, Mucchielli kimliği, bir özneyi tanımlamak için ihtiyaç duyulan unsurların tümü ve buna ek olarak aynılıkla ilgili olan ve içten gelen bir duygu olarak tanımlamaktadır. Var olma iradesi tarafından oluşturulan bu duygu, “birlik”, “bağlantı”, “aynılık”, “özerklik” gibi değerler ile ilgili daha alt kategorideki diğer bir dizi duyguların toplamını içine alır. Mucchielli’ye göre kimlik, öznesini belirli ölçütlere göre tanımlamakta olup, toprak, para, mal, giysi vb. sahip olunan şeyler; ekonomik güç, fiziki kudret, entelektüel kapasite gibi imkanlar; iletişim ve oturlan yerlerin idaresi örneklerinde olduğu gibi

fiziksel düzenlemeler; morfolojik çizgiler; gurupların görünüşü ve dağılımı gibi belirgin fiziksel görünümle ilgili ölçütleri bunların en önemlileri olarak belirlemektedir. Bu ölçütlerin yanı sıra, tarihsel, psiko-kültürel ve psiko-sosyal referanslardan da söz etmek mümkündür. Bu kapsamda daha çok kuruluşla ilgili olaylar, akrabalıklar, ülkenin kurucuları-kahramanları, doğum yeri gibi kökeni ifade etme anlamında etkileyici olaylar, eğitim, kültürel sarsıntılar, tarihsel modeller, kültür değişimleri gibi gelişmenin önemli aşamaları, inançlar, alışkanlıklar, örf ve adetler, kaynağını tarihte bulan yasa ya da değer ölçüleri gibi tarihi izler ve miraslarla ilgili referanslar tarihsel referanslardır. İnançlar, dinler, ideolojiler, kültürel değerler, değişik kültürel anlatım biçimleri, sanatlar vb. gibi kültürel sistemler, dünyaya bakış açıları, anahtar davranışlar, gruplara ilişkin normlar, toplumsal alışkanlıklar gibi anlayış biçimleri, psikolojik özellikler, davranışlar, değerler sistemi gibi tanımaya ilişkin göstergeler ise psiko-kültürel referanslar içerisinde yer almaktadır. Son olarak unvan, toplumsal statü, yaş, cinsiyet, meslek, erk, görevler gibi toplumsal roller ve bu rollerin dayanıkları, faaliyet üyelikleri gibi toplumsal referanslar, olumlu ya da olumsuz toplumsal değer nitelikleri, kapasite, strateji, uyum, davranış biçimine dayalı beklentiler ise psiko-sosyal referansların önemlilerini teşkil ederler (Tacar, 1996: 29,30).

Varlığını farklılığın varlığına borçlu olan kimlik, kendi varlığını güvence altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür (Connolly, 1995: 93). Böylece kendi özdeşlik alanını belirlemiş olur. Farklılığın ötekiliğe dönüştürülme sürecinde iki farklı kavram ortaya çıkmaktadır: “Biz” ve “Onlar”. “Biz” ve “onlar” ayrımında onların hiçbiri “bizden biri” değildir. Bununla birlikte kendimizi “onlar” karşısına koymaksızın, kendi kimliğimizi anlamlandırmada da güçlük çekeriz (Bauman, 2006: 65). Burada kimliğin tanımı gereği “ötekini” hemen yanı başında bulması söz konusudur. Daha da önemlisi “dikkate değer öteki”, yalnızca muhalif olarak değil aynı zamanda kimliğin inşasında kurucu unsur olarak da oldukça önemli bir fonksiyona sahiptir (Yavuz, 2008: 39).

Kimlik en temel referans noktamızdır. Dünyayla, geçmişle, gelecekle ve diğer insanlarla olan ilişkilerimizi, kimlik üzerinden düzenler ve değerlendiririz. İnsanın en öznel varoluş biçimi olarak nitelendirilen kimliğin, soy, cinsiyet, tarih ve mekan (coğrafya) gibi nesnel görünen kategorilerle ilişkili olduğu söylenebilirse de, aslında bu kategorilerin oluşumu, kendilik algımız ile bu kategorilerin değerlendirildiği çerçevedeki değişmelere ve başkalarının bizimle ilgili algılarına bağlıdır. Dolayısıyla kimliğin insanın yaşadığı anı aşan “genetik” bir niteliği olmayıp,

dış faktörlere açık, devamlı yapılanan ve oluşum halinde olan dinamik bir karakteri vardır (Aydın, 2009: 9).

Kimlik, farklılık merkezli tanımlanabildiği gibi, ortak geçmiş ve gelecek etrafında buluşan insanların aynılığı, bir başka deyişle özdeşliği (Perşembe, 2005: 27) şeklinde de tanımlanabilir. Bu özdeşlik, ortak bir bilinç üzerinden form alırken, bu bilinç ise en genel ifadesiyle ortak toplumsal bilinç olup, bu bilinci ortaya çıkaran etken de kültürdür. Bu manevi varlık, bireysel bilinç ile kendini başka bireylerden ayırır. Kültürel bilinç sayesinde aynı kültür içerisinde var olanlar birliktelik bilincine ulaşırken aynı zamanda farklı kültürdeki insanlardan da ayrılmış olur. Bu açıklama doğrultusunda değerlendirilecek olursa kimliğin, bireysel bilinç (genetik unsur) ile kültürel bilinç (ortak bilinç) ekseninde ortak bir buluşmanın ürünü olarak ortaya çıkan bir olgu olduğunu söylemek mümkündür (Gündoğan, 2009: 400).

Göç, meslek değişimi, yabancı ülkelerde bulunma gibi yaşam deneyimlerini kimliği etkileşime açık hale getirirken bu durum, önceden var olan kimlikler ile sonradan kazanılmış kimlikler arasındaki çatışma ve gerilimlerin sürekli olarak artmasına yol açar. Bu açıdan kimlik olgusu sürekli dinamik ve canlı kalmakta, belirli kalıplara hapsolmeden yenilenebilmekte ve devamlı gündemde kalmaktadır (Şimşek, 2002: 34).

Bireysel ve kolektif olması açısından kimlik, bireyin bir bütüne aidiyetinde zayıf ya da güçlü bağlara işaret etmektedir ki, bir bütüne ait olma noktasında kolektif kimlikler sağlamlıklarıyla adeta bir beton gibidir. Bireysel kimlikler ise özellikle postmodern çağ göz önünde bulundurulduğunda esnek, kırılabilir ve sürekli olarak yenilenebilen karakteriyle bir oyun hamurunu çağırır. Geleneksel ve modern toplumların kimlik konusu üzerindeki keskin ayrılıkları, farklı toplum tiplerinde farklı kimliklerin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Milli, dini, etnik, mesleki, vatandaş, tüketici gibi birbirinden farklı kimlik türlerinin önceliklerinin toplumlara göre farklılık göstermesi, en temelde gelenek ve sonrası temel alınarak yapılan sınıflandırmalardan kaynaklanmaktadır. Bireyselliğe ve bireysel haklara yaptığı vurguyla öne çıkan modern toplumlarda bireysel kimlikler birincil öneme sahip iken, geleneksel toplumlarda ise dini cemaati oluşturan kolektif kimliklerin daha ön planda olduğu söylenebilir. Kimliği tanımlamanın zorluğunun diğer bir nedeni, insan yaşamının ilk yıllarının kimliklerin oluşumu üzerinde etkili olmasıdır. İnsan hayatının ilk yılları ise, bilinçle birlikte bilinçaltının da oluştuğu yıllardır. Ancak bu oluşumun yaşandığı süreç idrakinde olunarak yaşanan bir süreç olmayıp, sonradan analiz edilmeye çalışılan bir süreçtir (Göktolga:2012: 81).

Kimlik tek başına bedensel yapıya ait unsurları değil aynı zamanda hatıralar, değer yargıları, inanç yapısı, yaşantı ve cinsiyet, etnik unsur, yaş, statü gibi tolumdaki konumu, mesleki konumu ve diğer insanların bizleri algılayışların göre şekillenmektedir. Erikson kimlik kavramını *“bireyin kendisini zaman içerisinde bir süreklilik, tutarlılık ve benzerlik olarak algılamasıdır. Ergenler geçmiş gelişimsel deneyimleri ile şimdiki ilgi ihtiyaç ve sorumluluklarını bütünleştirerek kendine özgü ve süreklilik gösteren bir kimlik oluşturmaktadır”* şeklinde tanımlar (Demir, 2011: 571).

Bozkurt Güvenç'e göre, *“Davranışlarımızı belirleyen temel kişilik hayat boyu aynı kalsa da kimlikler değişkendir; yaşam boyunca sürekli değişebilir, çok kat/katmanlı olabilir. “Kimsin” sorusuna cevap olarak açıklanan bireysel kimlikler de çeşitlidir, bugünden, yarına kişiden kişiye, benden ötekine değişir”*. Ayrıca, kimlik ile kişilik ve kimlik ile imge kavramları birbirine karıştırılmakta olup bireyin kişiliği hayat boyunca pek değişmediği halde kimliği değişebilir, ulusal ya da resmi kimlikler de değişikliklere uğrayabilir (Güvenç, 2009: 3).

Kimlik kavramı ile ilgili araştırmaları ile tanınan Marcia kimlik kavramının ölçülebilir olduğuna dikkat çekmiş ve kimliğin dört farklı krizinden bahsetmiştir. Bu krizleri, kimlik karmaşası, başarılı, moratoryum ve bağımlı kimlik olarak ifade eder. *“Kimlik karmaşası (identity diffusion) statüsündeki kişiler kriz yaşamadıkları, herhangi bir bağlanmaları olmadığı gibi bundan hiçbir kaygı da duymazlar. Bağımlı kimlik (identity foreclosure) statüsünde olanlar hiçbir zaman kaygı yaşamaz, otoritenin düşüncelerini benimserler. Kararsız kimlik (moratorium) statüsünde hâlihazırda bir bunalım dönemi yaşanır. Başarılı kimlik (identity achievement) statüsü, yoğun bir sorgulama döneminden sonra yaşam alanlarında kalıcı bağlanmalar yapılmış olmasını ifade etmektedir.”* (Gültekin, 2001: 233).

Kimlik bağlamında insanlar hiçbir zaman resmi kayıtlarda görünenlerle algılanmamalıdır. Kimlik göstergeleri neredeyse sınırsızdır, milliyet, din, dil, etnisite, millet, aile, kabile, spor takımı vb. Bütün bu aidiyetler her zaman ve şartta aynı önemi taşımazlar. Bunlar kişilik ve kimliğin yapı taşlarıdır ve ruhun genleridir. İnsanlık alemi için bir yere bağlı olmak en önemli olgulardan biridir (Smith 1994: 17).

Kimlik kavramı, alan yazındaki en önemli kavramlarından biri olarak karşımıza sosyal bilimlerde bu kavramın önemli bir konu haline gelmesinde kimliğe ait entelektüle ilginin artış gösterilebilir. 1980 ve 1990'lı yıllarda bu ilgi daha da fazlalaşmış, bu dönem içinde batı

lkelerindeki sosyal, ekonomik, siyasi ve klktrel değişimler ilgiyi daha da artırmıştır. Özellikle 1980’li yılların başında, gerek Avrupa kıtası devletlerinde gerekse Kanada, Avustralya ve ABD zeline siyasal, kültürel ve toplumsal alanlarda ulus-Devlet içindeki birbirinden farklı toplulukların, grupların yada azınlıkların talepleri yükselen bir oranla dile getirilmeye başlanmıştır. Bu talepler sosyal ve siyasal alanda etki yaratmış ve kimlik olgusuna ait farklı nitlendirmelerin yeni bir boyuta değerlendirmesine neden olmuştur (Yanık, 2013: 225).

Ruhun genleri dediğimiz söz konusu yapı taşlarını Smith’e göre aile, ülke toprağı, sınıf, etnik, cinsel, ekonomik, dinsel olgular oluşturmaktadır. Bu bağlamda gelir, yaş ve cinsiyet kimlikle ilişkili kavramlar olup, toplumsal ilişkileri açıklamada da başvurulan belli başlı kriterlerdir. Bunların yanı sıra “dürüstlük, cesaret, yetenek, entelektüel, g vs.” gibi daha kurgusal değerler de kimlikle ilişkilendirilmektedir. Kimlik bir bütün ve benliğin temel unsuru olarak alt kimliklerin bir toplamını ifade eder. Bunlar birbirlerini etkiler ve dolaylı ya da dolaysız olarak tecrübe edilirler. Milliyet kimliği ve milliyetçilik modern dünyadaki belki de en zorlayıcı kimlik mitidir (Smith 1994: 9).

1.1.1. Bireysel Kimlik

Bireysel kimlik, insan olmak ya da belli konularda ortak paylaşımlara ve özeliklere sahip olmak gibi temel ortak noktalar içermektedir ve bir bireyin ötekilerden farklılığını ortaya çıkarmak için kullanılan bir kimlik türü olmaktadır. Tek başına bireyden ya da bireysellikten söz edildiğinde bunun toplumdan ve toplumsalıktan ayrıtı edilemeyecek bir olgu olduğu görülür. Birey sözcüğü her ne kadar bir kişi fikirini, tek başlılığı ifade ediyor gibi görünse de tüm bireyler genel içinde özel olarak konumlanmış farklı boyutlarda grupları oluşturan temellerdir. Ve bu farklı boyutlardaki gruplar toplum dediğimiz en genel oluşuma bağlı hale gelirler.

“...bireysel- kimliğin kökleri derinlerde yatan sözel bir özelliği, onun dilsel terimler “ben/sosyal ben /sen” biçiminde (veya denk kavramlar içinde) ayrışmasıdır. Bireysel- kimlik sadece bireye has bir özellik, hatta özellikler bütünü değildir. Bireysel-kimlik kişinin kendi biyografisinden hareket ederek refleksif olarak kavradığı benliktir. Kimlik burada yine de zaman ve mekanda sürekliliği gerektirir; ancak bireysel-kimlik aktör tarafından refleksif olarak yorumlanan türden bir sürekliliktir. O kişiliğin

bilişsel bileşenini içerir. Bir “kişi” olmak sadece refleksif bir aktör olmak değil, aynı zamanda bireyin hem kendine hem de diğerlerine uyguladığı bir “kişi” fikrine sahip olması demektir.” (Giddens, 2014: 74-75).

Bireysel kimlik insan karakteri ve kişiliğinin biricikliğine dair bir kavram gibi gözükse bile diğerleri arasında bir kişi olabilmek fikrini de taşımaktadır. Toplumsal ölçekte, gruplara dahil olduğunda hala bu biricikliğe dahil olunup olunmadığı temel soruyu oluşturur. Kişiler; zevklerine, statülerine, duygu, düşünce ve ideallerine, davranış biçimlerine göre belli şablonlar oluştururlar.

Kişinin yaşamında kendisi için biçmiş olduğu rol veya kendisini algılayış biçimini kimlik; bilhassa modern dönemlerde kendi bireysel/toplumsal kimliğini oluşturmak veya elde etmek amacıyla sürdürdüğü çabayı da kimlik arayışı olarak adlandırabiliriz (Göka-Beyazyüz, 2005: 17).

Geleneksel yapı ve ilişkilerin değişime uğradığı ve etkilerinin kırıldığı modern toplumlarda toplumlarda bireysel kimlik kazanmak oldukça zor olup, sürekli bir gayret gerektiren bir eylem haline gelmektedir. Nitekim modern dünyada oldukça yoğun bir şekilde sunulan paket programlar “hayat tarzı” kavramını öne çıkarırken, gelenek gücünü kaybetmekte ve gündelik hayatlar küresellik bağlamında yeniden yapılandırılmaktadır. Böyle bir ortamda birey, kendine sunulan yeni hayat tarzlarından birini seçmeye mecbur bırakılmaktadır. Modern çağda toplumsal hayatın açıklığı ve birbirinden farklı eylem ortamlarının çeşitliliği gibi seçim alternatiflerinin çokluğu durumu, bireysel kimliğin farkına varılmasına ve gündelik hayatta önem kazanmasına yol açmaktadır (Giddens, 2014: 16).

Birey, bireysel kimliği edinirken aynı zamanda sosyal hayatta algıladığı dünya ile bağlantılı olarak kendini tanımlama olanağı da bulabilmektedir. Bu noktada birey, özellikle farklılık vurgusundan yola çıkmakta ve öteki olarak algıladığı kişilerden farklı bir kimlik kazanma çabasına girmektedir (Sarıbay, 1997: 239). Bu doğrultuda bireysel kimlik arayışında olan bireyin, kimlik edinme çabasının temel dayanağını oluşturan ve kişisel olarak tek olma duygusuna dayanan psikolojik özellikleri ile bedensel ve zihinsel yetenekleri gibi kendine has özelliklerini de dikkate almak gerekmektedir (Yapıcı, 2004: 55).

Kimliğini kendisinin belirlemesi neticesinde birey, artık eski zamanlarda düşünüldüğü gibi bütünlüklü, tek merkezli, durağan ve tamamlanmış, rasyonel bir özne değil, aksine parçalı,

tamamlanmamış, farklı referans çevrelerinde değişen, dolayısıyla birden çok sayıda kendini tarif eden bir özne olarak kavranmaya başlanmıştır (Göktolga, 2012: 105).

Kimliğin bireysel boyutuna dikkat çeken yaklaşımlar, görüşlerini insanların her zaman çok farklı gruplar içinde yaşamış ve çalışmış oldukları düşüncesi üzerinden temellendirerek geliştirirler. Bu yaklaşımlara göre insanlar aile, din ve millet gibi çeşitli kolektif kimliklere sahip olup, sürekli olarak girip çıkmaktadırlar. Dolayısıyla insanlar kimliklerini içinde buldukları duruma göre belirlemektedirler. Bu da kimliğin, bütün yaşamı kapsayıcı bir olgu olmadığını, durumsal bir olgu olduğunu göstermektedir (Smith, 2002: 27-28).

Bireylerde bir süreç ve aynı zamanda gelişimsel bir görev olarak tezahür eden kimlik oluşumu her psikososyal evrede belirli bir biçimde bulunur. İnsanın doğumu ile başlayıp ölümüne kadar bir süreç halinde gelişen ve insanın aşağıdan yukarıya doğru tatmin edilmesi gereken bir sürecini Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi olarak bahsetmektedir (Gültekin, 2001: 233).

Kişiyi ötekilerden ayırmak için kurumlarca verilmiş bireysel kimlikler; herkesin cebinde, işyerinden aldığı çalışma, trafik polisinden aldığı sürücü, bankadan aldığı para-kredi kimlikleri (kartları) vardır. Bunlara, kısaca “Bireysel kimlik” diyebiliriz (Yıldız, 2007: 11).

Bireysel kimlikler modern dönemle birlikte ön plana çıkmakta ve bireyler arasındaki benzerliklerden çok farklılık üzerine inşa edilmektedir. Zira modernizmin temel savunularından biri olan bireycilik, bireyi diğerlerinden ayırmakta ve bireyin farklılığına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda bireysel kimliğin toplumsal bütünleşmedeki işlevi, toplumdaki benzerleri üzerinden değil, işbölümünün ortaya çıkardığı farklı alanlardaki eksiklikleri ortadan kaldırmasında belirlemektedir. Topluluk duygusunun aşılmaya başlandığı noktada birey olma süreci başlamakta ve bireyin toplumla bütünleşmesi, işbölümü sonucu ortaya çıkan toplumsal dayanışma sonucu gerçekleşmektedir. (Durkheim, 2006: 163). İşbölümü neticesinde ortaya çıkan bu organik dayanışma, bireysel kimliğe işaret etmektedir. Bireysel kimlik, toplumsal bütünleşme noktasında kolektif kimliğe oranla daha az işlevsel olmakla beraber modern dönemde farklı işbölümüne yapılan vurgu sosyal yapının bir düzen ve uyum içerisinde olduğu düşüncesinden hareketle ele alındığından dolayı bireysel kimlik aynı zamanda toplumsal bütünleşme ile de uyumludur. Ancak daha sonra ortaya çıkan toplumsal değişimlerin postmodern dönemdeki bireysel kimliklere oranla toplumsal bütünleşmedeki rolü tartışılabilir. Geleneksel toplumlarda birincil ilişkilerin varlığı kolektif kimliğin ve toplumsal bütünleşmenin gerçekleşmesinde etkili olurken, bu ilişkilerden

yoksun olan modern toplumlarda ise toplumsal sınıfların ve bireylerin grup şuurunu kazanması oldukça zor olmaktadır. Bu nedenle modern toplumlarda toplumsal bütünü oluşturabilmek amacıyla, bir potada erimesi mümkün olmayan kimlikleri bir grup haline getirme konusunda hukuki yaptırımlara başvurulabilmektedir (Bauman, 2006: 56).

Kimlik bireyin kendi kendisi, davranışları, gereksinimleri, motivasyonları ve ilgileri belirli bir ölçüde tutarlılık gösteren, kendi kendine sadık, diğerlerinden ayrı ve farklı bir varlık gibi algılanmasını içeren bilişsel ve duygusal nitelikte bileşik bir zihinsel yapıdır (Okay, 2013: 23). Oldukça zor tanımlanan bir kavram olmasına rağmen kimlik, her zaman kendimizi tamamlamamıza yardımcı bir temsildir. Aynı zamanda bireysel kimlik kavramını izole edilmiş bir biçimde ele almakta çok ta olası değildir (Akça, 2007: 138).

Bir diğer görüşe göre kimlik, bir bilinç ve bir süreç olarak tanımlanabilmektedir. Bilinç olarak bireyin kendi özelliği hakkında duygusuna gönderme yapar. Süreç olarak ise bireyin yaşantısının sürekliliğini sağlama yönündeki bilinç dışı çabasını ve bir grubun idealleriyle dayanışmasını içermektedir (Okay, 2013: 23).

1.1.1.1. Bireysel Kimlik Tanımları

Bireyin kimliğinin yaşadığı toplum tarafından fark edilmesi ve tanınması kimliğe anlam ve tutarlılık kazandırmaktadır. Ancak bundan önce kişinin kimliğinin ve kendisinin farkında olması, kimlik gelişim sürecini olumlu tamamlamış olması gerekmektedir. Aksi durumda “kim ve ne olduğunun farkında olmayanlar, baskalarının onlara biçtiği kimliğe bürünmek ve bir aşağılık kompleksi içerisinde onların kendileri ile ilgili ne düşündüklerini dikkate almak zorunda kalırlar. Kendisi olamayan, kendisini daha sık aldatır. Özgüveni olmaz, daima çevresindeki akıntılara ilgi duyar.” (Kusat, 2003: 49). Tüm bu tanımlar ve ifadeler kimlik kavramının tanımlanmasında farkındalık ve farklılık kavramlarının önemine işaret etmektedir. Kişinin kim olduğunu, kendi hakkındaki ve diğerlerinden farklılığı konusundaki farkındalığı belirlemektedir. Bu kimliğin bireysel ya da toplumsal olarak ele alınmasına göre de değişmektedir. Zira kişinin kimliği biraz da kimlere karşı olduğu ile bilinmektedir. Konuyu inceleyen insanbilimci Lévi-Strauss, bu evrensel gerçeği “Ego versus autre” (Ötekilere karşı ben) ilkesiyle dile getirmiştir (Güvenç, 2003: 3-4).

“.....Bireysel kimlik farklı yönleri ile (aile, toplumsal cinsiyet, sınıf, bölge, din, etni ve millet) ve çoğunla durumsal olup farklı koşul ve zamanlara bağlı olarak önem düzeyi değişkenlik gösterebilir.” (Akça, 2007: 138).

Maalouf'da “Ölümcül Kimlikler” adlı eserinde bir kişinin belli bir gruba ait olusunu belirleyen temelin baskaları olduğunu söyleyerek, birilerinin belli özelliklerinden dolayı kişiyi benimsediği ya da başka birilerinin aynı sebeplerden dolayı kişiyi dışladığını belirtir. Böylece kendine bir yol açmak zorunda olan kişi kimliğinin bilincine vararak onu zamanla kazanmaktadır (Maalouf, 2000: 26).

Toplumsal değerlerden önemli bir biçimde etkilenen bireysel kimlik, kişinin çocuklukta ve ergenlikte özdeşleştiği tasarımlar, değerler, roller ve ülkeler tarafından, bunların bütünleştirilmesi sonucu gerçekleşmektedir (Gökler, 2013: 13).

W. E. Connolly kimlik ile ilgili şunları ifade eder: “Benim kimliğim seçtiğim, istediğim ya da rıza gösterdiğim şeylerden çok, ne olduğum ve nasıl tanındığımdır. Seçme, isteme ve rıza gösterme yoğun benlikten doğarlar. Bu yoğunluk olmadan bu edimler olmaz; bu edimlerin benim olduğu ancak bu yoğunluk sayesinde anlaşılır. Aynı şekilde bizim kimliğimizde olduğumuz şey ve yola çıktığımız temeldir (Connolly, 1995: 92).

Kimliğin tanımlanmasında özne, öznenin belirlenmesinde ise öteki dayanak noktasıdır; öteki olmadan kimlik oluşmaz. Öteki sadece öznel ve anlık bir durumu değil, aynı zamanda tarihsel bir sürekliliği de ifade eder. Ötekinin orjinine bakıldığında, Grekler'in IV. Yüzyılda, öteki terimini kendilerini yabancılardan ayırmak için kullandıkları anlaşılıyor. Bu esnada, bir başka terim olan barbarın da, ‘öteki söylemi için, alr-insanlık fikrini geliştirmek için kullandığı anlaşılmaktadır. Konu ile ilgili bazı çalışmalarda öteki teriminin Avrupalılarca diğer yerler ve diğer insanlar için de kullandığı tespit edilmiştir. Öteki aynı zamanda, Avrupalıların başkalarını tanımlamada kararsız kaldıkları alanlarda kullanılmıştır. Yeni dünyalarla karşılaşan aydınlar, askerler ve tüccarlardan sonra öteki söylemi içinde barbar terimi, XII. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla kadar Hıristiyan olmayan ve vehşi yollarla davrananlar için kullanılmıştır. XVIII. Yüzyılda, Rönesans döneminde öteki teriminin, aydınlanmamış ötekini belirtmek için kullanmaya başladığı anlaşılmaktadır. XX. Yüzyılda ise, Avrupa ve Amerika'nın cahil, geleneksel ve kendilerinden daha za akıllı olarak gördükleri Üçüncü Dünya ülkelerini ifade eder bir manada kullanılır olmuştur. Tüm bu kullanımların öznesini Batı oluşturur; O, hep tanımlayan diğerleri ise hep tanımlanandır. Ancak

şurası da açıktır ki, her kimliğin bir ötekisi vardır ve kimliğin oluştuğu zamanın ve oluştuğu yerin değişmesi ötekinin yok etmez; sadece değiştirir (Sözen, 1995: 113).

Kimliğin hem bireysel hem de toplumsal yönü vardır. Castells'in su ifadeleri bireysel kimliğin toplumsal boyutunu göstermektedir: “Kimlik, salt anlamı itibariyle kolektif bir yapıya sahip olmamakla birlikte, bireysel yasantıda var olan tasavvurları, yasama katılma biçimlerimizi ve son analizde toplumsal yasantı içerisinde bireyin konumlanmasını kapsamaktadır. Ancak bireysel bir tasavvurun boyutu, toplumsal alanın mahiyetinde farklı bir hüviyete bürünebilmektedir. Bu noktada farklı bir kavrayış ön planda olmaktadır. Bu kavrayış ise toplumsal yasantının içeriginde var olan otorite boyutudur ki; bu boyutu yalnızca toplumsal aktörler onları içselleştirdiğinde, kendi anlamlarını bu içselleştirme etrafında örgütlediğinde kimlik haline gelirler (Castells, 2006, Akt.Yanık, 2013: 227).

Kimlik bireysel çerçevede ele alındığında, bireye kişisel konum duygusu ve bireyseliğine değişmez bir öz verir. Bireyin toplumsal ilişkilerinden ve değerleriyle olan karmaşık bağlarında referans alır. Bu nedenlerdir ki, her birey hemen her zaman çok sayıda kimliğe sahip olmuştur. Çünkü, her birey üyesi olduğu her toplumsal gruba farklı bir bağlılık besler ve bunlar da farklı kimliklerin oluşumuna imkan sağlar. Bu kimlikler ise birbirlerine oranla daha özel veya genel konumlarda bulunur ve buna göre sıralanırlar. Kimliklerin birbirleriyle ilişkilerini soğan benzetmesi üzerinden açıklamak mümkündür. iç içe veya bir başka söyleyişle üst üste yerleşmiş katlar. Bütün bu kimlik katmanlarının toplamı bireyi biricikleştirir. Örneğin; müsülman kimliği öznesi olan bireyi müsülman olmayanlardan, afgan, türk kimliği müsülman olanlar da dahil olmak üzere tüm türk olmayanlardan, türkiye cumhuriyeti vatandaşı kimliği bu vatandaşlık kimliğine sahip olmayan herkesten, istanbulu kimliği bütün istanbullu olmayanlardan, genç, erkek, baba, memur, öğretmen, felsefe öğretmeni... tüm bunlardan olmayanlardan ötekilerden ayırır ve hepsinin toplamı sadece bir kişiyi işaret eder. Ve o kişi bir tanedir; biriciktir. Herhangi bir bireyin sahip olduğu kimliklerin listesi potensiyel olarak sonsuza kadar uzanır; dolayısıyla, aidiyetler aynı şekilde sonsuza kadar uzanır. Zira, her kimlik bir aidiyettir ve aidiyet listesi bittiği her aşamanın yeni bir aidiyetle bir adım sonrasına geçmek imkanı potensiyel olarak hemen her zaman mümkündür. bütün bu aidiyet çeşitliği içerisinde aidiyetlerden hangisinin öne çıkarılacağı, hangisiyle özdemiş kurulacağı, birey veya topluluk için hangi kimliğin diğerlerine göre daha anahtar role sahip olacağı, sayısız bireysel ve toplumsal etkenlere bağlıdır. Bu etkenlerin bireylere

ve topluma göre son derece diğışken olması ise, aidiyet/kiimlik dünyasında gerçikleşen sıralamaların olanca biçimiyle değışken olduğunu gösterir (Vatandaş, 2010: 15-16).

Temel güvenin yerleşmesi, diğeri kişiler ve nesnelerin kimliğinin gelişiminin yanı sıra, bireysel-kimliğin gelişiminin koşuludur (Giddens, 2014: 61).

1.1.1.2.Bireysel Kimliğin Oluşum Süreci

Bireylerde kimlik oluşumu bir süreçtir ve aynı zamanda gelişimsel bir görevdir. Bu bağlamda kimlik oluşumu ilk ergenliğin hızlı biyolojik değişimlerinin geçtiği, bilissel gelişimde soyut işlemler döneminin başladığı ve akranlara uyma konusundaki yoğun isteklerin yatıdığı son ergenliğin bir görevidir. Ergenlikteki bilissel değişiklikler, kimlik konularının araştırılması için ergene zemin hazırlar (Çok, 1994: 913). Ergenliğin bu zorlu yasantılarının farklı sonuçları vardır. Ergenlikteki hızlı bedensel değişim nedeniyle egoya gelen fazla bilgilerin birbiri ile uyum içinde olmamasından kaynaklanan kimlik krizi, kimlik duygusunun kazanılmasıyla sonuçlanabilir. Kimlik duygusu, “ben kimim?” sorusudur. Kimlik duygusu her psikososyal evrede belirli bir biçimde bulunur (Gültekin, 2001: 233).

Bireysel kimlik insanın kafasında var olan imajları kapsamaktadır. Bireysel kimlik, bireyin dış dünyayla karşılaştığında “ben” ve ben değil” ya da “ben” “diğeri” ayrımında kurulmaktadır. Bu ayrım çocukluğun ilk yıllarından itibaren başlamaktadır. Kimliğin oluşumu, ilkçocukluk yıllarından itibaren çevreyle ilişki içinde sürekli ve aşamalı bir şekilde gerçekleşir. Başlangıçta yalın olan benlik algıları zamanla karmaşıklaşmakta ve farklılaşmaktadır. Kimlik duygusunu oluşturan öğlerden bir kısmı vücut, cinseyet, görünüş vb. erken yaşlarda, bir kısmı daha sonraki yaşlarda ortaya çıkarmaktadır. Bireyler yaşamı boyunca kimlik duygusunu özdeşleşme sürecini yaşayarak kazanmaktadır. Özdeşleşme kavramının birbirinden farklı çeşitli tanımları bulunmakla birlikte esasta bir model alma söz konusudur. Özdeşleşme süreci, sadece aidiyet gruplarıyla değil, referans gruplarla ilişkide de söz konusudur. Ancak referans gruplarının etkisi, aidiyet grupları kadar geçmişe veya tarihe göndermeksizin, daha ziyade özlemler, idealler ve gelecek projeler düzleminde ortaya çıkmaktadır. Özdeşleşme alını, çocukluktan itibaren yıllar geçtikçe, aileden okula, arkadaş çevresine ve diğeri aidiyet ve referans gruplarına doğru genişlemektedir. Birey toplumsal grupla özdeşleştiği oranda grubun sunduğu kimliği içselleşmektedir. Kişilik sisteminin etkisiyle toplumsal grupların sunduklarını kişi tarafından tamamı ile alanmaması süreci, bireyi

etkileyen tüm gruplar için gerçekleşince ortaya, farklı alanlardaki pek çok kimliği edinmiş bir 'bireysel kimlik' çıkmaktadır (Sarıbay,1998:26).

Kimlik, uzun bir tarihi olmasına rağmen, popülaritesini XX. Yüzyılda kazanmıştır. Günümüzdeki kimliğe ilişkin tartışmalar da genellikle pisko-dinamik ve sosyolojik yaklaşımlar çerçevesinde sürdürülmektedir. kimlik, her iki yaklaşıma göre de bireyin veya toplumun yaşamı süresince değişmeyen hep sabit kalan yönünü ifade etmez. Kimlik değişkendir. Çoğunlukla bireyin isteğiyle değişebilir. Bireycilik sabit kalmakla birlikte, ayrıntıda kalın değişiklikler her zaman yaşanabilir. Her iki yaklaşım da kimliğin yaratılmış ve kurulmuş karakterine vurguda bulunurlar (Marshall, 1999: 405).

Sosyalleşme mekanizmalarının iki önemli ayağı öğrenme ve içselleştirme. İçselleştirme özellikle araştırmacı Cooley tarafından irdelenmiştir. Ona göre içselleştirme yoluyla birey, başkalarının kendisi hakkındaki başkalarından kendini meydana getirilmektedir. Buna başkalarının bakışının ayasında düşünülmüş kendi adını veren Cooley, buradan sempati kavramına doğru bir çizginin söz konusu olduğunu vurgulamaktadır. Bilgin'e göre bireysel kimliği insanın benliğini onun içinde var olan ve keşfedilmeyi bekleyen gizli bir varlık gibi görmek yerine, kişiler arası ilişki içinde oluşan ve gelişen bir öz-imağ veya bilinç olarak görmek gerekmektedir. Her benliğin/ kişisel kimliğin, sosyal gruba veya sürece katılım içinde oluşması, tüm bireylerde özdeş benlikler yaratamaz. Her bireyin benliği, özgül bir nitelik taşıır, çünkü herkes sosyal süreci farklı bir açıdan kavrar. Bireysel kimlikler, birçok kimliğin bir arada işleme suretiyle var olsalar da, bu kimlikleri merkezi ve hiyerarşik bir yapı bir arada tutmaktır. Kimlikler hakkında son yıllarda giderek kabul gören bir teşhis, bireylerin tek bir kimlik kaynağının olmadığı; her bireysel kimliğin bir "çoğul kimlikler toplamı" olarak anlaşılması gerektiği yönündedir. Bireysel kimlik, orjinallik boyutunda gelişmekte, bir eylem ve eser verme/üretme etkinliğinde kök salmaktadır. Kişisel kimlik, benlik kavramı teriminin çağrıştırdığı gibi soyut bir sistem değildir. Bie aktör veya üretici olarak sorumlu veya yaratacı olarak bir etkinliğe angaje olduğumuz ölçüde kimliğimiz belirginleşmektedir (Bilgin: 1996:199-200).

Bireysel kimlikler çok yönlü (sınıf, aile, bölge, toplumsal cinsiyet, din millet ve etnik) ve sıklıkla durumsal olup farklı zamanlarda şartlara bağlı olarak önem dereceleri değişebilir. Geleneksel toplumlarda yaşayan bireylerin, şimdiki anlamda kimlik sorunu bulunmamaktadır. Fakat toplumsal hayatta başlayan çözümlerele beraber bireyselleşmenin öne çıkmasıyla

modernleşme ve bireyleşme bulunan bireysel kimlik duygusu 19. yüzyıllar'da yavaş yavaş yayılmaya başlamıştır. Tek kültürel bir dokuya sahip olan modernizm, ötekilik ve öteki üzerinde temellenmektedir. Bireyin kendine özgü karakterlerinin olduğu düşüncesi modern dönemle birlikte ortaya çıkmıştır (karaduman, 2010: 2889).

Yaşam tarzlarının benzer oluşunda dolayı eskiden aynı toplumlar içindeki öteki bireylerle büyük ölçüde benzer niteliler taşıyan ve süreklilik gösteren bireysel kimlikler, günümüzde giderek birbirinden farklılaşmaktadır. Günümüzde melez niteliği ağır basan kimlikler gittikçe çoğalmaktadır. Bu durum, sıkça belirttiği gibi sadece uluslararası göçlerden kaynaklanmaktadır. Göç olgusu, ilk defe karşılaşılan bir olgu değildir. Eskiden bu tür durumlarda egemen güçlerin, egemenlikleri altında olan, ancak kendi beklentelerinin dışında farklı kimlikleri olanları eritmesi daha kolay olabilmekteydi (Anık, 2011: 34).

Her birey, bir yada birden fazla ulusal, etnik, cinsel, dini, kültürel, sınıfsal, mesleki vb. kimlik kaynaklarının bileşiminde oluşan bir bütünü, kendi kimliği olarak benimsemektedir. Bu çoğul kimlikler ayrı ayrı alanlarda tek başlarına etkin olabilmekteler. Örneğin siyasal kimlik cinsel ya da etnik kimlikle uyuşmayan tercihlere yol açabilmektedir. Bu yüzden kendini en homojen biçimde tanımlayan kimlikler bile içlerinde açık veya potansiyel bir heterojenlik taşıyan öğeler barındırabilmektedir. Birey toplumun ona verdiği sınırlar içinde bireyliğinin yaşamaktadır. Bireyin bir kimlikler bütünü, yani bireysel kimliği bulunmaktadır. Bireysel kimliğin oluşumunda özdeşleşmelerin etkisi vardır. Ayrıca referans sistemlerinin de etkisi söz konusudur. Ancak bunlar tek başlarına yeterli değildir. Çünkü kimlik tek başına sosyal kategorilerin ve modellerin tek başına kabulü değildir. Sosyal etki otomatik olarak kabul edilmez. Bu süreç uzun, çatışmalıdır. Bireyin kimlik arayışında gözlenen olgulardan hareketle Tap, bireysel kimlik boyutlarını şu şekilde ifade eder; Kimlik duygusu zamansal bir boyut içerir. Kişisel kimlik, bir birlik veya tutarlık duygusu içermektedir. Bireysel kimlik çok sayıda kimliği bütünleştiren bir sistemdir. Özellikle modern toplumlarda, bireylerin "benim" dediği çeşitli kimlikleri vardır ve bu türülülüğün dinamik organizasyonu kişisel kimliği zenginleştirir. Kişisel kimlik ayrılmayı, özrekliliği ve kendini ortaya koyar (Bilgin,1996: 180).

Benim kimliğim yüzyüze geldiğim farklı kendimleri birleştirme tarzımdan oluşur. Mead'in kavramsallaştırması oldukça açık bir kavramsallaştırma değildir. Bu kavramsallaştırma bireylerin farklı beklentileri uzlaştırma yeteneklerine yada bizzat beklentilerin çeşitliliğine bağlı olarak kimliklerin

ortaya çıkmasına yada çıkmamasına izin vermektedir. Boesh kimliği inşacı bir modele göre yorumlar; bu modelde kimlik, eylemin dolaylı deneyiminin verilerinden itibaren bir yapılandırmanın sonucudur. Kimliğin inşası bir uyum işlevine hizmet eder ve bir takım dış destekler, dayanakla gerektirir (Bilgin,1996:199-200).

Wagner, kimlik inşasının genişleyen tanımını, bir modern modernliğin bir toplumsal şekillenminden öbürüne geçişi olarak tanımlar. Bu geçişler toplumsal yerinden edilme süreçlerini ve toplumsal kimliklerin dönüşümlerinin kısıktılmasını gerektirir. Bu gidiş esnasında yalnızca başka kimlikler edinilmekle kalmayıp, aynı zamanda kimlik inşası olanağı daha yaygın olarak algılanır (Wagner-Küçük,1996:222).

Her birey birçok farklı kimliğin bir araya gelerek oluşturduğu kimliği kendi kimliği olarak benimser. Bazen bu kimliklerden bir veya birkaçı diğerlerinin önüne geçebilmektedir. Kimlik kişiler arası ilişki içinde oluşur ve gelişir. Özellikle iş yaşamı insan ve kişiliği üzerinde çok etkilidir. Gerçekten de çalışma yaşamı boyunca edinilen deneyimler, bireyin değer, tutum ve davranışlarında belirleyici bir rol oynayabilmekte, kişiliğin etkileyebilmektedir. Bireyler meslek yaşamlarında da diğer insanlarla iletişim içindedirler. Birey bu süreç içinde toplum norm ve kurallarına uyma davranış gösterir. İçinde bulunduğu meslek grubuna aidiyet yoluyla, birey farkında bile olmdan etki altında kalmakta ve ona uygun davranış geliştirmektedir. Mesleki gelişim devam ederken, bireyin diğer insanlarla ilişkisi de devam etmektedir. Gazetecilik mesleğinde de mesleki kimlik bir yandan gelişirken bir yandan gazetecilerin haber kaynakları ile olan ilişkilerinde de etkilişim devam etmektedir. Gazeteci haber kaynaklarıyla uyum içinde yani gruba uyma süreci içinde diğer grup üyeleri ile benzer davranış gösterebilmektedir. Gazeteciler uyma yoluyla yada saygın yoluyla farklılıklarını en aza indirme davranışı göstermektedirler.

Maslov insanın aşağıdan yukarıya doğru tatmin edilmesi gereken ve doğumdan yaşamın sonuna kadar bir süreç halinde gelişen ihtiyaçlar hiyerarsisinden bahseder. O'na göre bu hiyerarsinin en önemli basamaklarından birisi, bilhassa ergenlik dönemine girilmesiyle birlikte kimlik ve buna bağlı olarak statü ve bağlılık, aidiyet ve yüksek benlik ihtiyacının karşılanmasıdır. Birey, toplum içinde saygın, prestij sahibi ve statüsü olan bir kişi olarak yer almak ister. Kimliğini kazanma sürecinde olan gençlerin ailelerinden istedikleri en önemli konuların başında, ailelerin onları artık çocuk gibi sevmeyi bırakmaları ve onlara evde bir yeri ve statüsü olan kimlikli bireyler olarak yaklaşıma istek ve arzuları gelmektedir (Kusat, 2003: 48-49).

Kimlik kavramı üzerinde, psikolog Erik Erikson'un çalışmaları temelinde,1950 ile 1960'ların son döneminde sosyal bilimler alanında çalışılmaya baslandı. 1950 öncesi dönemde kimlik kavramına ilişkin gerek sözlüklerde gerekse ansiklopedilerde herhangi bir atıf bulunmamasına rağmen, bu dönem sonrasında oldukça açıklayıcı bir yapıya kavustu. Ancak kavramın yoğun bir şekilde kullanımı, birbiri ile rekabet halindeki kimlik anlayışlarının doğusuna ve bu bağlamda karmaşık bir ortamın yaratılmasına neden oldu (Yanık, 2013: 229).

Bireyin yaşamı boyunca başarı ile atlatması gereken sekiz gelişimsel krizden bahseden Erikson'a göre 11-17 yaş döneminde bireyin yaşadığı kriz, kimlik kazanmaya karşı kimlik karmasası krizidir. Birey yaşamının bu döneminde kendisine "Ben kimim?" sorusunu sormaktadır. Çocuk bilissel ve bedensel gelişiminin farkına varmakta, bedenini tanımaya baslamakta ve buna uygun olarak bir kimlik belirlemeye yönelmektedir. Birey özdeslesme ve taklit ile bu sorunu çözmeye çalışmaktadır. Begendigi ya da örnek aldığı birisine özenmekte ve onun gibi davranmaya baslamaktadır. Bu dönemi başarı ile atlatan kimseler kimlik duygusu edinirken, başarıyla atlatamayan kimseler kimlik karmasasına düşerler. Yaşamın bu döneminde ergen, kişiliği için bir kimlik geliştirmeye çalışır. Kimliğini arayış çabası içinde karşı cinsten kişilere, kahramanlara, dinî konulara, öğreti ve ideolojilere ilgi duyar ve tutkunluk gösterir. Kararsızlık ve saskınlık, bu dönemdeki gençlerin dayanışma grupları olusturmasına neden olur. Bu dönemde ergen, çocuklukta öğrenmiş olduğu kurullarla, yetiskinin geliştirmesi gereken değer yargıları arasında bocalar. Bireyin olumlu bir kimlik duygusu geliştirebilmesinde daha önceki gelişim dönemlerinde kazanmış olduğu kişilik özelliklerinin önemi büyüktür. Bireyin çevresi bu dönemde çok önemlidir. Annebaba ve öğretmen ve örnek aldığı kişiler, bireyin olumlu kimlik geliştirmesi için kimlik arayışında ona tanıdıkları fırsatlarla yol açıcı olmalıdır (Gürses ve Kılavuz, 2011: 157).

Kimlik; bireyin kendini sosyal dünyasında nasıl konumlandığını, nasıl gördüğünü, nerede durduğunu ve kim olduğunu yansıtmaktadır. Bir kişi veya grubun, diğer kişiler veya gruplardan farklılaşmış özelliklerinin tümü şeklinde tanımlanabilirken bu tanım aslında daima ötekine göre yapılmakta ve bu yönüyle kavram; ötekiden diğerinden, geçmektedir (Bilgin, 2003: 199; Sürgeril,200; 114).

Sosyolojik kavrama göre, bireylerin her şeyden önce sosyal bir varlıktır ve kimliklerin şekillenmesinde ve ortaya çıkmasında kişinin iç dengesinin aynı sıra, sosyal hayatında belirleyici fonksiyonları bulunmaktadır. Bu gelenekteki kurma sembolik Etkileşimcilikle bağımlıdır ve

faydacı (pragmatik) benlik üzerinde geliştirilmiştir. Kimlik belirleyin benlik iki aşamada oluşmaktadır. Ben olarak birey kendinin farkındadır ve kendini diğer kişilerin tutumlarına göre değerlendirir. Böylelikle kişinin önce kendini tanıması, sonra kendini diğer kişilerin tutumlarına göre değerlendirmesi sonucu geliştirilen bir süreçler ağı olarak ortaya çıkmaktadır. Psik sinamik açıdan bakıldığında ise kimlik insanın yabancı insanları ya da nesnelere içselleştirmesiyle başlayan özdeşleşme süreci sonucu oluşturmaktadır (Aşkın, 2007: 214-215).

Psiko-sosyal bir süreç olan kimlik oluşum sürecinde ergenliğin ayrı bir yeri vardır. Bu dönemde kimliği gelişmemiş bir kişinin diğer gelişim dönemlerinden söz etmenin de bir anlamı kalmaz. “Çünkü Erikson teorisine göre önceki dönemler daha sonraki dönemler için bir zemin teskil eder. Ergenliğin sonlarına doğru dengeli bir kimlik duygusunun geliştirilmesi, olgunluğa doğru kişilik bütünlüğünü kazanmaya yönelik bireysel gelişimin temelini oluşturur.” (Kusat, 2003: 7).

Kimlik kavramı ile ilgili araştırmaları ile tanınan bir başka isim olan Marcia kimlik kavramının ölçülebilir olduğuna dikkat çekmiş ve kimliğin dört farklı krizinden bahsetmiştir. Bu krizleri, kimlik karması, başarılı, moratoryum ve bağımlı kimlik olarak ifade eder. “Kimlik karması (identity diffusion) statüsündeki kişiler kriz yaşamadıkları, herhangi bir bağlanmaları olmadığı gibi bundan hiçbir kaygı da duymazlar. Bağımlı kimlik (identity foreclosure) statüsünde olanlar hiçbir zaman kaygı yaşamaz, otoritenin düşüncelerini benimserler. Kararsız kimlik (moratorium) statüsünde hâlihazırda bir bunalım dönemi yaşar. Başarılı kimlik (identity achievement) statüsü, yoğun bir sorgulama döneminden sonra yaşam alanlarında kalıcı bağlanmalar yapılmış olmasını ifade etmektedir.” (Gültekin, 2001: 233).

Kişisel kimlik duygusunun bireye kazandırdıklarını Nuri Bilgin şöyle sıralar:

“1- Kimlik duygusu zamansal bir boyut içerir. Bireyi geçmişi ile ilişkilendirir.

2- Kisisel kimlik bir birlik ve tutarlılık duygusu verir. Bireyi farklı zamanlarda aynı kişi olduğu bilinci içerisinde tutar.

3- Kisisel kimlik çok sayıda kimliği bütünleştirici rol oynar. Bireylerin sahip oldukları fiziksel, gramatikal, hukuksal, bölgesel, ulusal, etnik, sosyal ve kültürel kimlikleri birleştirir, bunlar arasında ahenkli birliktelik sağlar.

4- Bireye özgürlüğünü, haklarını koruma duygusu kazandırır. Ben ve baskaları arasındaki ayrımı ortaya koyar.

5- Bireye orijinallik duygusu verir. Birey kendi özelliklerinin ve diğerlerinden farklı olan yanlarının farkına vardıkça kendi biricikliğinin önemini kavrar.

6- Kisisel kimliğinin farkına varanların verimliliği artar ve verimliliği artan kişinin daha güçlü bir kimlik duygusu geliştirmesine yardımcı olur.

7- Kisisel kimlik duygusu bir değer olarak kişinin bilincine yerleşir, bu da en temel ihtiyaçlardan olan kişinin hem kendisinin gözünde hem de toplumun gözünde değerli olma duygusunun gelişmesine yardımcı olur.” (Bilgin, 1996: 199-200).

Bireysel kimlik insan karakteri ve kişiliğinin biricikliğine dair bir kavram gibi gözükse bile diğerleri arasında bir kişi olabilmek fikrini de taşımaktadır. Toplumsal ölçekte, gruplara dâhil olduğunda hala bu biricikliğe dâhil olup olunmadığı temel soruyu oluşturur. Kisiler; zevklerine, statülerine, duygu, düşünce ve ideallerine, davranış biçimlerine göre belli sablonlar oluştururlar. Kiminin kendisini bir diğerine yakın hissetmesi ya da bir diğeriyle bağ kuramaması ve sonuç olarak ortaya çıkan gruplaşmalar tamamen bunun ürünüdür. “Modernite, diğer birçok konudaki kararlar kadar, “Nasıl yaşamam gerekir?” sorusunun nasıl davranmamız, giyinmemiz ve beslenmemiz gerektiğine ilişkin kararlar içinde cevaplandırılma biçimini de etkileyen, bireysel kimliğin zamanla gelişimi içinde yorumlanan gelenek-ötesi bir düzendir.” (Lefebvre, 2015: 28).

Birey olarak kendine has -çünkü kullanıldığı yere göre farklılıklar gösterebilir - fakat yaşam çerçevesi olarak toplum içinde geniş ölçüde yer alan bir grubun sablonuna tamamıyla uygun - özellikle yaşam alanları - tek tek incelendiğinde ise özgün ve biricik olarak düşünülebilecek özelliklere sahip bir kimlik olgusu 21. Yüzyılda varlık gösterir. Burada bahsedilen, tüm dünyada ancak Japonya’da ağırlıklı olarak görülen Otaku ve Hikikomori sözcükleriyle tanımlanan bir toplumsal vakadır.(<https://www.nationalgeographic.com>) Bu vakalar, varlığını güvende hissetmeyen, tamamen yalnızlaşan bireyi en net şekilde gösteren bir günümüz hastalığı olarak literatürde yerini alır. Fakat bu gruba dâhil olarak gösterilebilecek kişinin, kendini toplumsal hayat içinde güvende hissetmesi ancak diğer bireylerin davranış biçimine uygun olarak yaşaması ve o davranışlarla kabul ediliyor olmasıyla gerçekleşir. Bu da bu kişiler için duygularının ve eylemlerinin

kisisel kontrolünün devamlılığı bakımından toplumsal hayat ve bireysel hayatları arasında bir uçurum yaratır.

“...Asgari bir benliğin kendini dış dünyadan savunmacı bir biçimde uzak tutabildiği- çok güç durumlarla bas etmek için geliştirmek zorunda kaldıkları stratejileri giderek kalıplandırmaktadır. Geçmişe duyarsızlık, geleceğin reddedilmesi ve sadece günü yasama kararı. Bu tür bir bakış açısı, bireylerin üzerlerinde yok denecek kadar az kontrole sahip olduğunu hissettikleri etkilerin hâkimiyetindeki koşullarda, gündelik hayatın karakteristik bir özelliği haline gelir.” (Giddens, 2014: 220).

Yani bu durumda “hayat esittir ev” cümlesinin bu deneyimlere ışık tuttuğu söylenebilir. Burada tamamen bireyin standardının yarattığı bir örgü ile bireysel mekân olarak adlandırılabilir -ki bu bir ev, oda, kişiye özel bir çalışma alanı, sanatçı için stüdyo olabilir - bir olgudan bahsetmek gerekir.

Bireysel mekân dendiğinde orayı oluşturan, kurgulayan kisten bağımsız bir yer düşünülemez, hatta kisinin içine yerleştirdiği mekânsal elemanların - masa, sandalye, duvara asılı bir tablo, yetistirdiği bitki- seçimini, “neden ve niçin”ini yine kişiyle bağlantı kurarak anlamak gerekir. Çünkü bu noktada içerde konumlanan esya/nesne değil, kisinin karakterinin bir parçası, bir yansıması olarak özneye dönüşür.

Ev, daha genel ölçekte, yurt olarak ele alındığında yine birey, ait olduğu ortamdan farklı bir yerde bulunmasına rağmen, kendi aidiyetini kurmak için bunu lehine çevirebileceği biçimlerden, mekânlardan, bir spektrumdan yararlanabilir.

“...Nitekim kozmopolit bir kişi kesinlikle gücünü birçok farklı bağlamda kendini evinde hissetmekten alan biridir.” (Morgan, 2016: 239).

Ya da Sayar’ın göçmenler üzerinden ele alınmış bir bakış ile örneklediği gibi, “bu kişilerin gece kulüpleri, alışveriş merkezleri, parklar, oteller ve McDonalds gibi kimsenin bir diğeriyle bağ kurmadığı, farkında olmadığı ya da minimum farkındalığın olduğu, geçici yasamların mümkün olduğu yerlerde kendilerini rahat hissettikleri” görüşüne göre güçlerini bireysel kontrol hâkimiyetinin olduğu bu tür kamusal alanlardan alır. Özetle, günümüz dünyasında, her yer kisinin kendi evi olabileceği gibi kişi, hiçbir yerde de kendini evinde hissedemeyebilir. Önemli olan bireyi bulunduğu yerde bir aidiyet kurabilmesi ve kişisel bir bağ kurabilme yetisine sahi olmasıdır (Sayar, 2016: 120).

Altunoğlu eserinde bu konuda çeşitli yazarların görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır;

“....1970’lerde kimlik kavramı alabildiğine yaygınlaşır. W. J. M. Mackenzie, bu yaygınlaşmanın kavramın esprisini kaybetmesine neden olduğunu düşünür. Robert Cole ise kimlik kavramının ve kimlik krizlerinin “kliselerin en safkanı” hâline geldiğinin altını çizer. Fakat, kavramın yaygın kullanımı seksenler ve doksanlar boyunca artarak devam eder. Simdilerde iki farklı geleneğin aynı anda etkinliğini sürdürdüğüne şahit oluyoruz: hem birey-toplum hem de kolektif kimlikler ve kimlik politikaları ekseninde yürütülen tartışmalar yaygın olarak var olmaya devam etmektedirler. 1970’lere ilişkin bir başka vurgu ise Cerolu’ya ait. Ona göre, 1970’lere kadar kimlik tartışmalarına sosyal psikoloji ve sembolik etkileşimcilik tarafından yürütülen mikro-sosyolojik analizler egemendir. Merkeze bireyin alındığı bu tartışmalar, kişilerarası ilişkilerin bir ürünü olarak ortaya çıkan benlik duygusunu öne çıkararak kimlik meselesi ile temas kuruyordu. Bu eğilim 1970’lerle birlikte ağırlığını kaybeder; yavaş yavaş birey odaklı analizler yerini kolektif kimliğe bırakmaya baslar: ‘kutsal üçlü’ - cinsiyet/cinsellik, ırk/etniklik ve sınıf olusumubelirgin bir ağırlık kazanır. Kolektif tanımlar, kolektif ve politik uzantıların müsebbibi olarak görülmeye başlanır. Cerolu’nun vurgusuna söylesi bir elestirel ilâvede bulunmak mümkündür. Kolektif bir muhalefeti temsil eden sosyal hareketlerin yarattığı hayal kırıklığı, 1990’larla birlikte vurgunun tekrar birey-toplum ilişkisine kaymasına yol açmıştır. Touraine’nin son dönem tartışmaları bu meyanda bir örnek teşkil eder.” (Altunoğlu, 2009: 21-22).

1.1.2. Kolektif Kimlik

Kolektif kimlik, toplumsal hareket olarak adlandırabileceğimiz birleşik ampirik aktörün biçimlenmesine ve sürdürülmesine öncülük eden bir öğrenme sürecidir. Kolektif kimlik çeşitli aşamalardan geçerken, kolektif aktör çevre tarafından belirlenen sorunları çözebilme kapasitesini geliştirir ve kendi ilişkilerinde giderek bağımsız ve özyeterimci olarak etkin hale gelir. Kolektif kimlik süreci aynı zamanda geçmişle bütünleşme ve şimdinin unsurlarını oluşturma yoluyla kolektif aktörün birliğini ve sürekliliğini üretme yeteneğidir (Mollaer, 2014: 88). Kolektif kimlike bunun gelişim süreci içerisinde farklı tanımlara ifade edildiğini görmekteyiz. Bu gelişim serüveni hakkınca metnin alt başlıklarında bu sürece değinilecektir.

1.1.2.1. Kolektif Kimlik Tanımları

Esasen, “kolektif kimlik”, “kimlik grupları”, “kimlik politikaları” ve “etnisite” gibi kavramlar görece yeni kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Hobsbawm, 1968’de basılan “Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi”nde kolektif kimlik ve kimlik politikası gibi

kavramlara rastlanmadığını; kimlik politikalarını en açık biçimde çevreleyen “etnisite” kavramının ise, 1970’li yılların Oxford İngilizce Sözlüğü’nde 18. yüzyıldan kalma aktarmalarla belgelendiğini vurgular. Kolektif kimlik görece yeni bir kavram olmakla birlikte, kavramının temelini klasik sosyolojik yaklaşımlarda bulmak mümkündür. Durkheim’in “kolektif bilinç”i, Marx’ın “sınıf bilinci”, Weber’in “verstehen”i, Tönnies’in “gemeinschaft”i ilk kolektif kimlik betimlemeleridir. Kavram, grup üyelerinin etrafında birleştikleri benzerlikleri ve ortak vasıfları vurgulayan “bizlik”e işaret eder (Göktolga, 2012: 120-121).

“İnsan, hem bireysel bir yöne sahip olan hem de grup içinde yaşayan bir varlıktır. Bireysel kimliğe verilen cevaplar çoğu zaman grup aidiyetine de gönderme yapmaktadır. Bireysel kimlik bir mensubiyet ve aidiyet unsurları içermesi bakımından kolektif kimliğe işaret etmektedir.” (Göka ve Beyazyüz, 2005: 21). Toplumsal ya da kolektif kimlik, bireyin milliyetine, dinine, siyasi vb. gruplarla olan ilişkisine göre şekillenmektedir. Bu anlamda birey, kolektif kimliğini ortaya koyarken ister istemez sosyal özdeşleşmelerine bağlı olarak grup aidiyetlerine vurgu yapmaktadır (Yapıcı, 2004: 55).

Nuri Bilgin bu konuda;

“...Kolektif kimlik, bir kültürün taşıdığı norm, değer, sosyal kontrol vb. gibi topluma has özelliklerin benimsenmesi ve bunlara benzeşmek suretiyle edinilen toplumsal kimlik anlamına gelmektedir (Tural, 1988: 62). Bu bağlamda kolektif kimlik belirli bir alanda sınırları belli bir kültürel topluluğun sahip olduğu kimlik olarak sınırlandırılabilir ya da genişletilebilir. Etnik kimlik, ulusal kimlik ve dini kimlik bu kategoride değerlendirilebilir.” (Bilgin, 1999: 59).

Kolektif kimlikler, bireysel kimliklerin aksine, farklılıklar üzerinden değil, aynılıklar üzerinden oluşturulur. Kolektif kimliklerin oluşturulmasını sağlayan ise, “özdeşim”dir. Özdeşim kavramı, anlaşılması en zor olan ve çoğunlukla da yanlış anlaşılan kavramlardan bir tanesidir. Günlük kullanımda özdeşleşme, bir kişi veya grupta ortak karakteristikler veya bir takım ortak kökenler üzerinden veya bir ideal ve bu oluşuma karşı duyulan sadakat ve dayanışmanın doğal kapsamlılığı üzerinden inşa edilir. Bu tanımın “doğallığının” aksine, söylemsel yaklaşım özdeşleşmeyi hiçbir zaman sona ermeyen, sürekli bir inşa süreci olarak görür (Göktolga, 2012: 146147).

“Kolektif kimlik” kavramı bu fenomeni ifade eder. Kolektif kimlik, grupların doğası, boyutu veya diğer özellikleri bakımından değişken olduğu bir gruba ait olma duygusunu yansıtır. Çağdaş sosyal bilimler, kolektif kimlik ve kimlik siyaseti temalarına özel önem vermektedir. “Kolektif kimlik” ifadesi günlük dilde bile aşına olmasına rağmen, sosyal bilimlerde anlamı tartışmalı - hem açıklayıcı hem de normatif düzeylerde. Kavram, bazen “toplum” dediğimiz gibi geniş bir “sosyal gruba” atıfta bulunulduğu durumlarda radikal bir şekilde sorgulanmıştır. Bununla birlikte, daha ılımlı eleştirmenlere göre, kolektif kimlik kavramı, en fazla, - mevcut görüşe göre - bir durgunluk statüsü veya yavaş ve algılanamaz sosyal değişim ile karakterize edilen geleneksel toplumlar için uygun olabilir. Bu durumda, dahası, kolektif kimlik “özcü” terimlerle tipik olarak kapalı, katı, özel bir kimlik olarak algılanır (Nevola, 2011: 14).

Nuri Bilgin ve Yapıcı'nın bu konudaki değerlendirmesi şu şekilde olmaktadır; ;

“...Toplumsal kimlik olarak da adlandırabileceğimiz kolektif kimlik aynı grup içerisindeki bireylerin ortak aidiyetleriyle ve paylaşılan benzer pozisyonlara sahip olmasıyla benzerlik üzerinden inşa edildiği ve bunun şuurunda bulunduğu kimliktir (Yapıcı, 2004: 55). Grup için benzerlik kolektif kimliğin ayırıcı vasfı iken bireysel kimlikte olduğu gibi gruplar arası ilişkide de farklılık (grubun diğer gruplardan farkını ortaya koyma) grubun kimliğinde işlevsel bir fonksiyon görmektedir.” (Bilgin, 1999: 59).

Bireyin kimlik edinmesinde, kimlik kendiliğinden inşa edilen bir olgu olmaktan daha ziyade ötekine göre şekillenmektedir. Bu durum hem bireysel kimlikler hem de kolektif kimlikler için geçerlidir. Bu yönüyle toplumsal kimlik sosyal ilişkide bulunulan diğer gruplarla mukayeseli olarak inşa edilmektedir (Yapıcı: 2004: 64).

Kolektif kimlik grup aidiyetini genellikle geçmişi üzerinden inşa etmektedir. Geçmişi muhafaza eden kolektif bellekten hareketle geçmişin mirası ve değerleri canlı tutulmaya çalışılmaktadır. Grup içerisindeki bireyler bu ortak geçmişle kimliklerini kurmakta ve ona bağlı şekilde yaşamaktadırlar. Dolayısıyla kolektif kimliğin inşasında sosyal hayalin kolektif belleği şekillendirmesi söz konusudur (Bilgin, 1999: 59). Bu durumda kolektif kimlik için ortak özelliklere sahip toplumun sübjektif bir bilinç sahibi olması bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü objektif karakterli unsurlarla toplumun sübjektif bilinci toplumsal aidiyetin bileşenleridir (Yurdusev: 1997: 103). Kolektif kültürel kimliğin kendi tek biçimliliğinden ziyade arka planında taşıdığı ortak kültürün unsurlarına bağlılık ve süreklilik duygusu daha baskın bir konumdadır (Smith, 2009: 48).

Belli bir toplumda ya da ülkede bütünü kuşatan geniş kolektif kimlikler, ayrışmaya sebebiyet veren sınıf ve ekonomik çıkara dayalı kimliklerden farklıdır. Bunun öne çıkmış örnekleri

ise dini ve milli kimliklerde kendini göstermektedir. Bütün bir toplumda üst bir kimlik aynı dini veya milli bilinçle kolektif kimlik inşa edilebilir (Smith, 2009: 20).

Kolektif kimlik için Güvenç;

“...Geleneksel toplum yapısında bireysel kimliğe nispetle daha birincil konumdadır. Özellikle bütüne işaret eden milli ve dini kimliklerde kendisini göstermektedir. Geleneksel toplum ve cemaatlerde kimlik, bireysel bir sorun değildir. Çünkü kültürel yaşamın çevrelediği töreler, gelenek ve görenekler, kişilerin kimliğini belirlemede çok önemli rol oynamaktadırlar. Sosyo-kültürel değişmelerin bir sonucu olarak kişinin bireysel tercihlerine bırakılan kimlik seçimi önemli bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kimlik -ilk ve son çözümlemede- bir kültür sorunudur.” (Güvenç, 2010: 5).

Kolektif kimlik ile ilgili çalışma yapan Nuri Bilgin eserinde Ben Mabrouk'tan şöyle aktarımda bulunur: “Kolektif kimlik belli bir alanda kök salmış bir takım grupların diğer gruplardan faklarını ortaya koyma vurgulama talebidir. Bir grup bireyin kendilerini tanımak ve ilgileri mekânları sosyal ilişkileri grup halinde işlenebilen yönetilen doğrulana bilen bir grup oluşturmak için geliştirdikleri bir eğilimdir.” (Bilgin, 1995: 59).

Kollektif kimlikte geçmişte dünük bir yan vardır; çünkü Kolektif kimlik, bir takım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilir. İnsan toplulukları kendilerini ortak geçmişte tanır. Bu geçmişi belleğine işler ritüel törenlerle anar ve yorumlar. Bu ifadeler kolektif kimliğin toplumda geçmişten geleceğe oluşturduğu kültürel bağı temel alan bir durum oluşturduğunu gözler önüne serer (Bilgin, 1995: 60).

Okay bu konuda eserinde şöyle bir değerlendirme yapmaktadır;

“İnsanlar uzun zamandan beri birlikte yaşadıkları kişilerin kendilerini kabul etmelerini ve bir gruba ait olmalarını istemişlerdir. Normlarını paylaştığı grupların, kişiler için her zaman çok önemli bir yeri olmuştur. Kolektif bir varlık olan insan, ilk çağlarda yalnızca bir grubun üyesi olduklarında hayatta kalabilmekteydiler. Bir mağara veya derme çatma bir kulübede yaşayan insanlar kendilerini burada doğrudan koruyabilmekte ve yaşamlarını sürdürebilmekteydiler. Ancak her türlü yaşamın olduğu gibi, burada yaşamında katı kuralları vardır (Okay, 2013: 24).

İster evrenselci, isterse özgülcü düşünce açısından ele alınsın; her iki düşünce sisteminin de temelinde bir kolektif kimliğin inşası çabası yer alır. Bu nedenle, her ne biçimde ele alınırsa

alınır, şurası iki düşünce sisteminin de ortak yönünü temsil etmektedir; kolektif kimlik belirli bir alanda (territoire) kök almış bir takım grupların (etnik/kültürel grupların) diğer gruplardan farklarını ortaya koyma talebidir ve belirli bir durumu değil, bir süreci yansıtır. Bu haliyle de bireyi konumlar, geçmişe yaptığı referanslarla bireye bir söz, sabit bir temel kazandırır. Ayrıca, kolektif kimlik içermenin olduğu kadar dışlamanın da ürünüdür. Bundan dolayı etnik/kültürel grubu öbür gruplar açısından tanımlayın şey, araya konulmuş olan toplumsal sınırdır, yoksa bu sınırlar içerisinde yer alan kültürel gerçeklik değildir.(Schlesinger, 1987: 235).

Kollektif kimlik oluşumunda en büyük etken olan kültür, tarih, özgün, ve milli özellik taşımaktadır Adler (2000), kültür içeriğini “kişilik şekillenmesinde sosyalleşme aracı” , model rol açısından bakıldığında ise “sosyalleşme gayası” olduğunu vurgulamaktadır. Birey ve toplumdaki ayrı düşünülmemiş kültür, sosyalleşme açısından kimlik kazanmaya en önemli yardımcı unsurlardan biri hahine gelmektedir. Bütün bu söylenenlerden yola çıkarak, kültür, din, dil, tarih gibi ortak unsurlarla beraber toplumların ortak belleği, kolektif kimlikte en önemli yapı taşı haline gelmektedir. Fromm (1998)’ göre, toplumların adetleri, gelenekleri, değer yargıları, örfleri kısaca kültürün belirlenmiş kodlarıyla bilinçaltımıza kopyalanan her şey aslında toplumsal bilinçaltını, oluşturmakta ve dolayısıyla insanlar, bilinçaltında da hem kişisel kimlik heemde kolektif kimlik bağlamında ele alınabilmektedir (Turhan tuna, 2015: 233).

Bir kolektif kimlik bazı semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, bir başka deyişle kolektif bellekten beslenir. İçinde yaşınlan toplumsal, kültürel ve ekonomik ilişkilerle geçmişin konjonktürünü ortaya çıkarır. Gramsci’nin açıklamasıyla; Her birey yalnızca var olan ilişkilerin sentezi değil aynı zaman da ilişkilerin tahrihinin de sentezidir. O geçmişin bir özetidir Gramsci, Bu özelliğiyle de, her kolektif kimlik, (seçimci) bellek süreçlerin bağlıdır ve herhangi bir grubun üyeleri, kendilerini ortak geçmişlerinin anılarına dayanarak tanımlarken kolektif kimliklerin inşa etmiş olurlar. Bu açıdan bakıldığında kolektif kimlikler, bir toplumsal ilişkiler sistemi içinde oluşur ve birbirlerini karşılıklı tanımları gerekir. Fakat şu da önemlidir ki, kolektif kimlik bir nesne olarak değil, bir simgeler ve ilişkiler sistemi olarak düşünülmelidir. Her hangi bir failin (agent) kimliğinin sürdürülmesi, tek belirli bir kimlik değil; sürekli bir yeniden oluşum sürecidir ve bunda öztanımlama ve farklılığın onaylanması boyutları birbiriyle devamlı iç içe geçer (Gramsci, 1999).

Kolektif kimlik, toplumsal eylemin dinamik, gelişmekte olan bir yönünü teşkil eder (Morley, 2011:74). Aynı zamanda bireysel ya da toplumsal aktörlerin belli bir tutarlılık, bütünlük ve süreklilik kazanmalarını da içerir. Bu tarz bağlanma daima geçiçi ve bir ölçüde de kararsızdır (Morley; 2011, 107). Kolektif kimliğin oluşumu ancak bu eklenenmenin bağlamı içinde, günlük yaşamda, ekonomik ve siyasi itaat ve egemenlik ilişkilerinin kesişmesi içinde anlaşılır. Bu karmaşık kimlik yapılanmasına hakim olacak ve onu belirleyecek nihai bir karar verici mantık ise yoktur (Jonathan Rutherford, 1998: 20).

1.1.2.2. Kolektif Kimliğin Temel Özellikleri

Kolektif kimlik, bir grup ya da kategorinin üyeleri arasındaki temel ve nihai aynılık'a işaret eder. Bu aynılığın kendisini dayanımda, ortak eğilimlerde veya kolektif eylemlerde göstermesi beklenir (Brubaker ve Cooper; 2000, 7). Söz konusu aynılık, ezeli-ebedi ve durağan bir tözde değil sosyal süreçlerde temellenir. Bunun anlamı sudur: Kolektif kimlik sosyal süreçlerin-farklılıkların sınıflandırılması/insâ, bir kolektivite içinde karşılıklı özdesleme, kolektif kimliğe ilişkin düşünüm, vb.- içinde insâ edilmistir (Giesen, 1998: 12-15). Söz konusu süreçler, 'biz' ve 'onlar' arasındaki sınırları belirginleştirmekle, bir yandan kolektivite içi aynılık'ın/biz-lik'in, diğer yandan kolektivitelerearası farklılığın ortaya çıkmasını temsil eder. Hobsbawm'a atfen, bir başka biçimde söylenirse, kolektif kimlikler negatif olarak (ötekilerin rağmına) tanımlanır: “'Biz' kendimizi 'Onlar'dan farklı olduğumuz için 'biz' olarak tanımlamaktayız. Şayet 'bizim' kendisinden farklı olduğumuz 'Onlar' olmasaydı, kendimize 'Biz'in kim olduğunu sormak durumunda olmazdık. Yabancılar olmaksızın yerliler olamaz” Demek ki, bir öteki (kolektivite) olmaksızın ve onunla temas kurmaksızın, tek başına ve zaman-mekân dışı bir töz olarak kolektif bir mevcudiyetten bahsetmenin imkânsızlığı düşünüldüğünde, kolektif kimliğin bir grubun aynılık'ını/biz-lik'ini öteki grup ya da kategorilerin rağmına onlardan ayırmak/farklılaşmak suretiyle- ortaya koyma/vurgulama talebi olduğunu söyleyebiliriz (Bilgin, 1994: 53).

Kolektif kimlikler (etnik ve milli bağlar) çoğu kez “durumsal” değil “kapsayıcıdır”. İfadesini kullanan Akça'nın değerlendirmesi şu şekildedir;

“...Kolektif düzeyde önemli olan bireyin seçenek ve hisleri değil, kolektif bağın niteliğidir. Günümüzdeki eğilim bireysel ve kolektif kimliklerin ötesine geçen bir kurgu da üçüncü bir aidiyet olarak ulus-üstü/ötesi oluşturma çabasıdır. Ulusal kimlikler gibi kapsayıcı kimliklerin erozyona uğradığı, başka bir ifasde ile bir kriz içine girdiği global çağda bireysel

kimlik-kolektif kimlik gibi kavramların üzerinde durulmaktadır.” (Akça, 2007: 138).

Kendiliği, kendi aynılık'ını/biz-lik'ini öteki kolektivite rağmına ortaya koyma/vurgulama talebinde ortaya çıkan kolektif kimlikler için geçmiş hayati bir önemi haizdir. Çünkü, “kolektif kimlik, bir takım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilir”. Bir kolektif bellek temsili olarak geçmiş, kolektif kimliğin insânını mümkün kılmak adına yeniden yaratılır (icat edilir). Tıpkı kolektiviteler arasındaki ayrımların/sınırların doğallastırılması gibi, geçmişin yeniden yaratılması da sosyal yapıların kosullandırmasının bir ürünüdür (Altunoğlu, 2009: 48).

Kolektif kimlikleri diğer kimliklerden ayırt eden özelliklerini dört başlık altında toplamak mümkündür:

Öncelikle kolektif kimliklerin, mevcut sosyal kategoriler içerisinde yerleşik olması zorunluluğu yoktur. Bu tür kimlikler genelde temel sosyal kategoriler içerisinde olmaktan çok, arızı ve zamanla gelişen bir yapıya sahiptir. Siyasal kimlikler, bu durum için verilebilecek en iyi örneklerdendir. Siyasal kimlikler, sosyal yapı içerisinde yerleşik bir gruba ait olmayıp, (belki başlangıçta öyle olması ihtimal dâhilinde olsa dahi), birçok grup veya kategori tarafından kabullenilen, arızı ve zamanla gelişen bir kimlik türüdür.

İkinci olarak, kolektif, paylaşılan bir kimlik bilinci, bilişsel, duygusal ve bazı durumlarda da ahlaki bağlamda hayat bulur ve harekete geçirilir. Ortak bir davaya, tehlikeye, yazığıya yönelik bir hissediş ve algılayış “biz hissi”ni ortaya çıkarır ve insanları kolektivitenin çıkarı adına veya kolektivitenin çıkarı uğruna ortak hareket etmek noktasında motive eder.

Kolektif kimliğin üçüncü ayırt edici özelliği, diğer kimlikler üzerindeki baskınlığıdır. Kolektif kimliklerin ortaya çıkması, o an için diğer sosyal kimliklerin zayıflaması, geri çekilmesi anlamına gelir. Başka bir ifadeyle, kolektif kimlikler, işlerlik kazandıkları durumlarda, yönelinen amaç ve buna ilişkin gerçekleştirilecek eylemlerin belirlenmesinde diğer kimlikler üzerinde baskın olmaktadır. Postmodern dönemde siyasal kimliklerin etkinliğini yitirmeleri, diğer sosyal kimliklere baskın çıkacak kadar güçlü olamamalarından kaynaklanmaktadır.

Dördüncü olarak, kolektif kimlikler bireysel kimliklerden farklı olmakla birlikte, onlarla sıkı sıkıya ilişkilidirler. Çünkü bireyler, kolektif kimlikleri kendi kimliklerinin ve benlik duygularının önemli bir ögesi olarak gördükleri takdirde kolektif kimlik edinme eğilimindedirler.

Kolektif kimliklerin son ayırt edici özellikleri, diğer kimliklere oranla daha kolay değişiyor ve/veya değiştirilebiliyor olmalarıdır. Bütün kimliklerin oluşumu ve benimsenmesi birbirleriyle bağlantılı olmakla birlikte, kolektif kimlikler diğer kategorik temelli kimliklere nazaran daha akışkan, daha az kesin ve daha kısa ömürlü olabilmektedirler. Bunun nedeni de, kolektif kimliklerin sadece bir üyelik temelinde değil, bir amaç ve buna bağlı olarak eylem temelinde oluşturuluyor olmalarıdır. Amaca ulaşılmış olması, gerekli eylem/eylemlerin gerçekleştirilmiş olması, amacın meşruiyetinin sorgulanmaya başlanması, bireyin kendi çıkarları ile içerisinde bulunduğu kolektivitinin ortak çıkarları arasındaki ilişkiyi sorguluyor olmaları gibi nedenler, bu kolay değişimin ana nedenleri olarak sayılabilir (Göktolga:2012: 129-130).

Kolektif kimlikler, çağdaş gelişmiş toplumda bile “var olurlar” - ancak genellikle dinamik, akışkan, bağlama bağlı, ilişkisel, müzakere edilen, tartışmalı ve dönüşlü olarak nitelendirilse de, sürekli inşa edilir ve yeniden inşa edilir ve sorunlu sınırları vardır. Bunlar “inanç nesnelere”, “sembolik eylemler ağı”dır (Nevola, 2011: 22).

Din, ırk, ulus, etnisite, cinsiyet, sınıf ve ideoloji birer kolektif kimlik temsilidir. Söz konusu temsilleri, ‘biz’ ve ‘onlar’ arasındaki ayrımın cisimleşmiş hâlleri olarak görebiliriz. Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra kolektiviteler arasındaki ilişkileri dikkate alarak söylemek gerekirse, kolektif kimlik fundamentalizm ve siddeti besleyen bir baskın çatısma unsuru olarak hayatlarımızdaki yerini almıştır. Özellikle din ve ırk esasında tesis edilen kolektif kimliklerin belirgin bir biçimde fanatizm ve siddete kaynaklık ettiği açık. Ama bu, elbette, Niethammer’ın iddiasının aksine, tarihî bir fenomen olarak kolektif kimlik’i dine ve ırka indirgenebileceği bir şey olarak görmekle sonuçlanmak zorunda değil. En az din ve ırk kadar, sınıf, cinsiyet ve ideoloji de birer kolektif kimlik temsili olarak kabul edilmelidir (Altunoğlu, 2009: 48-49).

Üyelerinin kişisel kimliğine derin bir biçimde etki eden bu tür grubun henüz bir kimliği yoktur. Kolektif bir kimlik, ancak o kolektivitinin üyeleri, normları ve değerleri, tarihi ve gelenek tasarıları ile kendilerini bütünleştirdikleri bir bütünün birer parçası olarak hissettirmeye başladıkları zaman ortaya çıkmaktadır. Kolektif kimlik, belirli bir alana kök salmış bir takım

grupların (daha çok etnik toplulukların) diğer gruplardan farklarını ortaya koymasındır. Ayrıca kolektif kimlik belirli bir durumu değil, yaşanan bir süreci yansıtmaktadır (Okay, 2013: 24).

Kolektif bir kimliğin mutlaka “özcü”, natüralist ve monolitik terimlerle anlaşılması gerekmez. Esnek, ilişkisel ve değişime ve “başkalık” ile yüzleşmeye açık olarak düşünülebilir. Bu son kolektif kimlik kavramı, çağdaş toplumun analizi için yararlı olduğunu ve bazı koşullar altında günümüz demokrasinin etik-politik değerleriyle tutarlı olduğunu kanıtlamaktadır. Bu kolektif kimlik anlayışını tasvir etmek için, Jürgen Habermas’ın çağdaş dünyanın “karmaşık toplumları” ile ilgili fikirlerinden bazıları kullanabiliriz. Bazı önemli sorulara ilişkin eleştirel bir revizyon, buradaki ilgi konusu ışığında kolektif kimlik nosyonunun yeniden formüle edilmesinde faydalı olabilir (Nevola, 2011: 16).

Kollektif kimlikler, çoğunlukla bir iktidar ve ekonomi süreci ve modernleşmenin etkisi altındaki toplumun yapısal dönüşümü ile ilgili sosyal yapı süreçlerinin bir marjinal ve yan etkisi olarak düşünülüyordu. Bu nedenle, onların, evrensel baskılar sosyal yakınlaşma ve küreselleşme’nin etkisi altındaki modernleşme yolunda çözülecek ya da ortadan kalkacak ilk bileşimi oluşturmaları bekleniyordu. Ancak, bu varsayımın aksine, kolektif kimlikler, epistemik cemaatler, uluslar arası organizasyonlar ve kimliğin diğer dolaylı anlamlarının temsil ettiği yeni küresel kimliklerle karşılıklı birbirini etkileyen ve bir arada ya da aynı zamanda varlığını sürdüren sosyal hareketlerin çekirdeğini oluşturan en eski eksenler etrafında örgütlendiler (Liwerant, 2003: 2-3).

1.1.2.3.Kolektif Kimlik Türleri

Kimliğin toplumsal boyutuna ilişkin her araştırmanın temelinde insanın toplumsal bir varlık olduğu düşüncesi yatmaktadır. İnsanın toplumsal bir varlık olması, onun temel ihtiyaçlarını tek başına karşılayamamasından kaynaklanmaktadır. İnsanoğlu bir toplum içerisinde doğar ve aldığı ilk nefesten itibaren başkalarına muhtaç olarak yaşamaya başlar. İşte, kolektif kimliklerin varlığı, insanoğlunun bu eksikliğini, bu zayıflığının üstesinden gelmesi çabaları çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bu muhtaçlık, insan büyüdükçe belki azalır ancak hiçbir zaman sıfırlanmaz. Çünkü insan, hayatının hiçbir aşamasında ihtiyaçlarını tek başına karşılayamaz (Göktolga, 2012: 121).

Kolektif kimlik, kendimizi nasıl tanımladığımızla ilgilidir: “kim olduğumuz” ve “kim olmadığımız”. “Biz” tanımımız her zaman “diğerlerine” gönderme (ve onlarla karşılaştırma)

anlamına gelir. Özdeşlik ilkesi ötekilik ilkesinden ayrılamaz: Bir “biz” vardır çünkü “onlar” veya “siz” vardır. İnsanlar, yaşamlarını çok çeşitli özelliklerle (din, alışkanlıklar, kurallar, bölge, soy, dil vb.) Tanımlanan gruplaşmalar (çoğulda) temelinde düzenler (Nevola, 2011: 20).

İhtiyaçlar, sadece maddi ihtiyaçlardan ibaret değildir. İnsanın kendini değerli hissedebilmesi, güçlü bir benlik duygusu yaşayabilmesi için duygularının da tatmin edilmesi gerekmektedir. Bir grup tarafından tanınma, onaylanma, desteklenme ve grubun bir parçası olarak görülme bu duygulardan en önemlileridir. Bu duyguların yanı sıra aidiyet ve mensubiyet duyguları da kişisel oluşum sürecinde önemlidir. Bu iki duygu, farklılıklar temelinde değil, aynılıklar temelinde hissedilir. Dolayısıyla denilebilir ki, kolektif kimliklerin oluşumunda aidiyet ve mensubiyet duygularının önemli etkileri olmaktadır (Göktolga, 2012: 121).

Kolektif kimlik, belirli bir toplumun yegâneliğini (uniqueness) bireysel karakterini şekillendiren ve dolayısıyla da kendisini diğer topluluklardan ayrı olarak kurabilmesine ve bu şekilde işlemesine imkân sağlayan belirli semboller, alanlar ve karakteristiklere sahiptir. Kolektif kimliklerin “bizlik”e işaret ediyor olması, kimliğin sadece bireysel olarak değil, topluluk bağlamında da oluşturulduğu anlamına gelir aslında. Nasıl ki, bireysel kimliklerin oluşumu ancak kişiler arası ilişkiler bağlamında mümkünse, kolektif kimliklerin oluşumu da gruplar arası ilişkiler bağlamında söz konusudur (Göktolga, 2012: 122).

Toplumsal yaşamımız süresince oluşan ve kendilerine dâhil olarak yaşamımızı sürdürdüğümüz sosyal gruplar, taşıdıkları farklı özelliklere bağlı olarak farklı kategorilere ayrılabilirler. Örneğin Iris Young’a göre üç tür grup vardır. Gruplardan ilkinin Young “topluluk” olarak tanımlamaktadır. Bir topluluk ortak bir sıfat etrafında bir araya gelmiş insanlardan oluşmaktadır. Bu grupların gönüllülük esasına dayanması şartı yoktur. Mesela deri rengi, oturulan semt, bir topluluğun üyesi olduğumuzu gösterir. Ancak, bu toplulukla özdeşim kurarak bir kimlik oluşturma zorunluluğunu doğurmaz. İkinci grup türü birliktir. Bir birlik de ortak pratikler etrafında bir araya gelmiş insanlardan oluşmaktadır. Young son olarak da bu çalışmada kolektif kimlik olarak tanımladığımız biçimde bir kimliğe sahip olmayı gerektiren “sosyal grup”tan bahseder. Sosyal gruplar, bir sosyal statüyle özdeşleşme ve sosyal statünün ürettiği ortak bir tarih etrafında bir araya gelen insanlardan oluşmaktadır (Göktolga, 2012: 123).

Kolektif kimlik birçok şekilde gelir; yani birçok yüzü vardır. Bazıları sistematiklik veya kapsamlılık iddiası olmasa da açıklığa kavuşturulmalıdır: çünkü buradaki amaç bunun yerine ilgili

sosyal fenomeni yorumlamak için gereken analitik araçlara seçici olarak odaklanmaktır: ulusal ve bölgesel kimlik.

1) Kolektif kimlik, bir grubun öz ve hetero-kimliği normalde kültürel olarak tanıdığımız bir dizi öğeye dayandığında kültürel (veya etno-kültürel): dil, edebi ve sanatsal gelenek, alışkanlıklar, sosyal davranış kuralları, din, tarihsel hafıza, çeşitli inançlar, mitler, ayinler, semboller vb.

2) Bazı durumlarda, bu kimlik unsurları, sınırlandırılmış bir bölge içindeki bir grup tarafından paylaşılır. Maddi, tarihsel ve sembolik özellikleri nedeniyle bu bölge, kolektif kimliğe şekil ve içerik veren bir başka faktör haline gelir. Mekan, kolektif öğrenmenin, sahiplenmenin ve hissin nesnesi haline gelir. Tarihsel ve sembolik anlamlarla yoğun bir yer olur; bir grubun kimlik köklerini barındıran ve besleyen ve ayrıcalıklı bir "iletişim alanı" na yapı kazandıran bir alan. Mekân ve zaman (ve kültür), bölgesel kimlikten oluşan kolektif kimliğin bu yüzü içinde buluşur ve birleşir.

3) Son olarak, bir kolektif kimlik, aşağıdaki koşullar yerine getirildiğinde siyasi kimlik kılıfına girer: i) kültürel bir kolektif kimliğe şekil ve içerik kazandıran unsurlar ("bölgelleştirilmiş" veya başka türlü), güç yapıları ve araçları tarafından sürdürülür. bir grup tarafından paylaşılan; ii) bu grup kendisini tanımalı ve grup içinde yetkili ve bağlayıcı erga omnes olan kararları, seçimleri ve yaptırımları empoze eden açık ve paylaşılan bir "komuta zincirine" sahip olarak tanınmalıdır; iii) grup, bir grubun izin verdiği müdahaleler dışında, kolektif kamusal yaşamın kendi kendini örgütlemesine (dışarıdan başka gruplar tarafından) müdahaleye tolerans göstermemeye karar vermelidir (Nevola, 2011: 23).

Sosyal kimlikten farkı bağlamında kolektif kimlikleri irdelediğimizde görmekteyiz ki insanlar bir araya geldikleri ve bir toplumsal hareket bağlamında birbirlerinden etkilendikleri durumlarda kolektif davranışa bir zemin oluşturacak şekilde kolektif kimlikler inşa etmektedirler. Bir kolektif kimlik, üyelerin ortak çıkarlarından, deneyimlerinden ve dayanışmalarından türetilen ve grup üyelerince paylaşılan bir grup tanımlamasıdır. Bunun yanı sıra, grup amaçlarının, inançlarının, mevcut beklentilerinin ve buna bağlı olarak toplumsal değişim vizyonlarının açık bir biçimde ifadesidir. Bilişsel, duygusal ve ahlaki temeller üzerinde inşa edilen kolektif kimlikler statik olmayıp, grup üyelerine, dışsal faktörlere ve kolektif amaçlardaki değişime bağlı olarak değişiklikler gösterebilmektedir (Göktolga,2012: 128-129).

Kolektif kimlik politiktir ve grup sadakatini (politik yükümlülük) ifade eder, çünkü bireylerin aynı gruba ait olma duygusuna dayanır ve aşağıdakilerle karakterize edilen bir aidiyet:

- 1) *grup üyeleri arasında ve gruba karşı karşılıklı tanıma bilinci (kendini tanıma ve farklı tanıma olarak);*
- 2) *kamusal yaşam yönlerinin paylaşımı (tarih ve hafıza, alışkanlıklar, kurallar ve değerler, semboller ve törenler, sosyal yaşam uygulamaları);*
- 3) *ortak kaynakların mevcudiyeti (hem maddi hem de sembolik kamu malları);*
- 4) *yurttaşlık faydalarının ve maliyetlerinin dağıtımını grup için kabul edilebilir kılan hem karşılıklı hem de gruba karşı dayanışma duygusu;*
- 5) *komuta zincirinin, içeriğinin, kurumlarının ve prosedürlerinin ortak bir meşrulaştırılması;*
- 6) *diğerlerine göre grubu sınırlandıran vatandaşlık dahil etme / hariç tutma sınırları ve kriterleri;*
- 7) *paylaşılan bir bölge (fiziksel, yasal ve sembolik olarak tanımlanmış);*
- 8) *Grubun kendisini yeniden üretmesi ve grubu etkileyebilecek değişikliklere rağmen zaman ve nesiller boyunca varlığını sürdürmesi olasılığı (Nevola, 2011: 29).*

Yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak diyebiliriz ki, kolektif kimliklerin oluşmasında iki temel bileşen vardır. Bunlardan birincisi “biz”lik bilinci, ikincisi “eylem”dir (aksiyon). Yani, kolektif kimliklerin oluşabilmesi için sadece insanlar arasında bir bağlantının olması yetmemekte, aynı zamanda bu insanlar arasında üretken bir müttefikliğin de oluşması gerekmektedir. Dolayısıyla kolektif kimliğin ortak ve birbirleriyle ilişkili “bizlik” ve “kolektif öznellik (agency)” hissiyatları temelinde oluştuğunu söyleyebiliriz. Sadece kategori üyeliğine dayanıyor olmayıp aynı zamanda eylem-odaklı bir oluşum olması kolektif kimliklerin bir varlığı (consequence) olmayıp, bir süreç olduğunu göstermektedir (Göktolga, 2012: 129).

2. ULUSAL KİMLİK

Ulusal kimliğin nesnesini oluşturan Ulusun temel özelliği, Anderson'a göre hayali bir cemaat olmasıdır. kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir topluluktur. Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbirşey işitmeyecektir ama yine de herbirinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam eder (Anderson, 1995: 20). Ulusal kimliğin tanımı ve gelişim sürecine dair metnini alt kısmında ifadelerde bulunacağız.

2.1. Tanım

Ulus çeşitli etnik, dilsel, dini ya da sadece tarihsel (bir tarihi ve/veya gelecekte gerçekleştirecek bir projesi olan, “kişi” olarak ulus) temelleri olan bir kültürel cemaate (Anderson'a göre hayali bir cemaat”, giddens'a göre yeni bir tarzda “kavramsal bir cemaat”) aidiyete atıfta bulunur. Teorik açıdan modern ulusun ayırddedici özelliği kültürel mağlaklığıdır. Aiydiyet işaretleri belirli bir ulusa uygulanan öze dair kıstaslardan daha önemlidir. Bu işaretlerin anlamının onların “elirsiz evrenselliklerinde” yattığı kesindir. Dil, din, toprak... hapsi birer işaret olarak temsil edilebilir; ama hiçbirer tak başına şu yada bu ulusun özünü oluşturamaz. Aslında her ne kadar etniklik zaman zaman ulusun en temel yada en azından en sık var olan harcı olarak sunulsa da onu tarif eden ya da içine alan “vatan” “anavatan” “fatherland”, “mother contry”, “heimat” ihata “homeland” gibi gündelik terimler tarafından altı çizilen “inşa edilmiş” bir etnikliktir. “ulus, ayırddedici özelliği ortak ataların efsanesi olan en geniş insan topluluğudur (Leca, 1998: 12-13).

Millet (ulus) kavramı hakkında Mümtaz'er Türköne;

Batı dillerinin tamamında kullanılan “nation” kelimesi Latince'den, bizdeki “millet ise Arabçadan geliyor. İlk olarak, ikisi aynı anlama geliyor. Her ikisinin de uzun bir geçmişi ve farklı kullanımları var. bir ortak payda ararsak ne söyleyebiliriz? Bu sorunun çok kesin bir cevabı var. millet (nation) homojen özelliklerigösteren insan topluluklarını ifade etmek için kullanılıyor. Demek ki ortak payda homojenlik. Birbirine benzer, türdeş özellikler gösteren toplulukları millet olarak isimlendiriyoruz. Aslında gündelik dilde farklı bir anlam yükleyerek kullandığımız “miilet” kelimesi bile bu ortak payda hakkında bir fikir veriyor. “kadın milleti”, “talebe milleti”, “politikacı milleti”, ve gibi “millet” ve tabi “nation” kelimesi ilk rastlandığı metinlerden bu yana hep türdeşliğe vurgu yapmak için kullanılmış. “nation” kelimesi latince'de “nasci” yani “doğun” kelimesi ile aynı kökten geliyor. Bir topluluğun doğumdan kazandığı bir türdeşliği

ifade ediyor. Roma imparatorluğu döneminde ayrı ayrı yabancıları ifade etmek için kullanılıyor. Başlarda bu kelime aşağılayıcı ve dışlayıcı bir anlam taşıyor. Gündelik kullanımında doğumla kazanılan bir yakınlığı veya benzerliği ifade eden bu kelime, zaman içinde farklı ortak paydaları ifade eden bir kelimeye dönüşüyor. Mesela orta çağ üniversitelerinde, öğrenci toplulukları bu kelime ile tasnif ediliyor. Coğrafi olarak yakın bölgelerden gelen öğrenciler “nation” olarak tanımlanıyor. Profesörleri de onların kaldığı mahalleye yerleştiriyorlar. Profesörleriyle üniversite içinde tartışmalara katılıyorlar ve belli homojin görüşlerle özdeşleşiyorlar zamanla içerik de bu istikamette değişiyor; aynı kökenden gelen kişilerin yanında aynı görüşlere ve ortak bir amaca sahip topluluklar ifade etmek için kullanılıyor. Kelimenin siyasi bir anlam yüklenmesi 18. Yüzyılın sonlarında olmuştur. Ifadeleini kullanmaktadır (Türköne, 2012: 27).

Bir ulus, Renan’a göre maddi şartlardan yola çıkarak tatmin edici bir şekilde açıklanamaz ve oluşturulmazdı. Renan şu sonucu ulaşıyordu:

Ulus bir ruh, zihinsel bir ilkedir. Bu ilkeyi oluşturan aslında tek ve aynı olan iki şeydir. Biri anıların korunması, diğeryise güncel geçerliği olan bir anlaşma, beraber yaşama arzusudur... O zaman bir ulus, geçmişte yapılmış ve gelecekte yapılmaya hazır özverilerle desteklenen, özel bir akrabalık duygusuna sahip genişletilmiş bir topluluktur. Bir ulus bir geçmiş farz eder, ama geçmiş bir somut gerçek üzerine kurulmuştur: Anlaşma, yani hep birlikte bir yaşamı devam ettirme arzusu.

Ernest Renan’ın tanımı bugün hala geçerli. Bir ulus zihinsel bir durumdur. Bir topluluk, üyeleri istediği ve hem kalplerde hem de kafalarda var olduğu sürece vardır (Schulze, 2005: 97).

Ulusal kimlik, kökeni itibariyle, milliyetçilerin tanımladığı bir kimlik özdeşimini ve bilincini içerir. Genellikle bu kimliğin bileşenleri, kozmopolit olmayan köylülükte/ halkta saf halde bulunduğu inanılan ve tarihin derinliklerinde bulunacağı varsayılan “ulusal” formlara, değişmeyen ya da çok az değişen bu kitle aracılığıyla varılabileceği düşünülen kurgusal unsurlardır (Aydın, 1999: 50).

Günümüzde ulus sözcüğü batı dillerindeki “nation” sözcüğüne karşılık kullanılmakta olup aynı kökten gelen insan topluluğu anlamını ifade etmektedir. Ulus kavramı aynı kökenden gelme, aynıtoprak üzerinde yaşama, aynı dili konuşma gibi değişik ölçütler kullanılarak ele alınacağı gibi, belli bir ülkede aynı yasalara vekurumlara boyun eğen bir halk topluluğu olarak da tanımlanabilir (Şen, 2004: 9-10).

Fransız devrimi'yle birlikte meydana gelen gelişmeler, kimlik ifade etme konusunda radikal değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler her şeyden önce kendini, önceki dönemden kesin sınırlarıyla farklılaştıran bir içeriğe sahiptir. Bu çerçevede ulus, bireyn hayatını sürdürürken kendini meşrulaştırıcı değerler sağlayan bir toplumsal dünya sunmaktadır. Bu toplumsal dünya bir cemattir –gemeinschaft-; bu cemaate ait olmak bir kimsenin kendisini bu aidiyetle tanımlamasıdır. Bir aidiyet duygusu içinde oluşan ulusal kimlikler, yani Afgan, Türk, Arnavut, Arap, Alman yada Fransız gibi aidiyet ifadesine sahip olmak, kişinin ne ve kim olduğuna dair bir tanımlamadır. Ulusal kimlik, sahip olanabilecek ya da olunamayacak bir mülk değildir. Buna karşın duruma göre tercih konusu olabilmektedir. Ancak yapılan tercih, birey ve toplum yaşamının geleceğini belirlediği için yaşamsal öneme sahiptir. Bu anlamda “ulusal kimlik, bir öz farkındalık biçimi olduğu kadar, ötekinin farkında olma biçimidir de. Bu kimliği paylaşanları ve yardımlarına koşma konusunda özel bir sorumluluk taşıyan kimseleri tanımlar. Ayrıca ulusal kimlik öteki olanları ve yeri geldiğinde zarar verme konusunda özel bir sorumluluk taşıyan kimseleri de tanımlar” (Poole, 1993: 129).

Otonom insanı esas alan modernitenin toplumsal kimliklerinden birisi ve hatta en yaygınlık kazanmış olanı ulusal kimliktir. Ulusal kimlik, kolektif kimliğin özgün bir türü. olarak anlam kazanır. Modern dönem toplumlarının üyeleri, kendilerini ortak geçmişin anılarına göre tanımlarken, ulusal kimliği inşa etmişlerdir. (Morley, 2011: 74).

Nüfus kütüğündeki soy sop ilişkileriyle, kişiye özgü ad, cins, evlilik, askerlik, sabıka, bilgilerini bir araya getiren kimliklerimiz de vardır. Bu kimliğe, ötekilerden ayırmak için “Ulusal kimlik” denir (Yıldız, 2007: 11).

1789 İhtilali'nin arifesinde başpapaz Sleyes, “orta tabaka nedir?” adlı ünlü hicviyesinde ulusun yeni bir tanımını verir; “ulus ortak bir yasa ile yaşayan ve aynı yasama gücü tarafından temsil edilen bir ortaklar topluluğudur.” Böylece, ulus (biyolojik ırk bağı veya coğrafi toprak bağı gibi) bir veri veya tabii bir olgu değildir, ortak bir tasarımı gerçekleştirmek üzere yapılan bir ortaklık sözleşmesidir. Fransız İhtilali böyle bir ulus fikrinin gelişmesine damgasını vurur (Türkdoğan, 2013: 31).

David Miller, millî kimliğin temel belirleyicilerini beşli bir kavramsallaştırma ile ifade etmektedir. Miller'e göre millet, ilk olarak, ortak özellikleri paylaştıklarına inanan insanların vatandaşlık şuuruna erdikleri, bir arada yaşama arzusunu paylaştıkları ve ortak bir “inanç”

noktasında birbirlerine bağlandıkları bir yapıya tekabül eder. Bu yüzdendir ki, dışarıdan bakan bir gözlemcinin ırk ve dil gibi nitelikleri gözeterek milletleri tanımlamaya çalışması ciddi bir hata olacaktır.

İkinci olarak, milliyet, yalnız tarihî sürekliliğe vücut veren değil; aynı zamanda ortak bir geleceğe de uzanan, mensuplarının karşılıklı dayanışma pratikleri ve sadakatle bağlı buldukları ahlâkî bir kimliği ifade eder.

Üçüncü olarak, millî iradeyi ifade eden kararlar, kazanılmış millî zaferler ve başarılarla da şekillenen millî kimlik, diğer pasif kimliklerin aksine sürekli olarak paylaşılan, faal bir kimliktir.

Millî kimliğin dördüncü ayırt edici özelliği, millet ve devlet arasındaki bağlantıyı mümkün kılan, millî bir topluluğun aynı zamanda siyasî bir topluluk da olmasını gerektiren, bir vatana sahip olma ve ona bağlı kalma zorunluluğudur.

Son olarak, millî kimlik, kolektif aidiyet duygusu ile paylaşılan bir “millî karakter” ya da “ortak kamu kültürü”nü gerektirir (Miller, 1995: 22-25).

Ulus kavramı hakkında bazı yazarlar onların aynı etnik kökenden gelmiş olduklarını aynı dili ve kültürel paydaşları birlikte sürdüren topluluklar olarak değerlendirirken bazı yazarlar ise bu konuda genetik özelliğe vurgu yaparak aynı etnik unsur ve aynı dili konuşan insan kümesi olarak değerlendirirler. Bu konuda Altun şu ifadeleri kullanmaktadır;

“...Ulus; ortak kültür ortak değerlere, ortak standartlara, ortak siyasal hedeflere sahip olan topluluk biçiminde tanımlanarak daha pragmatik bir yol tercih edilmektedir. Bununla beraber ulus kavramı gerek uluslar arası politikada gerekse siyaset biliminde kolay tanımlanabilen bir kavram değildir. Bazılarına göre ulus, bir devletin sınırları içinde yaşayan insan topluluğu iken, kimilerine göre, birbiriyle etnik, dini, kültürel ve tarihsel bakımdan ortak bağlarla bağlı olan bir sosyal topluluktur. Rupert Emerson’a göre ise ulus, bir toplumsal mirasın en önemli unsurlarına ortaklaşa sahip olduklarına inanan ve gelecekte de kaderlerinin ortak olduğunu düşünen bir topluluktur” (Altun, 2016: 146).

Ulusal kimlikte bizler farklı kökleri olan ötekilere karşı tanımlanmıştır. Farklılık, ortak bir kültür, somut bir toprağa bağlılık ve bir topluluk oluşturma bilincinden kaynaklanır. Bu unsurlar, o toplumun üyeleri ile yabancılar, ötekiler ve farklı olan arasındaki ayrıma yol açar (Guibernau, 1996: 127). Bu ayrım poole’un açıklamalarıyla şöylesi bir bağlamda şekillenir: poole, aidiyetin hareket ederek, ulusal kimliğin, bir öz farkındalık (self-awareness) olduğunu, fakat bu durumun,

bir toplumsal dünya olan ulus cemaati bağlamında oluştuğunu açıklar. Ancak, özfarkındalık tek kutuplu bir durum değildir. Bunun birde karşı kutbu vardır. Bu kutbu şöyle ifade eder;

“...Ötekinin farkında olma. Ulusal kimlik, bu kimliği paylaşanları ve yardımlarına koşme konusunda özel bir sorumluluk taşınan kimseleri tanımlar. Ayrıca, ulusal kimlik öteki olanlar ve yeri geldiğinde zarar verme konusunda özel bir sorumluluk taşınan kimseleri de tanımlar.”
(Poole,1993: 129).

Mümtaz’er türköne Ernest Renan dan nakil ettiği ifadelere göre Ernest Renan millet kavramı ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanılmaktadır; bir millet bir ruhtur, manevi bir varlıktır. Bu ruhu, bu manevi varlığı, hakikatte bir olan iki şey teşkil eder. Biri mazide, öteki haldedir. Biri, müşterek oalarakzengin bir hatıralar mirasına konumdadır. Öteki, bugünkü birlikte yaşama rızası, tüm olarak elde edilen mirası değerlendirmeye devam etme iradesidir. İnsan, eti, kemiği ve ruhu ile bir anda yarılan bir şey değildir. Millet de fert gibi, cehtler, feragatler, fedakarlıklarla dolu bir mazinin muhassalasıdır. Ecdada tapma en meşru bir ibadettir; bizi olduğumuz hale getiren ecdattır. Kahramanlıkla dolu bir mazi, büyük adamlar, şan ve şeref (gerçek şan ve şerefi muradediyorum), işte üzerine bir millet fikri kurulabilecek cemiyet sermayesi! Geçmişte müşterek şanlar, şerefler idrak etmiş olmak, halde müşterek bir iradeye sahip bulunmak, birlikte büyük işler başarmış olmak, gene böyle işler başarmak istemek, işte millet olmak için ana şartlar! İnsan, katlandığı fedakarlıklar, çektiği itiraflar nispetinde sever. İnsan kendi eliyle yaptığı ve kendinden sonrakilere devrettiği evi sever. “sizler ne idi iseniz bizler de oyuz; sizler ne iseniz bizler de o olacağız” diyen sparta şarkası, o sadeliği içinde her vatanın kısaltılmış milli marşdır (Türköne, 2012: 56-57).

Herhangi bir kimliğin yerine getirdiği seçim yapmaya yardımcı olma, ötekilerle ilişki kurmayı olanaklı kılma ve güç verme işlevleri özellikle ulusal kimlik bağlamında değerlendirildiğinde: birincisi, ulusal kimliğin tam olarak ifade edilebilmesi ve gelişebilmesi için ulusu oluşturan insanların kendi ortak siyasal kaderlerine ilişkin karar verme hakkına sahip olmaları gerektiğini ifade eder. İkincisi; eğer kişisel düzeyde ele alınırsa, ulusal kimliğin ötekilerle ilişkilerini açıkça olanaklı kılar, çünkü; ulus ortak, kütüre sahip bireylerin anlamlı bir dünya yaratmak için yaşadığı ve çalıştığı bir ortak havuz olarak görülür. Son olarak da; ulusal kimlik bireylere, kendilerini aşan bir varlıkla, yani ulusal özdeşleşmelerini yansıttığı ölçüde güç ve kuvvet verir. Aynı zamanda ulusalcı ideolojiler genellikle ulusun gelişmesini teşvik eder ve onu değerli bir şey olarak sunarlar. Zaman zaman geçmiş başarılar üzerinde yoğunlaşmalarına rağmen, daima daha iyi bir gelecek, yenilenmeyi savunurlar (Guibernau, 1996:128).

Ulusun ne olduğuna ilişkin soruya cevap olabilecek tespitleri öznelarasılıktan hareketle bireysel kimliklere dayandırarak açıklar. One göre, öznelarasılığın bireysel kimlik düzeyinde değerlendirilmesi gerekir. Bireysel kimlik, bireyin özfarkındalık (self-awareness) temelinde başkalarıyla girdiği ilişkiler şebekesi içerisinde oluşur. Bu bireyler için, başkalarıyla olan bireysel ilişkileri, yalnızca kendi amaçlarını gerçekleştirecek araçlar değildir; bu ilişkiler başkalarının amaçlarını gerçekleştirme fonksiyonunu da yerine getirir. Bir başka söyleyişle, başkası için eylemde bulunmasını da içerir. Başkasının tatmini ve mutluluğu, kişinin kendisinin de tatmin ve mutluluğunun parçasıdır. Dolayısıyla, bireysel kimlik, belirli bir toplumsal hayatı gerektirir; bireyler, toplumsal ilişkilerini kendi özfarkındalıklarını oluşturduğunu kabul ettikleri bir cemaat (gesellschaft) içinde gerçekleştirirler. Ulusal ise bir cemaat türü olarak, bireyin hayatını sürdürürken yaşlanabileceği değerleri sağlayın bir toplumsal dünya olarak anlam kazanır. (Poole,1993: 123-129)

Hobsbawm Ulus (Millet) kavramı ile ilgili olarak;

“...Ulus’u ne asil ne de değişmez bir toplumsal birim olarak görüyorum. “ulus” yalnızca özgül ve tarihsel bakımdan yakın bir döneme aittir. “ulus” ancak belli bir modern teritoryal devletle, “ulus devlet”le ilişkilendirildiği kadarıyla bir toplumsal birimdir; bununla ilişkilendirilmedikçe ulusu ve ulusallığı tartışmanın hiçbir yararı yoktur” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. (Hobsbawm, 2006: 24).

Gellener’e göre ulusu olmayın bir insan bilinen kategorilere aykırı düşmekte ve tepki uyandırmaktadır. Aslında ulus da devlet gibi evrensel bir zorunluluk değil bir olumsuzluktur. Ne uluslar ne de devletler her çağda ve her türlü koşulda var olurlar. Dahası uluslarla devletlerin olumsuzluğu aynı değildir. Ulusçuluk, ulusal devletin birbirinin nasibi olduğunu, biri olmadan diğerinin eksik kalacağını ve bunun da bir trajedi olduğunu saundur. Ancak birbirlerine yönelemeden önce, her birinin ortaya çıkması gerekmiştir ve ortaya çıkışları da birbirinden bağımsız ve olumsaldır; yani devlet kesinlikle ulusun yardımı olmadan ortaya çıkmıştır. Bazı uluslar da kesinlikle kendi devletlerinin inayeti olmadan olmuştur. Modern anlamıyla normatif ulus düşüncesinin, devletin daha önceden var olmasını gerektirip gerektirmediği ise çok daha tartışmalıdır (Gellener, 2008: 77-78).

2.2. Ulusal Kimliğin Oluşum Süreci

Ulus sözcüğünün modern anlamı, 16. Yüzyıl İngiltere’inde başlayan demokratikleşme sürecinin neticesinde ortaya çıktı. Terim ilk kez, halka eş anlama geliyordu. Bu anlam değişimi, egemenliğin yani unusu olarak “aşağı halk tabakasının seçkinler kademesine ve başlangaç itibarile siyasal bir role” terfisini” yansıtıyordu. Liah Greenfeld’e göre egemenliğin halka duhulü ve modern ulus fikrinin özünü oluşturan farklı halk tabakaları arasındaki temel eşitsizliğı kabulü, demokrasinin temel direkleridir. Demokrasi, ulusal aidiyet hissiyle bereber doğmuştur (Dierckhoff, 2010: 11).

Ulus kurma 19. yüzyıl evriminin temel içerğini oluşturmuştur. Bununla birlikte 19. Yüzyılın başında ulusal devletlerin sayısı çok az olduğundan, zihinleri kurcalayan soru şu ya, da bu temelde bir “milliyet” olarak sınıflandırılabilen çeşitli Avrupa halklarından hangilerinin bir devlet olma aşamasına ulaşacakları, bunun yanında, var olan devletlerden hangilerinin “ulus” özelliğı alacağı olmuştur (Şen, 2004: 22).

Kral W. Deutsch, ulusun bir inşa sürecinin ürünü olduğunu kurumsal düzeyde ortaya koyan ilk teorisyenlerdendir. Deutsch’a göre toplu, iletişim vasıtasıyla bütünleştiricilik sağlayabilen ve otak bir tarihi yaşamaya imkan verebilen adet ve kurumların tamamıdır. Bu kurumların bazıları, bireysel ya da toplumsal hafızada mevcut olan birikimlerin yeni örneklere dönüşümü ve kaynaşmasını sağlamaktadır. İşte bunu sağlayan kurumlar, antropologların kültür olarak adlandıkları şeydir (Say, 2013: 67).

Ulus kavarmını somutlaştırma çabasına girişiminden önce, esasen sosyolojinin konusu olan “bir toplumun ulusa dönüşme sürecine” de ğinmekte fayda vardır. Önemli tarihsel deneyimleri bazen bilinçli politikaları gerektiren bu süreç, bir milli bilinci, birlikte yaşama istek ve arzusunu ve siyasal güç haline gelmeyi de içermektedir. Denilebilir ki milliyetçiliğın ideoloji olarak tarihi, insan toluluğunu ulus haline getirme çabası ve isteğinin bir tarihi görünümünde oluşmuştur (Korkmaz, 2016: 33).

Her ulusun kendi biricikliğini üstün ve farklı tutma anlayışına sahip olması yalnızca bir yanılsama değildir. Çünkü her ulusun benimseyecek anlatacağı kendi öyküsü vardır. Buna rağmen bu öykülerin ortak bir örüntüsü söz konusudur. Erken modern dönemden itibaren şekillenmeye başlayan ulusal kimlik, siyasal özelliklerinin yanında aidiyet duygusu çerçevesinde bir cemaat

yapısına vurgu yaparak ortaya çıkmıştır. Yani, ulusal kimlik olgusu, bu dönemdeki gelişmelerin bir sonucu olan siyasi topluluk çerçevesinde kendini hissettiren bir sorun olmuştur. Siyasi bir topluluk, topluluğu oluşturan bütün fertler için ortak kurumları, hak ve ödevlere dair tek bir yasanın varlığını ima eder. “Yine topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleyecekleri, aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekan, az çok hatları kesin ve sınırlanmış bir toprak parçasını da akla getirmektedir” (Smith, 1994: 25). Bunun adı ‘ulusal ülke’ dir. Ulusal kimliğin birinci unsur olan ulusal ülke (territory – toprak parçası) kendine yeterli olmak zorundadır.

Ulusal kimliğin inşa sürecinde ilk aşamalarında, Rousseau’unu temsil ettiği ve zamanla bir gruba dahil olmak veya toplumsallaşma ulaşmak bireyin dışında alınacak bir şey olarak kabul edilmez. Rousseau’nun ortak arzu ekskinde uzunca anlattığı bu anlayış, Rousseau’nun daha çok devlet bağlamında geliştirdiği birey-toplumsal ilişkilirinden geniş ölçüde etkilenen Alman Romantizm’inde yankısını bulur. Alman Romantizimi ulusal kimliği, bir toplumsal kimlik biçimi, bireyin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlar. Ulus bir duygu, bir kolektif kimlik olarak bireyin kendisini tamamladığı bir ayna, daha doğru bir deyişle onun bir parçası olarak değerlendirilir. Bu kolektif boyut olmadan bir bireyin tasavvur dahi edilemeyeceğidüşünülür. Norbert Elias örneğinde olduğu üzere, tüm bu düşünceler ise yakın zamana kadar konunun gerektirdiği düşünsel ortama hakim olur (Vatandaş, 2010: 23-24).

Ulus olmak için nesnel kriterler saptatma ya da belirli gruplar “uluslaşırken” belirli grupların neden uluslaşmadığını açıklama girişimleri; genellikle ya dil ve etnik köken gibi tek bir kritere ya da dil, ortak toraklar, ortak tarih, kültürel özellikleri gibi bir kriterler kümesine dayanmıştır (Hobsbawm, 2006:19).

Ulus inşası hakkında Altun şu değerlendirmelerde bulunmktadır;

“....Nüfusun sadakatini kabile, bölge gibi küçük birimlerden daha büyük merkezleşmiş bir siyasal sisteme aktardığı bir süreci gerektirir. Devlet uluslaştırma araçlarıyla kendi ulusunu inşa etmeye çalışır. Batı dışı toplumlarda tarihsel geçmiş ulusal ortaklıkları inşa edemediği için genelde etnik kimlikler ulusal kimliğin merkezinde yer alabilecek kadar kapsamlı ve diğerlerini içinde eritebileceği tek temel unsur olarak görülür. Ya da bu görev genellikle devlet öncülüğünde ve ister istemez tepeden inmeci bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Ulus inşalarında başkalarından farklılık veya ötekine nefret ve düşmanlık unsurlarından en az düzeyde yararlanmak ve ortak değerlere dayalı olarak ‘biz’ bilinci geliştirerek en uygun olandır. Aksi takdirde hem azınlıklardan dolayı ulusun bölünmesi gündeme gelir

hem de vatandaş olan azınlıklara düşman nazarıyla bakılabilir ve azınlığın varsa akraba devletiyle sorunlar yaşanabilir.” (Altun, 2016: 150).

Ulus-devletleşme sürecinin aracı olan ulusal kimliğin oluşumu, modern çağın/endüstri devriminin ürünüdür. Daha doğru bir ifadeyle, bu süreçte devletin kimliği ile devleti oluşturan yurttaşların varsayımsal kimliği örtüşmüştür. Modern-ülkesel devlet olarak tanımlayabileceğimiz bu yeni devlet formuna gelene kadar devletlerin uyruklarının kimliğini kendisini tanımlama biçimine benzetme gibi bir problemi ya da uyruklarıda olduğunu varsaydığı bir “ortak” kimlikle kendisini tanımlama ihtiyacı olmamıştır. Kimlik kendilerinden ve cematsel bir olgudur. Burada kolektivitenin öncesi genellikle cemaattir. Modern öncesi dönemin devletleri, meşruiyetlerini uyruklarıyla paylaştıkları “ortak kimlikte” bulmazlar. Meşruiyet temeli, Weber’in kavramlarıyla söylenecek olursa geleneksel-örfi bir zemine oturmaktadır. Burada örfün çerçevesini öz kullanımını meşru kılan genel bir hukuk yerine, soyçizgileri ve dini otoriteyle uyuşma-ondan icazet alma gibi olgular belirlemektedir. Modern dönemde ise siyasal sistemler olabildiğince yaygın bir kitlesel sadakatle beslenmeye muhtaç hale gelmiştir. Bu anlamda bunalıma düşmüş bir sistemde meşruiyet bunalımı var demektir. Burada meşruiyet bunalımı dolaysız bir kimlik bunalımıdır. Bu bunalımın sahipleri öncelikle, ulus-devletin kurucularıdır. Zira ilahi göndermelerden arınarak seküler bir zemin arayan yeni iktidar meşruiyet, “halkı” yaratmak ve bu halkı, kendi iktidarına meşruiyet sağlayacak yeni yönetim için tanımlanmış bir yeni “kimliğe” inandırmak zorundadır. Tahrihin kendiliğinden akışı içinde bu “ikna süreci”nin mekanizmaları yaratıldı ve özellikle emperyalist/kolonyalist politikalarla ülkelerine refah taşıyan iktidarlar, hegemonyalarını refahın kültürel kaynağı olarak ilan ettikleri bu “tanımlanmış kimliğe” iman üzerinden inşa ettiler. Bu imanın siyaset düşencesindeki adı milliyetçiliktir. Zamanın ruhunu geç yakalayan hegemonya sahipleri (geç ulus-devletlerin kurucuları) ise tarihin zamanında imkan tanıdığı “ikna sürecini” atlayarak, hızlı bir kimlik yaratma sürecinin müellifleri oldular (Aydın, 2009: 27-28).

Ulus meydana getirmede soy, dil, kültür, tarih ve toprak gibi belli başlı unsurlardan istifade etme çerçevesinde iki tarz modeli dile getirebiliriz. Bunlar teritoryal ve etnik uluslardır.

Teritoryal uluslar hakkında Smith şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır;

“...Fransız devrimi’nden kaynaklanan yaklaşım olup, ulusu aynı topraklarda yaşayan ve bundan kaynaklanan ortak duyguyu paylaşan yurttaşlar bütün çerçevesinde ele alır. Bu tip temelini kesin coğrafi sınırların etkileşiminden almaktadır. Devlet görev ve yetkileriyle teritoryal

bir bütünüdür. Egemen olmasına rağmen sıkı bir şekilde sınırlandırılmıştır. İçten ve dıştan sınırlayan düşünce vatandaşlar topluluğunu tanımlaması için hayatidir. Bu kısmen Benedict Anderson'un ulusu hayali bir topluluk olarak, hem sınırlı hem egemen olarak tanımlarken demek istediği şeydir.” (Smith, 2002: 178).

Bu ulus kavramının ikinci özelliği yasal yanıdır. Ulus bir yasalar ve yasal kurumlar topluluğudur. Üyeleri ortak bir yasayla bağlıdır ve benzer hak ve sorumluluklara sahiptir. Prensip olarak ırka, renge, yaşa, cinsiyete ya da dine dayalı istisnalar yoktur.

Smith Bu teritoryal modelin üçüncü özelliği vatandaşlıktır şeklinde ifade kullanırken ifadelerini eserinde şöyle izah etmektedir;

“.....Bu kuşkusuz pasaport meselesinden, yeminden, yasal kimlikten ve hükümet yönetiminde ortak haklar ve sorumluluklardan daha fazla bir şeyi ifade eder. Başka bir deyişle resmi vatandaşlığa rağmen, yeni gelen, hiçbir zaman doğumundan itibaren orada yerleşmiş olanların oluşturduğu katı topluluğun parçası olmayabilir. Tıpkı Antik Atina'da vatandaşlığın ebeveynleri de Atinalı olanlarla sınırlandırıldığı yasaların kabul edilmesi gibidir.” (Smith, 2002:178).

Ulus kimliklerin yaratılışı, aslında bu ortak mirasın dökümünün yapmaktan, daha doğrusu ona icat etmekten ibarettir. Gerçekten de prusyalı bir dunker ile Bavyeralı bir köylünün paydaşı oldukları maddi ve simgesel miras hangisidir? 1800'de cevabın hiç de açık olmadığını söyleyebiliriz. Nüfuzlu, protestan bir aristokrat ile okuma yazma bilmeyen katolik bir fukaranın ile topluluğa ait olabilecekleri ve aynı kolektif çıkarları paylaşabilecekleri fikri, bu ikisinin tamamen yabancı olduğu bir fikridir; çünkü neredeyse apayrı iki dünyanın insanlarıdır. Toskanlı bir kentsoylu ile sicilyalı bir çoban için veya Macar bir soylu ile onun topraklarında çalışan bir köylü için de aynı şey geçerliydi. Almanların, İtalyanların, Macarların ve diğer Avrupalıların ulusal kimliklerinin oluşturulması bir asır süren yağın yaratıcı faaliyetlerle mümkün oldu. Yaygın bir görüşün aksine, başkalık duygusu, bu ulusal kimliklerin oluşumunda ulusal bir harekete geçirici olmamıştır, çünkü her şeyden önce bu oluşum çok kuvvetli, bilinçlere adete kazınmış başkalıkların aşılmasına dayanır. Ulusal kimliklerin oluşumu yeni kolektif referansların geliştirilmesiyle de sınırlanmaz: nüfusun giderek genişleyen katmanlarının bu yeni referansları tanımları ve kendilerini bu referansla tanımlamanın eşlik etmesi gerekmiştir. Bu “ulusça eğitim” sayesinde, kısa zaman önce biçimlendirilmiş ortak miras, aidiyet duygusunun payıncası haline gelecektir (Dierckhoff, 2010: 153).

Gellener'e göre iki insanı, ancak ve ancak aynı kültürü paylaşıyorlarsa aynı ulustan sayılırlar. bu konuda şöyle izahatta bulunur;

“...Burada kültür, bir düşünceler, işaretler ve çağrışımlar, davranış ve iletişim biçimleri sistimi anlana gelmektedir. İki insan ancak ve ancak birbirlerini aynı ulusun üyesi olarak kabul ediyorlarsa aynı ulus mensup demektir. Bir başka deyişle, uluslar insanlar yaratır; uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür. Bir grup insan, diyelimki, bir ülekenin sakinleri yada belli bir dili konuşan insanlar, ancak aynı gruba mensup olmalarından dolayı birbirlerine karşı bazı ortak hak ve görevleri olduğunu kesinlikle kabul ettikleri takdirde bir ulus olabilirler. Onları ulus yapan birbirlerini bu şekilde aynı grubun üyeleri olarak kabul etmiş olmalarıdır, yoksa kendilerini grubun dışında kalanlardan ayıran bazı ortak özellikler değil.” (Gellener, 2008: 78).

Watson da ulus oluşturma olgusunu şu şekilde açıklamaktadır: “Bir ulusa ait olanlar, ortak bir yakınlık duygusuyla, ortak bir kültür ve ulusal bilinçle kendilerini birbirlerini bağladıklarına insanlardır.” Ona göre topluluğun önemli bir bölümü kendilerini ortak bir duyguyla ulusal kabul ediyorsa var olur (Şen, 2004: 25).

Herder'e göre, insanlar yemeye, içmeye, güvenliğe ve hareket özgürlüğüne nasıl ihtiyaç duyuyorlarsa, aynı şekilde bir gruba ait olma ihtiyacı da duyarlar ve bunu bulamadıkları zaman kendilerini soyutlanmış, yalnız, zayıf ve mutsuz hissederler. Ona göre, insan olmak benzerliklerimizle birlikte belirli bir yerde bulunmak ve kendimizi evimizde hissetmektir. Her grubun, bir dizi gelenek ve yaşam tarzından, yalnızca ona ait bir dizi anlayış ve yaşayış biçiminden oluşan kendi halk ruhu ya da ulusal ruhu vardır (Vatandaş, 2010: 21). Ulusal kimlik, her kimlikte olduğu gibi, bir aidiyet temeli üzerinde yer alır ve nesnesini ulus oluşturur (Vatandaş, 2010: 61).

Ulusalıcı bakış açısına göre belirli bir kültürün parçası olarak kişi memnuniyet duyar. Bu duyguya sahip olunması için; (etkili olan diğer boyutların yanı sıra) bireylerin gruba ait olma, bağlılık ve grup içerisinde gurur duyma gibi ihtiyaçlarını karşılayan sosyal bir bağ kurulması önemlidir. Bunun yanı sıra; ulusal özellikler ve ulusal kimlik, ortak bir kişilik ve farklı kültür prizmasıyla, bireylerin kim olduklarını tanımlamalarına yardım eder (Smith 1995: 23).

Ulusal kimlik, kökeni itibariyle, milliyetçilerin tanımladığı bir kimlik özdeşimini ve bilincini içerir. Genellikle bu kimliğin bileşenleri, kozmopolit olmayan köylülükte/ halkta saf halde bulunduğu inanan ve tarihin derinliklerinde bulunacağı varsayılan “ulusal” formlara,

değişmeyen ya da çok az değişen bu kitle aracılığıyla varılabileceği düşünülen kurgusal unsurlardır (yıldız, 2007: 13- Aydın, 1999: 51).

Sonuç itibariyle bir ulusal kültür ve tarih yartılması yalnızca bir sınıflandırma meselesi değildir; benzerliklerden hareketle bir özdeşliğin, çeşitlikten hareketle de bir farklılığın yaratılmasını kapsar. Ulus, benzer benzerliklerin birleşiminden daha fazla bir şeydir. Kendi başına ve kendi içinde bir kendiliktir (*entity*). Ulusl, benzerliklerden ve farklılıklardan oluşan bir şebeke aracılığıyla varolur. Ulusun tarihi yalnızca belli kurumların, pratiklerin ve rorerik biçimlerinin ortaya çıkmadan ibarat değildir; bir tarihsel öznenin öz bilince kavuşmasıdır. “ulusal bir tözdür ve ulusa ait olanlar ve birbirlerini bu aidiyetle tanıyanlar bu töze katılırlar. Ulus, bir özdeşlik/kimlik (*identity*) cemaatidir, yalnızca benzerlik değil. Bu özeşlik/kimlik uzma ve zamandaki engin farklılıklarla ve iktidar, zenginlik ve statü bakımından ağır eşitsizliklerle uyumludur”. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi ulusal kimlik oluşumu ve sonuçları açısından ulus ve ulusçuluk yakından ilgili ve ilişkili bir kavramdır. Ulusal kimliğin işlevleri açısından uluslarla ve işlevleriyle bir paralellik göstermesine rağmen bir takım farklılıkları da bulunmatadır. Bundan dolayı ulusal kimliklerin sahip olduğu gücün ve işlevlerin derindeki kökenlerinin neler olduğu üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü ulusal kimliğin kökeni en az doğası kadar karmaşıklık arz eder. Bu açıdan kavramları yerli yerinde ve işlevleriyle tanımlayabilmek bu zorluğu aşmak anlamına gelmektedir. Bu bağlamda “etnikkimliğin” tanımlanması her iki durum açısından da önemlidir (Poole, 1993: 139).

Bir topluluk hayat tarzı ile belirli bir şeye ihtiyaç duyduğunda buna uygun tutum ve davranış üretir, bu tutum ve davranışlar kültür unsurunu oluşturur. Böylece kültür, var olma sebebi olarak, ait olduğu topluma özel olmaktadır. Milli karakter toplumları birbirinden ayıran farklılıklar veya bir arada tutan benzerliklerdir. Bir toplumun milli karakteristikleri üyelerinde en sık görülen, zaman ve mekan açısından en yaygın özellikleridir. Anthony D. Smith, milli kimliğin temel özelliklerini şöyle sıralamaktadır;

- 1- Tarihi bir toprak/ülke, ya da yurt
- 2- Ortak mitler ve tarihi bellek
- 3- Ortak kitlesel kamu kültürü
- 4- Topluluğun bütün feertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler

5- Topluluk fertlerini ülke üzerinde serbest hareket imkanına sahip oldukları ortak bir ekonomi (Smith, 1994: 31).

Bütün bu tanım ve açıklamalar gösteriyor ki, bir toplumun ulus niteliği kazanması için belirli ölçütler dahilinde türdeş bir yapı arz etmesi gerekmektedir. Veya, daha doğru bir ifadeyle, blirli özellikler açısından türdeş olduğunun ifade edilmesi gerekmektedir. Bu özellikler ise genellikle kültür birliği, dil birliği, ortak bir vatan ve ortak bir tarih olarak beş gruba tespit edilmektedir.

Bir milletin kimliğini tanımlamak için kullanılan 2 ana kriter etnik yapı ve kültürüdür. İlk bakışta tek olarak algılanmalarına rağmen bu iki kriter, ulusdevleti oluşturma yolunda ve milletleşmeye doğru yapılan yolculukta birbirinden ayrılmaz iki şey olarak düşünülmektedir. (www.nationalismproject.org).

Ulusal kimliğe ilişkin geniş perspektifli yapılan bu incelemede, milli kimlik unsurlarının, tarihi bir toprak, ülke ya da anayurt, ortak tarihi bellek, Ortak kültür, ortak yasal hak ve görevler, ortak bir ekonomi olduğu belirlenmiştir. Burada vurgulamamız gereken olgunun, milli devlet kavramının kollektif bir anlam taşıdığı ve ortak kader, kıvanç ve kederi barındırdığıdır. Milli kimlikten uzaklaşmaların etnik yapıların yükselişe geçmelerine sebep olacağı, milli devlette bölünme ve parçalanma yaratacağı göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda bizim milli kimlik tanımımız, milliyetinden haz duyma, milli devletin gelişmesi için bütün enerjisini ortaya koyma ve yaşadığı ecdat yadigarı vatan topraklarını canı pahasına kıskanma ve savunma refleksidir.

2.3. Ulusal Kimliğin Oluşumunda Etkili Olan Faktörler

Ulusal kimliğ meydana getiren pek çok faktör bulunmakatadır. Bu faktörler ulusal kimliğin şekillenmesinde rol oynarlar. Tarih, coğrafya, kültür, din, dil, siyaset vs. bunların başta gelenleridir.

2.3.1. Tarih

Ulusal kimliğin, her kimlikte olduğu gibi, temel özelliklerinden birisi sürekliliğe vurguda bulunmasıdır. Çok kısa zaman aralıklarıyla değişen bir şey kimliğin unsuru olmaz. Kimliğin unsuru olabilecek bir özelliğin belirli bir sürekliliğinin bulunması gerekir. Bu durumu, yani süreklilik, ulus olarak tanımlanan türdeş toplumun tanımlanmasında da kullanılan temel ölçütlerden birisi sayılmıştır. Ulus, belirli bir sürekliliğe sahip olan topluluktur. Bu süreklilik ise geçmişe uzanır; yani tarihseldir. Geçmiş meşrulaştırır. Geçmiş, övünülecek fazla bir şeye sahip olmayan, şimdiki

zamana daha şerefli bir raka plansunar. Kültür, ortak toplumsal duygu, hatta dil bu tarihselliğin somut ürünleri olarak açığa çıkar. Dolayısıyla, her uluslaşma süreci aynı zamanda bir tarih çalışması evresini de bünyesinde barındırır. Bu çalışmalar sırasında tarih, inşa edilen ulusal kimliğe göre yeniden yaratılır (Hobsbawm, 2006: 9-10).

Deyimcilere göre uluslar tarihin her döneminde, tarihin belirli bir bölgeyi işgal eden, isimlendirilmiş kültürel cematleri kaydettiği her yerde bulunabilir (Smith, 2017: 44).

Uluslar Max weber'in ifadesiyle güç ve itibar hatta çatışma- cemaatleri olarak anlamlıdır. Hissedilen, yaşanan ve istenen gerçekliklerini ve sonuçlarının reelliğini gözlemlemek için uluslara "özler" isnat etmem ile ve onları, bırakın sabit ve kendi içinde homojen görmeyi, durağan saymamıza bile gerek yoktur. Bunca akademisyeni, ne kadar sorunlu görünlere görünsünler, ulusları başlı başlarına gerçek tematlere ve söylemsel oluşumlar dan çok daha fazlası olarak ele almaya ikna eden şey, son derece gerçek ve kalıcı etkileridir. Zira ulus yalnızca "konuşulmakla" kalmaz, aynı zamanda birçok vesileyle hissedilir, istersin, tüketilir ve sembolik olarak yeniden canlandırılır. Ulus mefhumu, imgelenin yüksek düzeyde soyutlaşımı gibi görünebilirse de, semol, imge ve ritüelleri üyelerinden canlarını feda etmelerini talepedebilecek kadar kentlenmiş bir topluluk hissyatı taşır (smith, 2017: 63).

What is History (Tarih Nedir) isimli eseriyle tarih felsefesine önemli açılımlar sağlamış olan Edward Hallett Carr, bu ünlü eserinde, modern dönemlerin tarihlerinden hareketle tarihin felsefi olduğu kadar olgusal değerine ilişkin tespitlerde de bulunur. Onun tarihçiye ve bu tarihine ilişkin bazı tespitleri, ulusal kimliğin bir unsuru olan tarihi değerlendirme açısından önemli imkanlar sunar niteliktedir. Carr'a göre, tarih doğrulanmış olgular kümesidir; fakat onun doğrulanmış olgusal niteliği, salt gerçek olduğunu göstermez. Bu olgular tarihçi için ham maddedir. Tarihiçi onlardan istediğini seçer veyorumlar; zaten tarih yorum demektir (Carr, 1990: 14, 16-17).

Ulusal kimliğin bir unsuru oluşuyla tarih de, kültür ve dil gibi diğer unsurlarla benzerlikleri gösterir. O da objektif olarak tanımlanabilecek somut içeriğe sahip olmayan bir unsurdur. Bunun nedeni ise, bu unsura temel alan v ulusal nitelikte olduğu savlanan kültürve tarih kavramlarının içeriinin geriye dönük bir edimle ve belli bir siyasi proje çerçevesinde belirlenmesidir... [K]ültür ve tarih birliği kurgusunun oluşturulması bir unuturma/hatırlama süreci içinde gerçekleşir. Ulusal siyasi yapılanmaların oluşması ya da bu tarz bir yapılanmayı gerçekleştirme hedefinin somut bir

siyai projeye dönüşmesiyle birlikte, tarih ve kültür yeniden yorumlanır ve bazı çarpıtmalarla ulusal netiliğe büründürülür. Bundan dolayı, tarihin tarihsel gerçeği araştıran bir bilim olmaktan çıkışını ve ideolojik amaçlarla kullanılmasının tipik örneklerine en kolay şekilde ulusçu literatürde rastlanır. Bu örnekler aynı zamanda ulusal türdeşliğin temel dayanağı olan gerçeklerin niteliğini de ortaya koyarlar (Anderson, 1995: 175-181).

2.3.2. Coğrafya

Ulusal kimliğin oluşumunu sağlayan ikinci bir temel unsur da ‘vatan’ (patria) düşüncesidir. “vatan, yasaları ve kurumlarıyla tek siyasi iradeye sahip bir topluluktur” (Smith, 1994: 26). Vatan kavramı, dünya çapında toplumu, ulusal bir çerçevede kurma ihtiyacı ile bunu bir kral çevresinde gerçekleştirme olanaksızlığının bir araya gelmesinden doğar. Modern bağlamda vatan düşüncesi, antik çağların mirası üzerine kurulur. Antik dönemde bireyin iki vatani vardır; birincisi küçük vatan olup, mezarı ve ailesinin bulunduğu yerdir. İkincisi büyük vatanıdır ve kahramanlarıyla, dinin çizdiği sınırlarıyla içinde yaşanan şehirdir (Vatandaş, 2010: 37). Bu durumu ulusal kimliğin ifadelendirilmesinde ortak siyasi duyarlılıkları ve amaçları gündeme getirdiği için topluluk fertlerinin uzlaştığı bazı ortak kurumları zorunlu hale getirir. Ayrıca belirli ulusal kimlik ilkeleriyle tarih sahnesinde yer alan toplumlar, bütün fertlerinin yasal bakımdan eşit olduklarını ve herkesin aynı yasalara muhatap olması gerçeğine de kabullenir. Ayrıca ortak bir kamu kültürünü, kutsalları, mitleri, tarihsel belleği ve ortak bir ekonomiyi paylaşmak, ulusal kimliğin oluşmasında diğer temel unsurlardır (Karakas, 2015: 105).

Güleç, “belli bir coğrafi bölgede yaşayan toplumun ulus haline gelmesi toplumsal değişme süreci içinde gelişmektedir” ifadesi ile ulusun tarihsel bir kategori olduğuna dikkat çekmektedir (Güleç, 1992: 17).

Her ulus, bir ‘ulusal ülke’ yle -ulusal kimlik anlamında bir ‘zemin’ le -özgül ve ayrıcalıklı bir ilişki içinde olduğu iddiasındadır. Ulus, üyelerine üzerinde hayatlarını sürdürme hakkına sahip oldukları devredilmez bir kolektif mülk sağlar. Bu mülk, ulusal mirasta bir yere sahip kültürel ürünlerin kaynağı ve sık sık da nesnesi olan “toprak”tır: toprağın, ulusun edebiyatında, popüler kültüründe ve çeşitli ulusal kutlama ve anma ritüellerinde özel bir yeri vardır. Ulusun mirası olan toprağın kimlik ifade etmedeki rolünü şöyle açıklıyor:

“... Ulusal ülke, üyelerine uzamsal bir yerleme ve kimlik sağlıyorsa, ulusun tarihi de üyelerine zaman içinde bir yerlem ve kimlik sağlar. Ulusçuluk, ortak bir geçmişin kayfı ya da yaratmadır; ulusu biçimlenderen zaferlerin ve galibiyetlerin, yenilgilerin ve ihanetlerin tarihidir. Bu anlatı ulusu, zaman içinde süre giden bir kendilik (entity) olarak tanımlar; ve şimde yaşayanlarla geçmişte yaşamış olanlar arasında bir bağ kurar. Bu anlamda ulus geçmişte olanla şimde olanı birleştiren bir kimlik ilkesi sağlar; ayrıca olacak olan üzerine bir perspetif tanımlar. Ulusal kimlik, ulusun üyelerinin ortak bir kadere sahip olduklarının tanınmasıdır”. (Poole, 1993: 135).

Mümtaz’er türköne Ernest Renan dan nakil ettiği ifadelerle göre; Ernest Renan coğrafya kavramı ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanılmaktadır;

“...Coğrafyanın, tabii hudutlar denilen şeyin, milletlerin ayrılışında şüphesiz şeyin, milletlerin ayrılışında şüphesiz büyük bir hissesi vardır. Coğrafya tarihin belli başlı amillerinden biridir. Nehirler ırkları sevketti, dağlar onları durdurdu. Birinciler tarih hareketlerini kolaylaştırdı, ikinciler sınırlandırdı. Bununla beraber bazı partilerin sandıkları gibi, bir millitin hudutlarının harita üzerinde çizildiği, ve o milleti, hudutlarının bazı kısımlarını yuvarlaşmak ve kendilerine bir a priori sınırlandırma hassası atfedilen filan dağa veya filan neher varmak için lazım gelen toprakları ilhak etmeye hakkı olduğu söylenebilir mi? bu kadar keyfi ve bu kadar kötü sonuçlar doğurabilecek bir doktrin bilmiyorum. Böylelikle, her türlü şiddet meşru sayılmış oluyor. Bu sözde tabii sınırları teşkil edenler, dağlar mıdır, nehirler midir? Dağların ayırdığı söz götürmez fakat nehirler, daha ziyade birleştirirler. Millet denilen okutsal şeyin kuruluşunda insan her şeydir. Maddi olan hiçbir şey bu kuruluşa kafi gelmez. Bir millet, tarihin derin karışıklıklarından hasıl olan manevi bir varlıktır, toprak şeklinin tayin ettiği muyyen bir grup değil, manevi bir ailedir (Türköne,2012: 56).

Aslında vatan anlayışının ulusal niteliğine ilişkin eleştiriler sadece yakın zamana ait değildir. Bu konuda ilk örneklerden olması açısından Renan hatırlanabilir. Renan ulus nedir? İsimli ünlü konferansında, ulusa tanımlarken vatan konusuna da değinir; Ulusun toplaksal belirlenime göre tanımlanan bir grup olmadığını açıklayarak, ulusun tanımını verir: {Ulus} tarihin derin ve karmaşık etkileşimleri sonucu oluşmuş bir düşünsel prensip, bir düşünsel ailedir (Erözden, 2008: 93).

Milli kimliin oluşumunda önemli unsurlardan biride “vattan” düşüncesidir. Vattan yasaları ve siyasal kurumlarıyla tek bir iradeye sahip siyasal topluluktur. Bu durumu, ortak siyasal duygulanım ve amaçların ifadesiolan en azından bazı ortak düzenleyici kurumları grektieir. Belirli yasalarla hakları ve görevleri belirlenmiş ve yasalar karşısında eşit olan bireylerin oluşturduğu siyasal yapı batılı anlamda devletin niteliklerini ortaya koymaktadır. Bireyin sahip olduğu hak ve görevleri ifadeeden “yurttaşlık” kavramı duygulanımların da ötesinde bir maddi ortaklığı

yansatmakta ve halkı bir arada tutan yasal bir çerçeve çizmektedir. Tarihsel bir toprak, yasalarla birbirine bağlanmış bir siyasal topluluk ve bu topluluğu oluşturan bireylerin yasal eşitliği ve ortak sivil kültür batılı anlamda ulusal birliğ oluşturan unsurlar olarak görölmektedir. Bununle beraber yurttaşlık ve millikimlik her ne kadar birbirlerini bütünleseler de, Aretnt'in belirrtiği gibi, aslında potensiyel olarak birbirleriyle çelişen sonuçlar taşırlar (Şen, 2004: 90-91).

XVIII. yüzyılda, Avrupa'nın geleneksel toplumlarındaki güç ilişkilerinin değişmesi, ulusun doğuşunu hazırladı. Guibernun'ya göre, güç ilişkilerini değiştiren çok boyutlu sürecin başlıca unsurları şunlar oldu: Toprak birimlerinin bürokratik mutlakıyetçi devletlerce konsolide edilmesi, hudutların sınırlara dönütürölmesi, burjuvazinin yükselişi, yöneticilerin yeni rolü ve zöellikle aydınlanma düşüncesinin (belirleyici olarak halk egemenliğ düşüncesinin) yayılmasıyla ortaya çıkan büyük birimlerin oluşumu ve bunların bir devlet yönetimi altındaki kültürel ulusun üyelerini yalnızca yer yer yerleştirmeyi başarması (Guibernau,1997: 105-106). Guibernau, bunlardan herketle de ulusun beş buyutunu tespit eder (Guibernau,1997: 92). Piskolojik (bir grup oluşturma bilinci), kültürel, toprağa ait (territoriyal), siyasal, tarihsel boyutlar. Burada dikket çeken özelliklerden birisi, Smith'in de önemsedęi ve sıralamsında birinci sırayı ayırdığı bir toprağa ait olma özelliğidir. Bu herhangi bir toprak değil, türdeş bir toplumu ulus yapan bir topraktır; vatandar /yurttur. Bu nedenle, leca, Dumont'u referans gösterecek, ulusu'un net bir şekilde sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde var olan, iç devlet aygıtı ve yabancı devletler tarafından denetlenen ve izlenen, üniter bir yönetime itaat eden bir topluluk olarak da ifade edilebileceğini belirtir (leca, 1998: 14).

Vatan, gerçekten de sabit, değişmez bir dayanak mıdır? Bu soruya evet demek mümkün değil. Modern çağda savaşlarla, siyasi antlaşmalarla isteyerek veya istemiyerek değişen sınırların doğallaştırılıp vatan dönüşmesi gösteriyor ki, aslında hiçbir vatan gerçekten doğal, ulusu inşa eden standart bir ölçü değildir. Ulusun mağlup olarak çıktığı savaştan galip çıkması veya bunu tersinin gerçekleşesi vatanın sınırlarını da değiştireceğine göre, mevcut sınırların esasen tarihsel bir oluşumun zorunlu gereği olduğu kolaylıkla anlaşılır. Ayrıca, gerçekte hiçbir vatan, içerisinde kültürel bir türdeşlik barındırmaz. Bu itibarla şu rahatlıkla söylenebilir ki, ulus-devletlerin ifade ettikleri mevcut türdeşlikler, esasında bir bir olguyu değil, bir temenniye ifade eder. Burada Bauman'ın bir tepitene yer vermek anlamlı olacaktır. Bauman, ulusun hayali cemaat olduğunu ve bir çok özelliğinin de kendisinin hayalliğiyle benzerlik arz ettiğini açıklar. Ulusun somut ve temel

dayanıklarından olan vatan anlayışına ilişkin eleştirisi, vatanın da kültür, dil, etnik köken ve tarih gibi ulus için üzerinde yükseldiği sağlam bir zemin olmadığını ifade etmesi açısından önemlidir: Ulus, hayali olduğu kadar zihinsel bir gerçekliktir. Doğru, uluslar genellikle, güvenle iddia edilebilecekleri gibi, özel bir renk ve çeşni kattıkları kalıcı bir toprak parçasını işgal ederler. Ne var ki, bu milli renk o toprak parçasına, devlet destekli ülke yasasının birliği tarafından dayatılan tek tipliliğe kıyasla, nadiren bir tek tiplik kazandırır. Biröok toprak parçası üzerinde, o toprağın ulusal karakterini belirlemeye yetecek kadar ağırlıklı bir konumda olmayı bırakın, gerçekten bir yoğunluk oluşturduğu iddiasında bulunabilecek bir ulus yoktur (Bauman, 2004: 186).

2.3.3. Etnisite

Bugün, etnik dar ve geniş olmak üzere iki ayrı anlamda kullanılmaktadır. Dar anlamıyla, ana dilleri aynı olan topluluğu nitelemektedir. Örneğn, katalanlar ispanyol ulusana mensup olmalarına karşılık katalon dilini konuştukları için, katalon adıyla bir etnik grubu da temsil ederler. Fakat dil ile etnik arasındaki bu ilişki çok açık ve genel kabul görmüş bir ölçüt değildir. Aynı dil konuşanlar, her zaman aynı etnik grup altında yer almayabilirler. Bugünün dünyasında ingilizce konuşan herkesin ingiliz veya fransızca konuşan herkesin de fransız sayılmayacağı açıktır. İngilizce konuşan Avusturyalıları kendilerini Avusturyalı saymadıkları gibi, fransızca konuşan Quebec’liler de kendilerini fransız ulusunu bir parçası saymamakta; bazıları kendilerini Quebec’li olarak tanımlarken, bazıları ise kanadalı olarak isimlendirilmeyi tercih edebilmektedir. Etniğin dar anlamında karşımıza çıkan bu belirsizliğine karşılık, bir de geniş anlamıyla kullanımı söz konusudur. Bu kullanımda antropolojik köken, toprak, kullanılan dil, siyasal ve tarihsel ortak karakterler ve din gibi unsurlarla teşkil eden sistemli kültürel yapının sahibi olan ve birbirlerine duygusal bağlarla bağlanan insan topluluğu ifade olunmaktadır. Bu tanımda dil, etnik yapıyı oluşturan unsurlardan sadece birisidir ve eksikliği etnik yapıda sorun olarak algılanmaz. Basklıların Bask dilini konuşmamalarına rağmen bask etnik kimliğinin kaybetmemeleri veya Türkiye’deki çerkezlerin çerkez dili konuşmamalarına rağmen etnik bir kimlik olarak çerkez olarak tanımlanma özelliğini kaybetmemeleri bunun örneklerinden sadece ikisidir. Etniğin bu geniş anlamıyla ilgili derli-toplu tanımlardan birisini selim Abou’nun kültürel kimlik (L’identite Culturelle) isimli Fransızca yayınlanan kitabında buluyoruz (Tear,1996: 27): etnik grup kendi bakış açısına ve başkalarının bakış açısına göre, bir ortak tarihin ve ortak bir geçmişin, mensuplarının bilincine kök salmış bulunduğu bir topluluktur. Bu bilinç, ortak dil, ırk ve din gibi, ortaklaşa paylaştıkları bir

toprak, kurumlar ya da ortak kültürel çizgiler gibi objektif verilere dayanır. Anılan verilerin hepsinin bir arada bulunmaları şart değildir; bir kısmı eksik olabilir. Sosyoloji sözlüğü ise, akademik çevrelerde yaygın olarak kullanılan etnisite teriminden hareketle şu tanımı verir: Etnisite ait oldukları ve içinde özgün kültürel davranışlar sergiledikleri bir toplumda kendilerini diğer kolektif yapılardan farklılaştıran ortak özelliklere sahip olduğu düşünülen ya da başkaları tarafından bu gözle bakılan kişileri tanımlayan bir terimdir (Marshall, 1999: 215).

Özellikle son çeyrek yüzyılda etnisite kavramının, sosyal bilimlerin önemli bir konusu olarak dikkat çektiği söylenebilir. Ancak kavramın bu popülerliğine paralel çok anlamlı, tanımlı hatta diğer kavramlarla eş anlamlı ve sıklıkla karıştırılan bir noktada olduğu da söylenebilir. Kim zaman yakın anlamlarından dolayı milletle ve ırkla karıştırılan etnisitenin milliyetçilikten ayrılması neredeyse tamamen imkansızken, onu basitçe milliyetçiliğin kökeni ya da ortak tarihin veya dilin basit yansıması olarak açıklamak da eşit imkansızlıktadır. Bununla beraber etnisitenin sıklıkla milliyetçiliğin temelerinden birisi hatta bazılarınca en önemlisi olarak kavramsallaştırılması, farklı milliyetçilik kuramlarının temel çıkış noktası olması, millet ve milliyetçilikle ilgili bir çalışmada etnisiteyi üzerinde durulması gereken bir kavram kılmaktadır (korkmaz, 2016: 27-28).

Etnik sıfatı ve “ethine” kökünden gelen etniklik, etnisite gibi kavramlar, yunanca ethnos sözcüğünden gelmektedir. Yunancada bu sözcük, bir siyasallıktan çok belirli bir tür beşeri birlik biçimini ifade etmektedir. Bu haliyle, “halk” anlamında bir ulusa gönderme olarak kullanılabilen, ancak yunancanın tarihinde ortaya çıkan kratos (devlet)-ethnos ayrılığına bağlı olarak devlet kavramına harhengi bir göndermesi bulunmamaktadır. Yani içeriği siyasal değildir. Latinedeki natio kavramı da, aslında, siyasal bir içirek taşımaz; ancak modern kullanımlarında klasik devirlerde kastettiği grup, tür, ırk, kabile, soy gibi anlamlarından koarak, bunları aşan ve kapsayan bir siyasal ünüveyi anlatmak üzere, dönüşmüştür (Aydın, 2009: 61).

Etnisite / etniklik kavramının siyasal bir içirek kazanması ve sorun haline gelmesi modern çağın bir üetünüdür. “Etnisitenin hem belirli bir insan grubu için bir kimlik Biçimini hem de bütünleşmenin önünde bir engel oluşturan bir sorun olarak ortaya çıkışı modernleşim-ulusallaşma sürecinde siyaseal düzeyin toplumsal formasyonu belirleme talebi ile ilişkilidir. Geleneksel yapılarda bireylerin kimlikleri doğuştan belirlenir. Kişi doğduğunda sınıfı, dini yaşayacağı çevresi gibi yönetim dışı bir kimliğe sahip olur. Modern toplumda ise kimliğin kazanımı daha çok iradi bir nitelik kazanmıştır. Geleneksel toplumda kabul edilmiş veri bir kimlik anlayışına karşı modrn

toplumda bireyin kendi tercih ve yeteneklerine bağı bir kimlik oluşumu söz konusu olmaktadır. Etnik kavramı, toplumda bir küme insanın kendilerine ait “değişik” bir kültüre sahip olduklarını anlatmaktadır. Bu insanlar gerçek ya da kurgusal ortak bir köken algılar ve kendilerini ırk vesoy bağları ile köken anlamında diğer kümelerden farklı görür. Bu bağlamda etnik grup: “*bütünden sosyal mesafe bakımından uzak, ırkı, daha ziyade kültürel olarak teşekkül etmiş gruptur*. Bir etnik grubun oluşması için ana kültür kalıbından dilde, dinde, örf ve adetlerde, edebiyatta, mimaride, musikide, sosyal hayatın her bir parçasından farklılık söz konusu olmalıdır (Şen, 2004: 83).

Günümüzde, Avrupadillerinde kullanılan etnisite sözcüğünün kokenleri, Antik Yunanca ve Latince’ye uzanmaktadır. Antik Yunan’da “ethne”, “polis” de yaşayan siyasellaşmış, devletleri ve ortak tarihi olan sivil vatandaşların karşıtı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre Yunan kültüründen olmasına rağmen, şehirde (polis) yaşamayan ve ortak tarihi olmayan apolitik insan topluluklarının tanımlanmasında kullanılmıştır (Korkmaz, 2016: 28).

Etnik sıfatı, şimdye kadar yanlış bir biçimde ve daha çok jenerik ve primordiyalist ulus tanımlarının etkisiyle, “soy” la, “kandıklık”la yahut “aynı dili konuşmak”la doğrudan ilintili bir atıf olarak görülmüştür. Oysa ethine kavarmı, yer ve zamana bağı olarak, bütün bunları ya da bunlardan birini veya birkaçını içerebildiği gibi, esas itibariyle, bir grubun kendisini farklı olarak algılamasına bağı olan, kültürel kimliğe bitişik, ayrı bir “halk olma”, ayrı bir “kültürel varlık” olma bilinciyle, bu bilincin simatrik algısı olan “öteki(ler)” ile araya çizginin çekildiği noktada başlar. Bu nedenle kavrama yapılan bütün süreklilik ve doğallık atıfları bilim dışı ve ideolojiktir. (Aydın, 2009: 62).

Barth’ın etnik kimlik ile ilgili görüşlerini, richard Jenkins şu şekilde ifade etmektedir; Etnik kimlikler, halk sınıflandırmalarıdır: herhangi bir durumda katımcılar tarafından yapıklan ve anlaşılan yakıştırmalar ve kendine yakıştırmalar. Böylelikle etkilişimin organizasyonuna katkıda bulunurlar. W.I. Thomas’ın anlayışına göre, “sosyal olarak gerçek” tirler. “sosyal kimlik kuramı” açısından ise “psikolojik olarak gerçek”tiriler. Barth, kolektif formların soyut yapılarından ziyade, onları meydana getiren süreçlerle ilgilidir. Öncelikle insanların ne yaptıkları onu ilgilendirir; onunki vücutlaşmış bireylerin davranışına olan materyalist (ve pragmatist) bir ilgidir.

Sonuç olarak, etnikliğin “içeriğine” bakmaktan etnik gurupların tarihi ya da “kültürel” özelliklerini listelenmekten ziyade, araştırmanın odak noktası dışı doğuru, etni hududu koruma ve gruba üye alma süreçlerine doğru değişir. Bu etnik guruplar arası ilişkileri de içirmektedir. Bu

nedenlerden dolayı, paylaşılan sağduyu, ortak bilgi ve davranışlar, grup organizasyonunun özelliklerinin tanımı olarak daha iyi anlaşılmalıdır.

Bu model, (dışsal) farklılığın etkileşimsel oluşumunun (içsel) benzerliği meydana getirmesi olarak özetlenebilir, tam tersi şekilde değil. Şu şekilde devam eder: Etnik birimler ile kültürel ve farklılıklar arasında hiçbir bire bir ilişki varsaymayız. Dikkate alınan özellikleri, “nesnel” farklılıkların toplumu değil, yalnızca aktörlerin kendilerinin önemli saydıklarıdır.... Bazı kültürel özellikleri aktörler tarafından farklılıkların işaret ve amblemleri olarak kullanılırlar, diğerleri ise görmezden gelinir ve bazı ilişkilerde radikal farklılıklar önemsenmez ve inkar edilir (Jenkins, 2016: 134-135).

Etnik kimliklerin sabit, değişmez bir özü yoktur. Kimliklerin sınırları etnik grubu oluşturan bireylerin algılamalarına göre değişir; bu nedenle, etnik grupların nesnel özellikleri yerine grupları birbirlerinden ayıran mekanizmalar üzerinde daha akılcıdır. Burada önemli olan grupların kendilerini sahip oldukları özelliklere göre değil, başkalarıyla aralarında olan farklılıklara göre tanımlamalarıdır (Özkırımlı, 2009: 214).

Etnisite kalıtsal olduğuna inanılan kişisel özellikler ile taşınan kolektif soy mitine dayanmaktadır. Etnisite, din, dil, renk, ırk, açılarından, farklılaşma gruplar, bir araya toplayan şemsiye kavramıdır ve ‘milliyetler’ ‘kabileleri,’ ve ‘kastları’, kapsamaktadır (Horowitz, 1985: 52-53).

Smith’e göre iki tür etnik topluluk vardır: ‘yatay’ (lateral) ve ‘dikey’ (vertical) topluluklar. Bu iki tür topluluk, farklı millet oluşum modellerine zemine hazırlar;

Yatay etnik topluluklar, genelde aristokratlar ve din adamlarından oluşan, kimi zaman bürokratları, yüksek rütbeli subayları ve zengin tüccarları da içeren topluluklardır. Yatay isminin seçilme nedeni bu tür toplulukların, üyelikleri toplum içinde üst sınıflarla sınırlıyken, komşu yatay toplulukların üst sınıflarla iyi ilişkiler içinde olmaları (bir tür aristokratik dayanışma), dolayısıyla coğrafi açıdan geniş bir alana yayılmalarıdır. Yatay topluluklar esnek sınırlara sahip olan, ancak toplumsal derinlikten yoksun topluluklardır.

Dikey etnik topluluklar ise, tam tersine daha derli toplu, daha halka ait topluluklardı. Bu tür topluluklarda etnik kültür, halkın tüm tabakalarına yayılmıştı; toplumsal bölünmelere, kültürel farklılıklarla deteklenmiyordu. Aksine kültür, farklı sınıfları ortak gelenekler etrafında

birleştireyordu. Bunun sonucunda hissedilen etnik bağlılık daha yoğun ve dışlayıcı'ydı. Topluluklar arasında farklılıklar ön plandaydı; gruba kabul edilmekse daha zordu (Smith, 2002: 123).

Etnik kimliği incelerken kimliğin öğelerinin dışında etnisite ve/veya milliyetçilik kuramlarıyla birlikte düşünmek yerinde olacaktır. Kimlik sorunsalını ve özellikle kimliğin oluşumuna ilişkin kuramsal yaklaşımları ele alırken üç temel etnisite kuramı dikkat çeker. Bunlar “ilkçilik” (primordialism), “durumsalcılık” (circumstantialism) ve “inşacılık”tır (constructionism). Nesnel etmenleri vurgulayan sosyal Darwinizm ve asimilasyonculuk gibi kendisini önceleyen kuramlara göre öznel öğelere ağırlık veren ilkçilik, kimliğin oluşumundaki duygusal ve milliyet, ırk, dil, din, kültür, doğum yeri ve benzeri ilksel bağların rolüne odaklanır. Etnik kimliklerin derin köklerinden çok etnik toplulukların karşılaştığı durumların, koşulların ve içinde buldukları bağlamın bir ürünü olduğunu savlayan durumsalcılık, bireylerin veya grupların, insan doğası gereği kendi çıkarlarına olan tercihler doğrultusunda dinsel, ırksal, ulusal (çoklu) kimliklerinden yararlanarak harekete geçtiğini/geçirildiğini; etnisitenin ya da milliyetçiliğin siyasal elitin amaçları doğrultusunda kullanılan bir araca dönüştüğünü savunur (konuralp, 2018: 135).

2.3.4. Kültür

Kültür kavramı “tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ve bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, Ziya Gökalp'e ait olan bir kavramla hars” olarak ve “bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır. Elbette sosyal bilimlerde sıklıkla rastlanıldığı gibi bir kavram üzerine çok sayıda tanımlama yapılabilmektedir, ancak bazıları genel kabul görmektedir. Kültür kavramında yaygın kabul gören tanım ise kültürün, insanın doğaya kattıklarının bileşeni olduğu yönündeki tanımlamadır. Biraz daha açmak gerekirse kültür; içerisinde, dinden gelen ibadet, dua, beddua, inanış, dine dayalı edebi eserler, edebiyat, müzik, mimarlık, resim, dokumacılık, el sanatları, giyim-kuşam, düğün ve matemler gibi maddi-manevi sayısız uygulamayı barındırır. Ziya Gökalp'in “hars” diye nitelediği kültür kavramı, ziraat alanında ekilmemiş bir tarlayı “ekip biçme” (toprağı işleme) anlamı taşımaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında kültürün, bireylerin zihinlerini yetiştirmek, şuurunu beslemek gibi bir yönü olduğu anlaşılabilir. Malinowski kültürü; aletlerden, tüketim mallarından, anayasal belgelerden, insana has düşünce ve becerilerden, inanç ve geleneklerden oluşan bütünsel bir toplam olarak nitelemektedir. Bu yönüyle kültür kısmen

özerk, kısmen de eş güdümlü kurumların oluşturduğu bir bütün olmakta ve mekansal süreklilik, uzlaşma, kan bağı, siyasal örgütlenme gibi bir takım ilkeleri içinde barındırmaktadır (Göktolga, 2015: 319).

Ulusal kimlik, tarihi tekâmül içinde Ulusal kültür unsurlarının şekillendirdiği kimlik tipidir. Ulsal kültür ise diğer toplumlardan farklılığı ortaya koyan -yani ulusal olan- karakterin meydana getirdiği kültürdür. Bu değerlendirmelerde, ulus kavramı saf bir ırktan ziyade ırk entegrasyonunu (racial integration) ifade etmektedir (Türkdoğan, 2014: 15-6).

Gökalp'e göre, ulusal kültür esasında hakim kültür olmaktadır (türkdoğan, 2014: 12). İ. Kafesoğlu'na göre ise, kültürün kendisi ulusaldır. Zaman ve çevre şartlarına bağlı olarak bazı unsurları değişebilir, fakat esas özelliklerini ortaya koyan temel karakteri yüzyıllar boyunca varlığını sürdürür (Kafesoğlu, 2003: 9).

Kültür hakkında önemli değerlendirmeler yapan ve buna dair şu ifadeleri kullanan Nar eserinde şu ifadelere yer vermektedir;

“...Kültür, bir taraftan aynı inanç ve değerler etrafında bir araya gelen insan kümesini ifade ederken, diğer taraftan farklılıkları içeren heterojen bir anlayışı temsil eder. Bu çok yönlü işleviyle kültür, hem evrensel bir özellik taşır hem de farklılıkları işleyerek yerelliğe dikkat çeker. Bu anlayış içinde pek çok yönden kültür ve kimlik kavramları ortak özellikler içerir. Ancak bu demek değildir ki kültür ve kimlik kavramları birbirleriyle aynı manaya gelir. Kimlik, kültüre göre şekillenen, dahası onun belirlediği farklılıkları ve benzerlikleri konu edinen temel bileşenlerden biridir. Bu anlamda kimlik, birey ya da toplumlari birbirinden ayıran ve onları sınıflayan kültürel bir özelliğe dönüşür. Esasen kültürel kimlik, bireyin farklı kültüre sahip topluluklarla ilişkisi sonucu ortaya çıkar. Böylece birey, hem kendi algı dünyasını hem de öteki olarak kabul ettiği topluluğun kültürel öğelerini ben ve öteki karşıtlığı içinde tanımlayarak kendini konumlandırır ve bu durumu bir tür belirteç ya da ayraç olarak kabul eder. Öyle ki kimliğini tanımlamak için ben kimim? Biz kimiz? Hangi topluluğa bağlıyım? Ya da onlar, ötekiler kim? Sorularını sorarak mevcut durumunu sorgular. Aitlik hissettiği topluluğa karşı benzer kültür unsurlarını işleyerek bir tür bağlılık duygusu geliştirir. Ortak bir benlik oluşur; ortak kavramlar gelişir. Özellikle etnisite, aidiyet, inanç, cinsiyet, ulusçuluk, milliyetçilik vb. kavramlarda farklı söylemler geliştirerek kültürel kimliğini oluşturmaya çalışır.” (Nar, 2019: 74).

Kültür, ulusal kimliğin en önemli ve güçlü referanslarından birisini oluşturur. Hatta, çoğu tanımlar dikkate alındığı takdirde, ulusal kimliğin kültürel bir kimlik olduğu dahi söylenenebilir.

Bu nedenle bir çok araştırmacı, her ikisini bir anlama gelecek şekilde rahatlıkla kullanabilmiştir. Ulusal kimlik, ulus olarak nitelediği tütdaş toplumun türdeşik ölçütleri olarak gelenek, örf-adat, ortak tarihsel geçmiş, tasa ve kıvançta ortaklık, ortak kadar... gibi bir çok değişik unsurları ifade ederken, aslında büyük oranda ve bazen de tamamen kültürel örtüşen özellikleri ifade etmiş olmaktadır. Zaten, bazen bu tür ayrıntılara girilmeden ulusun aynı kültürü paylaşan insan topluluğu olduğu da belirtilebilmektedir. Ulusun tipki bir cemaat olarak nitelenmesindeki temel dayanak da budur (Poole: 1993, 135).

Ulusal kültür kavramı ise, belirli bir ulusu, diğerlerinden ayırmak için kullanılan bir kavramdır. Bu aynı zamanda, farklılıkları da kabullenmenin alameti sayılabilir. ulusal kültür kavramı ile o milletin ayırt edici özelliklerini oluşturmak için gösterilen çaba ve faaliyetlerin bütünü anlaşılmaktadır. Kültürü ulusal ve etnik farklılıklarla tanımlayan Kymlicka, kurumsal bakımdan belirli bir toprak parçası ya da yurttta yaşayan, ayrı bir dile ve tarihe sahip, soy bağları olan bir cemaatin kültürü oluşturduğunu söyler. Yani Kymlicka, kültür ile ulusu veya halkı aynı anlamda kullanmaktadır. Bu perspektif, ulusal kültürü olmayan bir toplumun tahayyül edilemeyeceğini, zira böylesi bir durumda o toplumun devamının mümkün görülmeyeceğini işaret etmektedir. Bu sebepten ötürü uluslar kendi kültür yapılarını bu farkındalıkla oluştururlar. Bunun bir sonucu olarak da ulusal kültürler; geleneklerin oluşturulduğu, yeniden şekillendirildiği, etnik özlerin yeniden parlatıldığı devlet oluşturma süreçlerinde meydana çıkarlar. Smith'in ulusal kültürlerin özel, zamana bağlı, anlamlı ve sınırlarının belli olmasının kabul edilmesi gereken bir gerçek olduğu yönündeki yaklaşımını burada hatırlatmak gerekmektedir (Göktolga, 2015: 319-320).

Ulusal kimlik, yaygın kimlik tipinden ayrılmaktadır. ulusal karakterin ürettiği bir kimlik unsuru yaygın kimlik olabilir. Ancak, bunun tersi her zaman için doğru olmayabilir. Bir kimlik unsuru ne kadar yaygın olursa olsun, ulusal karakter veya kültür tarafından kendine has bir şekilde millileştirilmedikçe, kimlik unsuru olarak kabul edilemez. Kültürel kimlik ise daha dar kapsamda ve belli bir unsurun ön plana çıkarılmasıyla yansıtılabilir. Bir azınlık gurubun kendilerine has bir sosyal âdeti yaşatmaları (meselâ, dans veya başka herhangi bir gelenek) onların kültürel kimliklerini yansıtır. Kültürel kimlik, ulusal kimlik anlamında da kullanılabilir. Bu konudaki esas ayırım, yansıtılan unsurun hangi kültüre ait olduğunu belirlemekle yapılabilir (Birkök, 1994: 82).

Halihazırda dünyanın kültürel haritasına bakıldığında farklı kültür alanlarının varlığı görülecektir. Söz konusu kültür alanları, ulusları birbirinden farklı kılan özellikleri barındırır. Bu anlamda bir ulusa ait anlam, değer ve sembollerin oluşturduğu, salt o ulusa ait olduğu söylenebilecek bir kültürün varlığı aşıkardır. İngiliz, Fransız, Alman ya da Türk kültürü dendiğinde, kökenin ulus-devlet endoktrinasyonları, özgür bir topluluk olarak hayal edilen milliyetçiliğin geçmişten yeniden türettiği değer, miras ve efsaneler bulunsa bile temel bir kültürel zeminin varlığı yadsınmaz. Ayrıca hayal edilme ve inşa kavramları doğrudan kültürün kendisine denk düşen, onu tanımlayan en temel dinamiktir. Çünkü kültürün kendisi, doğal değil yapaydır (Bostancı, 1999: 69).

Smith ise kültür kavramının önemini şu cümleleriyle açıklar: *“Çağdaş dünyada kim olduğumuzu müştereken paylaşılan eşsiz bir kültür aracılığıyla bilebiliriz. Bu kültürü keşfederek kendimizi, ‘otantik kendiyi’ keşfederiz ya da modern dünyanın devasa değişiklik ve belirsizlikleriyle cebelleşmek zorunda kalmış, bölünmüş ve yolunu yitirmiş pek çok kişiye öyle gelir”* (Smith, 1994: 36).

Bir ulusal kültürden söz edebilmekle birlikte, doğal olarak yatay ortaklık alanının dış sınırlarla, derinliklerinin homojenlik iddialarıyla çelişir şekilde iç sınırlara bölüdüğü gerçeği göz ardı edilemez. Dış sınırları belirleyen “ötekiler”e ait kültürel hatalardır. İç sınırlarsa temelde iki ayrı aks tarafından oluşturulur. İlki, etnik kültürelidir. Bunlar ulusal kültür alanı içinde, verili halde onunla tümleşik ya da bağımsız yanlara sahip olarak bulunan, etnik bilincin ve milliyetçiliğin gelişimine paralel kendine ayrı bir ulus olma şeklinde tahayyül etme siyasetleriyle özrek bölümler oluşturma anlayışındaki yapılarıdır. İkincisi ise, rızaya seslenen muhakemeye dayalı olarak belli bir tema etrafında toplanan cemaatlerdir. Bunlar topluma egemen dünya görüşüne eleştirel bakar ve alternatif yaşam biçimleri oluşturmak isterler. Marjinal çevreler, kadın hareketleri gibi. Ancak dış sınırlara, iç sınırlara rağmen bir ulusal kültürün varlığından bahsedilmesini sağlayan gerçekte paradoksal biçimde onlarla birlikte bir ortaklık alanının oluşmasıdır. Önemli olan daha geniş bağlamda bakıldığında teşhis edilen ötekilere karşı bu sınırları belirsizleştiren bir dilin ve kolektif dayanışma duygusunun kurulabilmesidir (Bostancı, 1999: 71).

Kültür ve kimlik kavramları arasında çok yakın bir ilişki vardır. Temelde insanlar arasında oluşan birliktelik ve bemzeşmeler algısı ortaya kimliği çıkarmaktadır. Toplumlardaki

karmaşıklılaşma ve farklı toplumsallaşma biçimlerinin ortaya çıkmasında temel şart kimliklerdeki çeşitlenmeyi ve farklılaşmadan kaynaklanmaktadır (Aydın, 1999: 15).

Kültür, insanın bulunduğu her yerde varır, çünkü insan yapısıdır, insanın inşa ettiği bir dünyadır. İnsan dünyası demek olan kültür dünyası, A'dan Z'ye insan tarafından yaratılmıştır (Mejuyev: 1998, 77). Kùltürler, mekanda ve özgül ekonomik ve toplumsal koşullar altında oluştururlar: kùltürler, ister insanların yaşamlarının ekonomik temeleri, meskan tuttukları yöreler ve mekanları, bunların arasındaki ayrımların derecesi, yarattıkları dünyanın simgesel anlamları, ikametgahların aracılığıyla kendilerini temsil etme tarzları bağlamında olsun; isterse de anlamları iletmek için kullandıkları göresel işaretler bağlamında olsun, toplumsal olduğu kadar, fiziksel ve uzamsal olarak da inşa edilirler.

Ulusal kùltür kavramında hareket eden bir başka yaklaşım da E. Güngör tarafından ortaya konulmaktadır. Buna göre devamlı değişen bir kùltüre bağlı olan 'ulusal kùltür şeması' çizmek mümkün değildir. ulusal kùltür, tarihin herhangi bir ânında toplumun büyük çoğunluğunun benimsemiş olduğu kùltür unsurlarının ve komplekslerinin oluşturduğu bütündür. Bu durumda yaygın kùltür aynı zamanda ulusal kùltür, yaygın kimlik de ulusal kimlik olmaktadır (Güngör, 1995: 158).

Modern dünyada gündelik hayatın içinde kùltürün gözlemlendiği pratikler kendi renkliliği içinde sürüp gider. Buna karşın, milliyetçilik, "otantik kendisi" olarak hayal ettiği "ulusal kùltür" üzerinden mevcut renkliliğe eleştiriler getirir. Bu eleştiriler iki grupta toplanabilir. Birinci gruptakiler kişilerin veya küçük grupların hayat biçimleri, zevkleri, anlayışları itibarıyla "ulusal kùltürle" çeliştikleri iddiasıdır ki bunlar genellikle kışkırtıcı sayılmaz. Buna karşılık, kültürel olan milliyetçiliğin ayrımcı meydan okumalarıyla yüz yüze gel diğinde buna tolerans gösterilmez. Aksine her iki tarafında statüko ve protest yanlıları çeşitli sebeplerin karşılaşmasını bir kırılmaya doğru sürükler. Elbette alternatif yaşam yanlıları ile ulusal kùltür içindeki etnik kümelerin "ulusal kùltüre" meydan okumaları iktidar sorununa ilişkin mahiyet farkı taşır. Her iki kesimde de mevcut iktidara karşı bir mücadele gözlemlenir. Ancak birinciler mevcut iktidar nezdinde meşruluk kazanma mücadelesi verirken, ikinciler yeni bir iktidar ve yeni bir meşruluk hali peşindedirler. Bu yüzden alternatif yaşam yanlıları kendi hayat pratiklerini farklılaştırırken, ulusal kùltürün tolerans kanallarını zorladıkları ve yine onunla yan yana ve barışık şekilde var olma mücadelesi verdikleri için iktidarı takdir edeci bir var oluş olarak algılamazlar. Cysa etnik kimlik yanlılarının özgül bir

kültür oluşturma girişimleri, son tahlilde, bir kültür bir ulus formülü çerçevesinde tehlikeli ve kabul edilmez olarak görülür (Şen, 2004. 62-63).

Kültürün sorumlusu insandır. Kültüre konu olan insan, zaman içinde tükenen, ancak yaratı ve bilgi yoluyla tükenmişliği aşan bir varlıktır (Mejuyev: 1998, 31). Kültür, Kuşaktan kuşağa aktırılarak kalıtımsal bir nitelik gibi bir sonraki kuşakların dünyasında önceden var olur. Kültürün kalıtımsal olduğunu söylemek, kurumsallaşmış davranış tarzlarının bir kuşaktan diğerine simgesel olarak geçirildiğini söylemekten başka bir şey değildir. Kültür süreklidir, dayanıklıdır, bireysel insan ise kültüre gelir, kültürde yaşar ve sonra da gider. Bireysel gelir-gider, ama kültür kalır. Kültür, bir formdan değerine gerçek varlığın hep sürdürür (Fichter, 1996: 134).

Modern dönemlerin bir kimlik tarzı olarak ulusal kimlik açısından düşünüldüğünde, gelenek değişmez birtakım inanç ve uygulamaların nesilden nesile aktırdığı ve bu şekilde edilgen kabul edildiği bir şey değildir. Aksine, Wright'ı belirttiği gibi geleneğin büyük ölçüde günlük siyaset meselesi olarak güçlü kurumlar tarafından geçmişten birtakım değerleri seçip, bunları çağdaş toplumda harekete geçirmeleriyle oluşmaktadır (Morley, 1997: 75).

Kültür, neden böylesi bir anlam zenginliğine veya bir başka yaklaşımla da anlam karışıklığına sahiptir? Elbette ki bunun nedeni, konuyla ilgilenen her araştırmacının veya konuya ilgi duyan herkesin, sırf diğerlerinden farklı olsun anlayışıyla bir kültür tanımı yapması değildir. Dolayısıyla hiç kimsenin bu tanım zenginliğine bir katkıda bulunmak için yeni bir tanım gayreti taşıdığı düşünülemez. Ama buna rağmen, söz konusu durum gerçekleşmiştir. Bunun Markarina' göre başlıca nedeni; kültür kavramının işlevsel çok anlamlılığı, her şeyden önce, kapsadığı olgunun çok sayıdaki yönlerinden ileri gelmektedir. Doğal olarak bu durum kültürün incelemesinin çeşitli hedeflerini ve işlevlerini sınıflandırmasına yol açmaktadır. Bu hedef ve işlevler, kurumsal toplumbilim, etnografii toplumsal görgücü araştırmalar vb. gibi dallardaki hedef ve işlevlere aynı değildir. Kültür olgusunun incelemesindeki tanımaya ilişkin işlevlerin bu farklılığı, günümüzde çok çeşitli ve ara sıra da çelişkili olan kültür tanımlar çokluğunun en küçük nedenlerinden biridir (Mejuyev: 1998, 14). Bu katılmakta zorlanılmayacak bir açıklamadır, fakat söz konusu tanım çeşitliliğinin asıl nedeni daha farklı yerlerde de aranabilir. Bizce, kültürü tamamıyla kuşatacak bir tanımın yapılmasının başlıca nedeni, her tanımın kültürün sadece bir veya bir kısmı yönüne değinmesiyle ilgilidir. Bu ise zorunlu bir durumun gereği olarak açığa çıkmaktadır. Çünkü, kültür yaşam tarzına ilişkin bir şeydir. Bu nedenle de kültürü yaşam tarzı biçiminde ifade eden tanımlar

eksik değildir. Bu tanımlardan birisi UNESCO'ya ait olup, 1982 yılında gerçekleştirilen kültürel politikalara ilişkin konferansın sonuç raporunda kültürün, bütün toplumsal yapıya nüfuz etmesi nedeniyle oyandığı rolün son derece büyük ve önemli olduğu, bu nedenle onu yaşımın kendisiyle karıştırmanın işten bile olmadığı belirtilir (Unesco; 1982, 8)

2.3.5. Dil

Günümüzde çok geniş bir literatüre sahip olan dil alanında farklı tanımlarla karşılaşmak mümkündür. Hangi tanımlamadan yola çıkarsak çikalım dilin topluluk kimliğinin esaslı bir unsuru olduğu gerçeğiyle karşılaşırız. En basit anlamıyla örgütlenmiş ve ortak hedefler doğrultusunda milli bir duyarlılığa sahip topluluk olarak tanımlayabileceğimiz uluslar da tarihsel süreç içinde nihai hedefleri için en temel parçaları olan dili önemsemişler ve kullanmışlar. Kullanmakla kalmamışlar, planlamışlar yeni kurgular için araç haline de getirmişlerdir. Tarih boyunca ulus ve dil arasında dönüştürücü/etkileyici bir ilişki var olagelmıştır.

“...Dil, birey kimliğini olduğu kadar toplum kimliğini de oluşturan en önemli etkidir. Dil olmaksızın bireysel yahut toplumsal herhangi bir kimlikten yahut kültürden bahsedilemez. Dil, kimliği oluşturan esas hücrelerden birisidir. Kültür ve sanat da ancak dil ile var olabilmıştır. Dil, kimlik, kültür, sanat birleşimi ile iktidar arasında da etkin ve etkileyici bir ilişki bulunmaktadır. Zira dil salt bir iletişim aracı değil aynı zamanda bir düşünme aracıdır, diğer bir ifadeyle her dil ayrı bir düşünme şeklidir. Toplum dilden, dil de toplumdaki ayrı olarak düşünülemez. Toplumsal var oluş ve bireysel var oluş ancak dil üzerinden gerçekleşebilir. Nitekim çocukta bilincin uyanışı da dilin öğrenilmesiyle aynı zaman dilimine rastlar. Çocuğu birey olarak yavaş yavaş dil katar topluma. Dil, birey ve toplum arasındaki bu ilişki, iktidarlar tarafından da fark edilmiş ve ardından dil, toplumsal inşa süreçlerinin en önemli faktörü haline gelmiştir.” (Söylemez, 2017: 205).

Bir topluma egemen olmak için öncelikle diline egemen olmak, dili üzerinden düşüncesine egemen olmak gerektiği ve nihayetinde ancak bu şekilde toplum üzerinde bir iktidar kurulabileceği gerçekliği bir toplumu değiştirmek isterseniz önce dilini değiştiriniz diyen Konfüçyüs'ten beri bilinegelen ve dillendirilen bir gerçektir.

Ulus kavramıyla dil arasında her zaman sıkı bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Daha önce de ulusla ilgili verilen birçok tanımda dil ulusun en önemli unsuru olarak ifade edilmiştir. Ziya Gökalp ulus tanımında dili özellikle vurgulayarak, milli (ulusal) bir dil oluşturulması gerektiğinden söz etmektedir (Gökalp, 2019: 19).

Dil ve kimlik arasındaki ilişki, kısmen ilgi çekicidir, çünkü dil kuramları üzerindeki tartışmalar, kimlik kuramları tartışmaları kadar ve belirsizdir. Bununla birlikte, bazı dilbilimciler, Noam Chomsky'nin yaptığı gibi, kimliğin dil teorilerinin merkezinde olmadığını varsayabilir, bu ilişkiyi ciddiye almamız gerekir. Sorduğumuz sorular mutlaka konuşmanın, konuşmacıların ve sosyal ilişkilerin birbirinden ayrılamaz olduğunu varsayar. Bu tür sorular şunları içerir: Dil öğrencileri hangi koşullar altında konuşur? Dil öğrenenlerini iletişimsel olarak daha yetkin olmaya nasıl teşvik edebiliriz? Dil öğrenenler ve hedef dili konuşanlar arasındaki etkileşimi nasıl kolaylaştırabiliriz? Bu görüşe göre, dil öğrenenler her konuştuğunda, sadece muhataplarıyla bilgi alışverişinde bulunmuyorlar; aynı zamanda kim olduklarına ve sosyal dünya ile nasıl ilişki kurduklarına dair bir duyguyu sürekli olarak organize ediyor ve yeniden organize ediyorlar. Başka bir deyişle, kimlik oluşturma ve müzakere ile meşgul (Bonny Norton ,1997: 409-410).

Ulus bir dil çok çeşitli işlevleri görmekle yükümlüdür. Ulusal dil, ulus bünyesinde hem dikey hem yatay iletişimi sağlamalıdır, yani coğrafikökeni ve toplumsal statüsü ne olursa olsun ulusun bütün mensupları odili anlamalı ve kullanmalıdır. Ulus dir her fikir, her olugusu ifadaye izin vermelidir; en eskisinden en yenisine, en soyuttundan en somutuna kadar. Ulusal dil ulusu yansatmalı ve onu kendisinde somutlaştırmalı; ulusun tarihinin derinliklerine köksalamlı; halkın izini taşımalıdır. Dolayısıyla ulusal dilin yapılanması karmaşık bir iştir. Nitekim bu mesele 18. Yüzyıldan itibaren yazarları ve bilginleri büyük ölçüde harekette geçirir. Modern yazılı veya kolayca modernizce edilebilir bir dilin varolduğu ve nüfusun koyda değr kısmı tarafından bilindiği durumlarda, yapılacak iş daha ziyade üsluba ve anlambilime ilişkin zenginleştirmelerden, dile ve öğretime değir kazandırmaktan ibarettir (Dierckhoff, 2010: 160).

Ulusal kimlik duygusunu sağlayan faktörlerden biri de ortak bir 'dil'in varlığıdır. Çünkü ulusal dil, tek bir izleyici kitlesinin oluşumuna, tecrübelerin bu izleyeci yoluyla yayılmasına ve paylaşılmasına izin verir. Bir ortak dil, özellikle gazetelerde, şarkılarda, romanlarda ve öbür kültürel ürünlerde cisimleştiği haliyle, yaygın bir şekilde paylaşılan bir özneler arasılğın temelini sağlar. Ulusal dil, bir cemaat olarak kendi kendisinin farkına vardığı birortm sağlar; ama aynı zamanda bu cemaate üye olmayanları tanımlamanın yolunun da açar (poole, 1993: 136-137).

Ulusal kimlik inşası, sosyal, bölgesel hatta siyasal ve kurumsal açıdan farklı bölümlere ayrılan toplumu bütünleştirmek ve uyumlu hale getirmek amacıyla uygulanan bir türdeşleştirme süreci olarak tanımlanabilir. Ulusal kimlik inşası süreçlerinde ulusal bir dil, ortak bir eğitim sistemi,

zorunlu askerlik gibi uygulamalarla nüfus türdeşleştirilir. Ortak dil/geçer dil/hâkim dil (lingua franca) ise farklı ağızları, lehçeleri ve sınıf dillerini daha üst bir birimde birleştiren, herkesin kullandığı dildir. Geçer dil, sadece bir ulusun zorunlu ortak iletişim dilidir. Bir dil, geçer dil olarak tek coğrafyada kullanılmasının ardından da artık ulusal dil olarak anılır. Ulusal dil, ulusal kültür ve ulusal benliğin en esaslı bileşenidir. Zira ulusal dil, hem istedik yaratım bağlamında hem de istedik aktarım bağlamında ulusun vazgeçilmezidir. Ortak bir dil, hem ulusun varlığını kanıtlar hem de ulusal birliğini sembolize eder. Alman ulusçu Herder'e göre ulusal dilin diğer komşu dillerden farklılığı önemlidir zira bu farklılık öteki karşıtlığı üzerinden biz duygusunu oluştururken aynı zamanda dış kültürel etkilerin de önüne geçer (Söylemez, 2017: 210-211).

Bir ulusun varlığının kabul edilebilmesi için, ulusu oluşturan bireyler arasında dil birliği bulunması gerektiği düşüncesinin özellikle 19. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren özellikle Almanya ve İtalya gibi iki köklü halkın tek bir devlet çatısı altında birliklerinin sağlanması çabalarıyla birlikte vurgulanmaya başladığı görülür. Ancak bu düşünce Fransız Devrimi'nin hemen sonrasında ortaya çıkan bir ulus anlayışı içinde de mevcuttur. Fransız Devrimi önderlerinin düşüncesinde Fransızca bilmenin vazgeçilmez koşul olduğu görüşü hakimdir. Bunun sonucu olarak da dil birliği, gerçekleştirilmesi gerekli hedef olarak Devrim'in projesinde mevcuttur.

Dilin kendisi, verili kategori değildir. Tarih içinde olur, değişir, yeni sembol ve kavramlarla zenginleşir. Dilin evrimi kendiliğinden olabileceği gibi sivil bürokratik müdahalelerden ve teknolojik gelişimlerden de etkilenir. Dildaki bu değişimin varlığı bile ulus ile dil arasında kurulmaya çalışılan birliğin çok kolay oluşturulamayacağını ortaya koyar. Halihazırda ulus- devlet modelinde yaşayan siyasi toplumların dil coğrafyasında bile bölgesel, kültürel, sınıfsal farklılıkları vardır ve mevcut dil, ulusu oluşturan bireycilere kullanılırken hoşgörü sınırları zorlanır ve homojenlik bir ölçüde zedelenir. Dilin bir ulusu tanımlayan öge sayılması daha baştan otnatik halinde tamamlanmıştır izlenimi verir; Bu değişim değildir. Dil daha çok, ulusalcı hareketler ulus –devletlerini kurduktan sonra bir siyasi mekânizma aracılığıyla bir ulusa ait ve onu tanımlayan bir unsur haline getirilir (Şen, 2004: 58).

Dil, aslında kültürel bir unsur ve hatta kültürün en önemli unsurudur. Fakat, çoğu zaman, ulusa ilişkin araştırma ve tartışmalarda, toplumsal türdeşleşmenin en önemli krireri olarak tek başına ifade edildiği için, burada ayrı başlık altında ele almak uygun bulunmuştur.

Ulusun varlığı açısından dile atfedilen önem nedeniyle, ulusal dilleri korumak, keşfetmek ve hatta yeri geldiğinde yaratmak için ulusçuluğun ideologları tarafından büyü çabalar sarfedilmiştir. Kamenka'nın tespitiyle; en sık rastlanan durum... ulusların dilsel bir temelde yükselmesidir; ama en azından bazı durumlarda, dil, ulus için ulusçu entelektüeller tarafından yaratılmıştır (Poole, 1993: 136). XIX. Yüzyıl Avrupa ve yakın çevresi için, halk dilleri üzerinde çalışmalar yapan gramerciler, filologlar, leksikograflar ve edipler için altın çağ olmuştur (Anderson, 1995: 87). Henüz yeni inşa edilmiş uluslara bir temel oluşturma veya ulus-devletlerle halk arasındaki irtibatı sağlamanın önemli bir aracını oluşturma gayretleri nedeniyle veya bunların da ötesinde yeni uluslar inşa etme idealleriyle bütün bu dil çalışmaları hummalı bir şekilde yürütülmüştür. Anderson'un ulusçuluk literatürüne ait başyapıtı olan Hayali Cemaatlerde bu durumun sayısız örneklerini bulmak mümkündür (Anderson: 1995, 89-91-94-96).

Ulusal dil hareketi, italya, almanya ve fransa gibi ülkelerde killi dile dönüşü güçlendirdi. Ferdietçi güç, batı toplumlarında cesur ve samimi araştırma zihniyetini; özgür düşünce de liberal yönelişleri pekiştirdi. Böylece, reform çağı, aynı zamanda katolisizmin iç dünyaya yönelik bakış açısı yerine protestanlık ile yeni bir evren anlayışını ortaya koyuyordu. Bu da “tanrıya ait bütün değerlerin yerine doğduya ve insana gönlük değerlerin geçmişi” biçiminde yorumlanabilecek bir akımı yani sekülerizasyonu (dünyaevileşme) gündeme getiriyordu (Türkdoğan, 2013: 24).

Astrid von busekist'in, Dil milliyetçiliğinin başarıları ve başarısızlıkları, önemli mekalesinin çevresinde dil ile ilgili olarak şu ifadeler kullanılmaktadır. “What the eye is to the lover, language is to the patriot (aşık için gözzler neyse vatansever için dil odur). Dil ile ulus arasındaki böyle özetlenen aşk ebediyet vaadini keşfediyor. Modern çiftler arasında tartışmasız en en kaynaşması ve en sağlamı olan dil-ulus çiftçi, zamanın gelgeç hevesleri ve belirsiz postmodern çağintehtitleri karşısında dimdik ayakta duruyor.” (Dieckhoff, 2010: 179).

Weber (weber, 2004: 168), ulus olma ile ortak bir dil düşüncesinin yan yana gittiğini belirtmesine karşılık, dillin ulusun temel özelliği olduğu görüşünü paylaşmaz: Millet, aynı dilli konuşan bir toplulukla özdeş değildir; başka bir deyişle, bu yeterli değildir tespitinde bulunur ve bunu örneklendirir: sırp lar ve Hırvatlar, kuzey Amerikalılar, ırlandalılar ve ingilizler. Buradan hareketle de kesin bir sonuca ulaşır: ortak bir dilin, millet için mutlaka gerekli olmadığı anlaşılıyor. Weber, ABD ile kanada'yı ise dil ile ulus bağlantısının zayıf olduğu uluslara örnek gösterir. Bunlardan hareketle, weber'in, ulus için dilin tamamıyla önemsiz bulunduğunu iddia ettiği sonucuna

ulşmak yanlış olur. O her yerde ulusal duygunun biçimlenmeside pozitif temeli oluşturan kültürel öğelerden dil en başta gelir yargısıyla dilin önemine dikkat çeker. Weber’le ilgili olarak görünüşteki karışıklığın nedeni, bizce, öncelik sonralık durumundan kaynaklanmaktadır. Tarihsel bilgiler, dilin ulusu inşa etmediğini, ama buna karşılık, inşa edilen ulusun bir dili kendisi için seçtiğini veya ulusdevletin bu işin taşeronlunu üstlendiğini gösteriyor. Dolayısıyla, Weber’den alıntıladığımız ilk örnekler, dilin ulus öncesi fonksiyonuyla ilgili olmasına karşılık, son tespitinin ise ulusal dönemdeki dilin fonksiyonuyla ilgili olduğunu ifade etmektedir. Zaten bu tespitinin devamında çekincesini koyar: ama ortak bir dil bile tek başına tümüyle gerekli ya da yeterli koşul değildir. Pekala denilebilir ki, ortak bir dilin yokluğuna karşın belirli bir isviçrelik milli duygusu vardır; buna karşılık, ortak bir dilin varlığına karşın, İrlandalıların ingilizlerle paylaştığı bir milliyet duygusu yoktur (Weber, 2004: 173).

Türkdoğan ulusları duygusal yanına işaret ederek, ulusu; “dil ve kültür değerleri yanında ortak duygulara uyum sağlamaktır” biçiminde ifade etmiştir (Türkdoğan, 2013: 2).

Dil ile millet arasındaki yakınlıktan kaynaklanan bir problemde tanıma, meşrutiyet ve vatandaşlık kavramlarıdır. Milliyetçiliğin tanımı ne olursa olsun-saiyaset olduğu ve siyasetin de dil olduğu kabul edilirse, millet ve dolayısıyla da milliyetçilik, muhtelif sapmaları hoş görebilen bir dilden ayrılmaz. Milletle iç içe olan dil, esasen logos’a, “milli” dillin farklı biçimlerine, milliyetçi öncelerin militen diline, vaat edilmiş ulusal toprakların mesyantik diline dönüşür ve aynı zamanda da milli dil haline gelmeye çalışan lehçeyi, ulusal iktidarı ve kimliklerin dil yoluyla tespitini hedefleyen askeri veya dini entelektüel eletin özgül söz dağırına doğru çeker (Dieckhoff, 2010: 182).

Tek bir ulusal dil ancak sıradan vatandaşlar önemli bir bileşen haline geldiğinde ve yazılı dilin konuşulan dille ancak bu vatandaşların onu okuyup yazması gerektiğinde bir ilişki kurması gerektiğinde önemli hale geldi. Ancak birkaç istisnai ülke dışında evrensel ilköğretimin bir asırdan daha eski olmadığını unutmayın (Hobsbawn, 1996: 1069-1070).

2.3.6. İnanç

Toplumların en önemi unsurlardan biri olan ve ulusun oluşumunda da domino etkisi bulunan din hakkında cemalleddin afgani şöyle bir izhata bulunmaktadır. Afgani’ye göre;

“...Din, ilahi bir öğüttür. Onu öğreten ve ona çağırın ise beşerdir. Akıl sahipleri dini; hem korkutan hem müjdeleyen hem de doğru yola ileten peygamberden alırlar. Allah’tan vahiy almayan insanlar dini bu yolla öğrenirler. Tebliğ, öğretim ve anlatım yoluyla gelen din önce kalplere, sonra vicdanlara yerleşir. Kişiyi kuralları, kabiliyetleri ve adetleriyle yakınlaştırır. Bedenleri büyük-küçük her türlü harekete alıştıır. Böylece din fikirler ve fikirlerin kontrolündeki gayret ve iradeler üzerinde ilk hâkimiyete sahip olur, ruhu yönetir ve ruha bedeni nasıl idare edeceğini öğretir. İnsan başlangıçta tertemiz bir levha gibidir. O levha üzerine ilk nakşu yapan da dindir. İnsan bütün işlerini ve hareketlerini dinin yönlendirmesiyle ve dinin öğrettiklerini uygulayarak yapar. Din dışında insana hâkim olanlar kural dışı sayılır. Hatta bir adam dinden çıksa bile, dinin kendisinde meydana getirdiği doğal hallerin dışına kolayca çıkamaz. Dinin onda meydana getirdiği izler, bir yaranın iyileştikten sonra vücutta bıraktığı iz gibi kalıcı olur.” (Afgani, 1987: 103).

Din, tarih boyunca ulusların ve toplumların şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı açıktır. Milliyetçilik ise özellikle son iki yüzyılın fenomeni olan bir ideoloji olarak ele alanabilir. Bu iki fenomenik olgu arasındaki ilişki dini milliyetçilik (religious nationalizm) olarak adlandırılabilir bir milliyetçilik türünü de ortaya çıkmasını sağlamıştır (Korkmaz, 2016: 88).

Dini içerik kimliklere değişik yollardan ilham verir. İlk olarak, din genellikle kutsal bir duyguyu çağırıştırır. Bu kimliğin muhalif olan yapısına güçlü bir boyut katabilir. Dini tarihe sahip bir toplumda, iyi ve kötü hakkında olan dini inançların devreye girmesi muhtemeldir. Bu toplum içerisindeki bazı grupların diğerlerine nazaran neden daha fazla muhalif olduğunu açıklamaya yardım edebilir. Din, ruhani durumları ve olayları açıklamak ve meşrûleştirmek için kaynaklar sağlayabilir. Kutsala yapılan referans başka kaynaklardan sağlanması zor olan ideolojik bir kesinlik oluşturabilir. Fakat elbetki bu, insanların zaten orada var olan sınırları meşrûleştirmek için dini kullanması gibi tek yönlü basit bir ilişki değildir; dini inançlar kendi başlarına kısmen sınırları oluşturabilirler. Dinler kimliğin karakterini etkileyecek belirli ideolojik telakkiler oluştururlar ve belirli doktrinsel öğreti ve ahlaki yönelimlere sahiptirler (Molaer, 2014: 547).

İnsanın kimliği, aidiyetler diyebileceğimiz bir tür koordinatlarla belirlenmektedir. Bu koordinatların bir kısmı doğuştan gelir; bir kısmı da sonradan kazanılır. Soy-sop, içinde yetişilen ortam, mekân algısı, ortak tarih bilinci, ortak kültür, din, bu aidiyetlerden hemen akla gelenlerdir. Bu konuda Türkkan şöyle bir değerlendirmede bulunur;

“....Din, kimliğin inşa edilmesinde etkin olan öğelerden sadece birisidir. Din, kimliğin inşa edilmesinde etkin olan öğelerden sadece birisidir. Din,

hiçbir zaman tek başına kimlik inşa etmeye yetmez. Ancak, bütünüyle dinden uzak bir kimlikten söz etmek de mümkün değildir. Dinin kimlik inşa etmede belirleyiciliği, bireyin ve onun içinde yaşadığı toplumun gelişmişlik düzeyine göre değişir. Bu etkinlik, hem olumlu, hem de olumsuz olabilir. Din, insanın olduğu her yerde var. Kültürün şekillenmesinde başat etken dindir. Bir tür paradigma işlevi de görür. Din, kaynağını insanın varlık yapısında bulur. Belki de bu yüzden, din, Mâkes bulduğu toplumun gelişmişlik düzeyine göre kurumsallaşır. Dinkültür ve din-toplum arasındaki çift yönlü ilişki, sosyal bir varlık olan insanı doğrudan etkilemektedir. İnsanın dine karşı tutum ve tavırları, bu etkinin sadece düzeyini ve niteliğini değiştirmektedir. Bir kültür evreninin içine doğan her insan, o toplumdaki yaygın din anlayışının etki çemberinin içinde bulur kendisini. İnsanın sahip olduğu Tanrı tasavvuru, hem din anlayışını, hem kimliğini inşa eden kurucu bir tasavvurdur. Belki de bu yüzden Tanrı algısındaki çarpıklıklar, insanın hem kimliğini, hem de kültür ve uygarlık anlayışını doğrudan etkilemektedir. Tevhid, insanı özgürleştirerek, sağlıklı bir kimlik ve kişilik inşa etmesini kolaylaştırır.” (Türkkan, 2011: 42).

Afgani'nin dinin önemi ile ilgili düşüncesi, dinin inanç ve ahlak konusundaki faydası etrafında yoğunlaşır. Ona göre din, insan aklına üç ilke ki bu inançtır ve benliklere üç meziyet, ki ahlaktır, yerleştirmiştir. Üçü itikada ve üçü ahlaka esas olan bu altı amilden her biri bütün milletlerin varlıklarının aslı cüzü, içtimaî hayat binasının direği ve medeniyetlerin sağlam temelidir. Ona göre birey ve toplumu saadetin zirvesine taşıyacak şey işte bu altı köşeli köşktür (Afgani, 1956: 32).

İlke olarak din kurumu, ulus düşüncesiyle doğrudan ilişkili olmayan bir kurumdur. Düşünsel açıdan ulus, tikelci bir kavramdır. Buna karşılık, din kurumu ve özellikle büyük dinler, evrenselci kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu iki kavram arasında temel bir çelişki vardır. Bu temel çelişkinin ötesinde din kurumlarıyla ulus kavramını bağdaştırmayı güç kılan bir diğer olgu da, moderenleşme süreci içinde ortaya çıkan ve moderenleşme sürecinin dinamiklerinden bir diğeri olan laikliktir. Dolayısıyla ulus kavramının modern ve laik karakteri ile din temelinde inşa edilen cemaatçi topluluklara alternatif bir kavram olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir. (Erözden, 2008: 112).

İnançlı kişi, tanrının ona sunduğu mutlak ve kayıtsız şartsız yükümlülüklerle sahip olduğunu, siyaset dâhil diğer tüm yükümlülüklerin aslen söz konusu dini yükümlülüklerin koşulu ve türevi olduğunu savunur. Herkesin tanıdığı sivil otoriteyi tanıdığı sürece, bu görüşte yanlış olan bir şey yoktur. Dini emirlere karşıt düşen bir kanuna biat etmeme durumu da biziendişlendirmeli,

çünkü bilinçlimuhaliflerin ön ayak olduğu uyum tasarıları gibi onun da taleflerine de yanıt verilebilir. Asıl güçlük, siyasi otoritenin meşruiyetini veya vatandaş olarak siyasi kimliğinin özreklğini tanımayıp işine gelmeyen kanunları elediği zaman ortaya çıkar (Mollaer, 2014: 73).

Dinin, kimliğin şekillenmesinde en etkili olan aidiyet boyutlarından birisi, belki de en önemlisi olduğu açıkça görülebilmektedir. Ancak, dinin, toplumsal ve kültürel kimlik açısından hem birleştirici, hem de parçalayıcı rolünün zaman zaman birlikte etkin olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Din çift yönlü kesen bir kılıç gibidir. Toplum güçlü ve sağlıklı olduğu zaman, din, birlik-beraberliği, üretimi teşvik eder; insanların yaratıcı yeteneklerinin etkin kılınmasını sağlar. Bunun tersi de doğrudur; dindeki temel ortak payda kaybolduğu, dinin dinamik boyutu öne çıkmadığı zaman, “tekfir” mekanizması işlemeye başlar; din egemenlik aracı olarak işlev görür ve parçalamaya başlar. Benzer bir durum tespitini, bireysel kimlik açısından da yapmak mümkündür. Bireyin kimlik bütünlüğünde, fitrata uygun sağlıklı din anlayışının olumlu katkısı ne kadar fazlayla; sağlıklı, sorunlu kimliklerin oluşmasında, ya da kimlik bunalımında çarpık din anlayışının rolü de bir o kadar fazla olmaktadır (Türkan, 2011: 43).

Dini, milli veya herhangi başka bir kimliğe dair saplantılar ve devamın ikinci plana atılan sadakatlar, ilişkiler, çıkarlar sosyal ve duygusal bağlamda fazlasıyla pahalıya mal olur, insan yaşamını değersizleştirir ve düzenli toplumsal yaşama tehdit oluşturur. Diğer her şeyi eşit varsayarsak, pek az insan bu yolu seçer. Bu tür saplantılar olandışı durumlarda gerçekleşir. Diğer kimlikler mevcut olmayabilir veya kabul edilemez koşullarda mevcut olur yada çok az bir değer teşkil eder veya haklardan ziyade yükümlülük içerir. Bireyler farklı kimliklerin taleplerinin pazarlığı konusunda umutsuzluğa kapılır ve sadece birinden karar kılarak yaşamlarını basitleştirir. Dini, etnik ve kültürel kimlikleri alay konusu olup saldırıya uğrayabilir ve kişiler bunu özsaygı meselesi haline getirip kimliklerine daha gönülden bağlanabilirler (Mollaer, 2014: 75).

2.3.7. Siyaset

Kimlik, daha önce de vurguladığımız gibi özetle “ben kimim?” sorusuna verdiğimiz cevaplardan oluşmaktadır. Siyasal kimlikler de “siyaseten ben kimim?” sorusuna verdiğimiz cevaplardan müteşekkildir. Başka bir ifadeyle, siyasal kimlikler, siyasal alanda kendimizi nasıl tanımladığımızla ilişkindir. Biraz daha ayrıntılandırarak olursak, bir siyasal kimlik sahibi olmak; fikirler, değerler ve kimliğin diğer belirleyici özellikleri bağlamında kişisel farklılıklarımızı aşan

ortak bir şeylere sahip olduğumuz ve kendimizin ve kendi dışımızdaki kişilerin içerisinde yer aldığı siyasal bir topluluğa aidiyet duyduğumuz anlamına gelmektedir.

Siyasal kimlik, birbiri ile ilişkili iki alt sistemden oluşmaktadır. Bu alt sistemlerden ilki, bireysel tanımlamanın farklı yönlerinden, bireysel siyasal tercih ve tepkilerinden, siyasal sosyalleşme süreci içerisinde absorbe edilen siyasal değer ve yaklaşımlardan, düzen, özgürlük, siyasal katılım, tercih edilen siyasal sistem, siyasal gücün karakteri ve bu gücün nasıl kullanıldığına ilişkin yaklaşımlardan oluşur. İkinci alt sistem ise, grupsal boyut olup, bireyin siyasal gruplara, derneklere, ideolojik trendlere, siyasal organizasyonlara ve siyasal partilere doğrudan katılımı veya bunların amaç ve değerleriyle bireyin uyuşmasına ilişkindir (Göktolga, 2012: 117-118).

Gündelik “kimlik sohbetleri” ile “kimlik siyaseti” gerçek ve mühim olgulardır. Ama günümüzde “kimliğin” bir paratik kategorisi olarak öne çıkması, onu bir analiz kategorisi olarak da kullanmamızı gerektirmez. Bir analogi kuralım. “Ulus” toplumsal ve siyasi bir paratik kategorisi olarak yaygın bir şekilde kullanılır. Mefruz “uluslar” adına yapılan çağrılar ve hak talepleri-öğrünün, kendi kaderini tayin hakkı-yüz elli yıldır siyasetin merkezi konularından biri olgalamıştır. Ama bu tür çağrılar ile hak taleplerini anlıyıp analiz edebilmek için “ulusu” analitik bir kategori olarak kullanmak zorunda değiliz. Milliyetçiliğin ulusları gerçek topluluklar olarak nitelleyen realist, şeyleştirici anlayışın paratiğine içkin bir kategoriye alıp onu milliyetçilik kurumundan merkezi kılmak zorunda değiliz. “kimliklerin” var olduğunu farz etmeden de “kimlik sohbetleri” ile kimlik siyasetini analiz edebiliriz (Mollaer, 2014: 411).

Bir taraftan şekil değiştirme, diğer taraftan kendiliğin derin temeli ve yeni siyaseti hakkında Brubaker ve Cooper şu şekile izhatta bulunmaktadır;

“Kimlik” terimi büyük bir işle ilgili olacak şekilde tasarlanmıştır. Edimin araçsız şekillerinin altını çizmek için, kişileri kapsayan aynılığı ya da zaman içindeki aynılığı belirlemek için, söylenene göre kendiliğin nüvesini, temel yönlerini anlamak için, böylesi bir nüvenin temel yönlerinin var olduğunu reddetmek için, dayanışmanın ve kolektif kendini anlamana süereçsel ve etkileşimli gelişiminin altını çizmek için ve çağdaş “kendi” deneyiminin, söylem kırıklarıyla dengesiz bir şekilde yamalanmış ve farklı bağlamlarda bir ihtimal “etkinleştirilmiş” bir kendinin, parçalanmış özelliğini vurgulanmak için kullanılır (Jenkins, 2016: 24-25).

Kimlik kavram, siyasal bağlamda genel olarak herseyin kendisi ile ilişkisinden ziyade kendi kendisiyle özdeslesimine (self-identification) işaret etmek üzere kullanılır. Sadece bilinçli

varlıkların veya bilinçli varlıkları üyeler olarak içeren seylelerin, yani toplumların, devletlerin, kulüplerin ve kurumların bir kimliği vardır. Bir kurum sadece üyeleri kendilerini diğer kurumlardan farklılaştırabildiklerinde değil; aynı zamanda kelimeler, jest-mimikler ve pratiklerde ayırıcı niteliğini açığa çıkarabildiklerinde de bir kimliğe sahiptir. Bu, kurumun kendine olan güvenini sağlar, onu var kılar ve insanların kendilerini ona ait hissedebilmelerini mümkün kılar. Böylece bir ‘ulusal kimlik’in doğusu insanlar arasında doğal olarak bir araya geldikleri, ortak bir çıkarı, tarihi ve kaderi paylaştıkları duygusunu içerir. Bu tanımda, farklılaşma kadar ortaklaşma, ortak bir çıkarı, tarihi, kaderi paylaşma temelinde ortaklaşma öne çıkıyor. Farklılık ve ortaklaşma (benzesme, özdeslesme) sosyal ve kurumsal kimlikler temelinde ele alınıyor. Çağdas siyaset biliminde, sosyal bilimlerin diğer alanlarında olduğu gibi, ‘kimlik’ kavramına yönelik artan bir ilgiden bahsedilebilir. Siyaset dikkate alınarak söylenirse, birey belli bir kimliğe sahiptir dediğimizde, genellikle “kimlik politikaları” olarak adlandırdığımız seyle ilişkili belli bir türe aidiyeti kastediyoruzdur. O hâlde, siyaset biliminde kimliğin artan oranda merkezî bir kavram olusunu, esas itibariyle, kimlik politikaları, azınlık hakları, çokkültürcülük, devlet birey/vatandaş ilişkileri, globallesme/yerellesme ilişkisi, etnik kimlikler, milliyetçilik, vb. ana temalar ekseninde yürütülen benzeri tüm tartışmalardaki merkezî önemine bağlamak gerekir (Altunoğlu, 2009: 15).

Siyasal kimlik, her şeyden önce bir kolektif kimlik türüdür. Çünkü siyasal kimlik, farklı bireyleri ortak plan veya program, fikirler, amaçlar ve değerler etrafında birleştirme ve bütünleştirme işlevi görürler. Siyasal kimlikler aynı zamanda siyasal geçmişimize ilişkin bir yorum ve siyasal geleceğimize ilişkin bir gelecek vizyonunu da içerirler. Siyasal kimlikler, siyasal konumumuz, statümüz ve toplumsal ilişkilerimiz hakkındaki bilgilerimizi organize eden ve kolektif hayat dünyalarımızın –ulus devlet, kültür, toplumsal cinsiyet, dil, din, milliyet, sınıf, vs.- bazı yönlerini oluşturan bireysel seçme biçimleri olarak da düşünülebilirler (Göktolga, 2012: 118).

Kimlik siyaseti üzerine geliştirilen yaklaşımlar, genellikle kimlik ya da tanınma taleplerini dile getiren değişik grupların mağduriyeti üzerine kurulmuştur. Mağduriyet psikolojisinin baskın olduğu söylemler hem kimlik talebinde bulunanlar, hem de bu talepleri haklar temelinde meşrulaştırmaya çalışan aydınlar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak gerçekte mağdur olan, kimlik siyasetinin kısıncına girmiş toplumsal düzendir. İster verili olsun ister kurgusal olsun kimliklerin, siyasal projenin temel enstrümanı haline gelmesi, başka bir ifadeyle siyasetin kimlik kısıncına girmesi, toplumsal grupların içine kapanması sonucunu doğurmakta ve ötekileştirmeyi

kurumsallaştırmak suretiyle şiddeti ve fanatizmi davet etmektedir. İster dini, etnik, ulusçu, isterse cinsiyetçi olsun her türlü fundemantelizm, kimlik siyaseti aracılığı ile keskinleşmekte ve potansiyel bir şiddet kaynağı haline gelmektedir (Karakaş, 2013: 5).

Siyasal kimlikler, daha önce de belirttiğimiz gibi bir yönüyle siyaset, diğer yönüyle kimlik oluşum süreci üzerinden oluşturulmaktadır (Göktolga, 2012: 131). (Anderson bunu eserinde şöyle örneklendirmektedir;

“...Kimlik kavramının, ulus yaratma sürecinde önemli rol oynadığı düşünen Anderson, kimliklerin aslında kurgusal olduğunu belirterek onları toplumsal iletişimin bir ürünü olarak görmüştür. Çünkü siyasal kimlik bir kültür siyasasının birikimi neticesinde günümüz dünyasında toplumun kendisini temellendirmenin katalizörü işlevini görmektedir.” (Anderson, 1995: 21).

Siyasal kimliklerin oluşumunda ideolojilerin etkili olması, siyasal kimliklerin homojen, belirgin ve ayrıştırılabilir olmaları sonucunu doğurmuştur. Modern dönemde “siyaseten ben kimim?” sorusuna bireyler, ideolojiler temelinde kesin cevaplar verebilmektedirler. Modern dönemin temel ideolojileri olan liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik, sosyal demokrasi ve muhafazakârlık gibi ideolojiler, aynı zamanda siyasal kimliklere de ad olmuşlardır. Modern dönemde siyasal kimlikler, ideolojik siyasal kimliklerdir.

İdeolojik siyasal kimlikler, kültürün verdiği kimlikten farklıdır; bu, toplumun bireye biçtiği rol ve kimlik değildir; daha geniş kapsamlı ve tutarlı bir dünya görüşünün içinde nerede yer aldığı ve nasıl bir rol ve misyon üstlenmesi gerektiğini içeren bir kimliktir. Bu anlamda ideoloji, “ben kimim?” sorusuna verilen cevaptır. Bu kimlik, bireyi toplum ile bütünleştiren değil; tersine daha küçük bir grup ile bütünleştirerek onu toplumun geri kalanından ayıran ve uzaklaştıran bir kimliktir. Bu kimlik, aynı zamanda pasif değil aktif bir kimliktir; bireyi harekete geçiren, onu ideolojinin çizdiği ideal sosyo-politik düzenin kurulmasında rol almaya teşvik eden bir kimliktir (Göktolga, 2012: 133-134).

Kimliğin tanımı noktasında Sarup ise iki tur yaklaşımdan söz eder;

“...Kimliği verili ve daha statik olarak tahayyül eden geleneksel yaklaşım sınıf, ırk, cinsiyet bağlamında tutarlı ve bütüncül bir yapının varlığını kabul eder. Diğer yaklaşım ise kimliğin dinamik ve inşa edilen bir olgu olduğunu kabul eder. Özellikle siyasal iktidarların ulusal kimlikle ilişkileri bağlamında kimliğin inşa edilebilir özelliği daha da ön plana çıkmaktadır. “Ulusal kimlik değişkendir, öznenin ‘ötekiler’le güç çatışması sonucu

oluşur ve de bu çatışma sürekli devam eder. Kimlikler, söylemler tarafından oluşur ama oluşan olgu bir son nokta değildir çünkü söylemler arasındaki güç ilişkisi devam etmektedir” (Dalbay, 2018: 136).

Ulusal kimliği belirleyen özelliklerden biri de ‘politik hak ilkesi’dir. “Bir hükümet, yalnızca ve yalnızca bir ulusal kendi kendini yönetim biçimiye meşrudur” (Kedourie, 1993: 9). Modern devletin siyasal biçimi ve ne olduğu önemli değildir. Modern devlet, ister hanedanlık ve otoriter istersin demokratik ya da liberal olsun, uyrukları üzerinde şiddetin tekelleştirilmesinin, yani iktidar icra etme durumunu başlıca kaynağı; ulus-devlet olma, yani verili bir cemaat olgusunun siyasal davranışı olma iddiası taşımaktadır.

Bu temel unsurlardan da anlaşılacağı gibi ulusal kimlik tek boyut ve tek zemin üzerinde değil, aksine birçok alanı ve boyutu kapsayıcı nitelikte oluşmaktadır. Bundan dolayı rasgele bir toplumda ulusal kimliğin oluşması oldukça güçtür. Başka bir ifadeyle, herhangi bir halkın bünyesine yüzeysel biçimlerde basit ve hızlı bir şekilde zerk edilebilmesi de mümkün değildir. Ulusal kimliğin hayali bir kurgu olarak kabul edildiği durumlarda bile, icat edilen unsurların belli gerçekliklere karşılık geldiği ve o gerçekliklerden beslendiği göz ardı edilmemiştir. Ulusal kimlik aslında bu özelliklerine bağlı olarak gelişen bir kurgusalıktır. Bir ulus tarihini, ulusal birliğini ve kültürel türdeşliğin oluşturmak için uygun vasıtalar temin eder. Bu vasıtalarla ulusal kimlik kurgusal bir süreçte inşa edilir. Açıkçası ulusal kimlik asla basit bir politik ve toplumsal ilişki sorunu değildir.

Genel olarak “kimlik, seçim yapmaya yardımcı olmak, diğerleriyle ilişki kurmayı olanaklı kılmak ve güç vermek gibi üç temel işlevi yerine getirir.” Bu genel işlevlerin ulusal kimliğe yansıma biçimleri de şöyledir: öncelikle, ulusal kimlik, tam olarak ifade edilebilmesi ve gelişebilmesi için topluluğu oluşturan insanların kendi ortak siyasal kaderlerine ilişkin karar verme hakkına sahip olma imkanı verir. İkinci olarak, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ötekilerle ilişkileri olanaklı kılar. Çünkü böyle bir kimlikle kendini ifadelendiren bir topluluk, ortak değerler etrafında birleşerek, birlikte yaşama azmini gösterecek niteliğe kavuşur. Son olarak, topluluğun fertlerine, kendilerini aşan bir varlık ile özdeşleşmelerini yansıttığı ölçüde güç verir (Karakas, 2015: 106).

Ulusal kimlikle kastedilen şey, “hem kültürel hem de siyasi bir topluluğu içerir ve kültürel toplulukta olduğu kadar siyasi toplulukta da konumlanır. Bu bir ulusal kimlik imalatının aynı zaman da jeopolitik haritasının yeniden çizilmesi veya siyasi rejim ile devletlerin birleşmesinin

değiştirilmesi gereği gibi siyasi sonuçları olan siyasi bir eylem anlamına geldiği için önemlidir” (Smith, 1994: 158). Ulusal kimlik, birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasal birçok unsurdan oluşan karmaşık ve çok boyutlu bir yapıdır. Bu çok boyutluluğu, onu, özellikle siyasal ve toplumsal yaşamda esnek, daimi ve ideolojilere dönüşen diğer kimliklerle etkili ilişkilere girmesini sağlayan bir güç haline getirmiştir. Bu bağlamda “ulusal kimlik, siyasetin devlet ve organlarına ya da devletleri olmayan uluslarda devletin siyaset öncesi mudadillerine payandalarını verir. Siyasi personelin seçimi, siyasi davranışın düzenlenişi ve hükümetlerin seçimi, halka şamil bir ulusal kimlik ve ulusal iradeyi yansıttığı varsayılan ulusal çıkar ölçütüne göre temellendirilir” (Smith,1994: 33-34).

Siyasal kimlikler, bir yandan bir kurum olarak “siyaset” ten etkilenirken, diğer yandan da kimlik inşası sürecinden etkilenerek oluşturulmaktadır (Göktolga, 2012. 146).

Ulusal kimlik hem oluşum sürecindeki özellikleri açısından, hem de kendini kabul ettirdikten sonraki işlevleri açısından önemli bir görevi yerine girmektedir. Ulusal kimliğin özellikle siyaseten yerine getirdiği en belirgin işlevi, topluma özgü değerleri tanımlayan ve o toplumun gelenek ve adetlerini yansıtan ortak yasal hakların ve yasal kurumların görevlerin meşrulaştırmasıdır. Bunun yanında bireyin kendini ulusal kimliğiyle tanımlayarak ‘ben’ haline gelmesi de ulusal kimliğin yerine getirdiği ve yadsınmayacak önemde bir işlevdir. Çünkü ‘ben’ , kültürel topluluğun ve anlam birliğinin ulusal kimliğin oluşmasına ve yaşanmasına imkan veririr. Ayrıca “ben” lerin toplulukla özdeşleşmesiyle kolektif bir duygu olarak ulusal kimlik pekiştirebilir. Böylece ulusal kimlik, hem bireysel hemde kolektif kimlik gereksinimlerine yanıt verebilecek duruma gelerek, her iki boyuttaki duygulanımları karşılayacak bir güç olarak ortaya çıkar. Greenfeld’ in (199: 7) ifade ettiği gibi:

“...Kendine özgüm modern anlamıyla ulusal kimlik, temel karakteristiği bir ‘ulus’ olarak tanımlanmak olan bir ‘halk’ın her üyesi o halkın üstün seçkin niteliğinden bir şeyler almıştır ve sonuçta, katmanlara ayrılmış ulusal nüfus öz olarak homojendir. Dolayısıyla statü ve sınıf ayrımları da önemsizdir. Bu ilke bütün ulusçulukların temelinde yatra ve onları aynı genel fenomenin ifadeleri olarak görmeyi haklı çıkarır.”

Kimlik politikaları yüzyıllardır modern siyasetin ve toplumsal yaşamın önemli bir parçası olagelmıştır. Ancak bu politikalar siyaset ve toplumsal yaşam hakkındaki kimi genellemeci, farklılığı inkar eden düşünme yollarıyla da mücadele etmiştir ve bu mücadelede de yalnızca

yürüttüğümüz siyasetin niteliğindeki akademik düşünüşümüz de şekillendirilmiştir (Mollaer, 2014: 168).

3. AFGAN ULUSAL KİMLİĞİNİN OLUŞUM SÜRECİ

3.1. Afgan Kimliği

Afganistan coğrafi konumundan dolayı birçok dine, inanca, dile, kültüre ve etnik gruba ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Asyanın Kalbi diye ifade edilen ve bu coğrafyanın stratejik kilit noktasını meydana getiren Afganistan, Orta Asyanın güneybatı uzantısında yer almaktadır. Bu coğrafya tabiyatı itibariyle farklı etnik unsurları barındırarak bir üst kimlik olan Afgan kimliği etrafında birleşmektedir. (Söylemez ,2019: 1)

3.1.1. Afganistanın Kısa Tarihçesi

Asya Kıtasının stratejik kavşaklarından biri olup, doğu-batı ve kuzey-güney geçiş noktasında yer alan ve Orta Asya'nın bir devamı konumunda bulunan Afganistan stratejik olduğu kadar fiziki olarak da “Asya kıtasının anahtarı ve kalbi” hükmünde olup Orta Asya, Hindistan ve Ortadoğu'nun kesiştiği önemli bir jeopolitik noktada yer almaktadır. (Saray,2002:1; Flesther, 1966: 1; Söylemez, 2019:1)

Afganistan geçmiş tarihte “Ariyana” ve “Horasan” isimleri ile isimlendirilmiştir (Gubar, 2005: 4). Bilim adamları; Afganistan'ı tarihi gelişimi ve coğrafi konumu itibariyle “Stratejik yol”, “İmparatorlukların geçiş yolu”, “İpek yolu kavşağı”, “Dünyanın damı”, “Hindistan kapısı”“ “İslam dünyasının doğu kapısı”, “Kesişme noktası”, “Medeniyetler kavşağı(noktası)”, “Dünya ticaret merkezi” ve “Asya'nın kalbi” şeklinde tanımlamaktadırlar. Afganistan birçok medeniyetin evi ve uğrak noktası olmuştur. Zerdüş'tün nutukları ile (M.Ö. VII-VI) büyük bir medeniyet yaşamıştır. Büyük İskender'in bu topraklardan geçerek Hindistan'a kadar varması ile bu coğrafya Yunan medeniyetinin de izlerini taşımaktadır. Büyük İskender'in İstilasına uğrayan Afganistan /M.Ö. 331) Yunan ve İbrani etkilerine girmiştir. Daha öncede olduğu gibi Büyük İskender döneminde de Belh şehri (Bakterian) ilim ve irfan merkezi olma konumunu devam ettirmiştir. İskender İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra bu topraklarda (M.Ö.187) Bakteria Devleti kurulmuştur. Bu devlet daha sonra Hindistan'dan gelen Çandragupta Devleti'nin saldırısı ve kuzeyden gelen baskılara zayıf düşerek yıkılmıştır (Gulamulla, 2000: 6).

Günümüzde Afganistan'ın bulunduğu bölge, milattan önce Bactria adıyla anılmıştır. Milattan sonra 40 yılında bu bölgeye kuzeyden gelen Kuşanlar hakim olmuştur. Kuşanlar, İpek Yolu'nu kontrol ederek ekonomik açıdan gelişirken bir yandan bu sebepten Pars ve Han imparatorluklarıyla yüz yıla yakın savaş yaşamışlardır. Kuşanların son imparatoru Vasodua'nın ölümüyle imparatorluk yıkılmış ve bölgede birçok beylikler kurulmuştur. Ardından 400'li yıllarda Akhunlar bölgeye yerleşmişlerdir. Kuzeyden gelen Akhunlar, Sasanilerle bu bölgede savaşmışlardır. 566 yılında Batı Hun İmparatorluğu Sasanilerle anlaşarak Akhunlar'a karşı zafer elde etmiş ve bölgeyi ele geçirmiştir. Daha sonra altıncı yüzyılın sonlarına doğru Badahşan'dan Faryab'a kadar uzanan Afganistan'ın kuzeyini ele geçirerek burada küçük beylikler kurmuşlardır. Bu küçük beylikler Afganistan tarihinde Müluk-ül Tevaif ve Tekin Şahi olarak bilinmektedir (Esmail, 2004: 34).

650.000 km² yüzölçümü ile Orta Asya'nın güneye açılan en önemli kapısı olan Afganistan, kuzeyde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan; kuzeydoğuda Çin; doğu ve güneyde Pakistan; batıda İran ile komşudur (Fazlı, 2008:2; Bosnalı-Arslan, 1982: 23; Yazıcı, 2011: 2).

1747 tarihinden bu yana Afganistan adıyla bilinen bugünün Afganistan'ı Türkistan, Güney Asya, Ortadoğu ve Kafkasya arasında kesişme noktasında yer alan bir ülkedir. Avrasya bölgesinin Güneydoğu ucunu oluşturan Orta Asya ile Orta Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri arasında bir köprü özelliği taşıyan Afganistan bu önemli coğrafi konumunun sonucu olarak, tam bir kilit ülke durumundadır (Dames, 1997: 133; Saray, 2002: 2).

Dünyanın en büyük göç yollarından birinin üzerinde bulunan Afganistan, coğrafi ve stratejik konumu yüzünden tarih boyunca pek çok devletin istilasına uğramış ve birçok medeniyetin egemenliği altında kalmıştır. Bu durum Afganistan'ın kültürel kimliğinde büyük bir etki bırakmıştır. Bu nedenle Afganistan günümüz itibarıyla birbirinden farklı ve karmaşık bir etnik kimliğe bürünmüş, çok kavimli bir memleket haline gelmiştir. Ticaret merkezlerinin arasında ve ticaret yolları üzerinde yer alan Afganistan coğrafyası, tarih boyunca rekabet alanı haline gelmiştir. "Geçiş yolu", "kendi coğrafyasının kurbanı" ya da "imparatorluklar mezarlığı" gibi pek çok farklı sıfat yakıştırılan Afganistan'da bölgenin birçok ordu tarafından istilası bölgeye olan göç dalgalarını körüklemiş ve bölgeyi de etnik açıdan karmaşık bir duruma getirmiştir (Yazıcı, 2011; 2; Bosnalı-Arslan, 1982: 23; Söylemez, 2019,1).

Ahmed Şah Abdalî tarafından 1747 yılında Kandahar'da temelleri atılan “Afgan Şahlığı”, kısa süre içerisinde Horasan'dan Dekken'e, Ceyhun nehrinden Hint okyanusuna kadar uzanan muazzam bir devlet hâline geldi (Yazıcı,2011: IV). Günümüz Afganistan İslam Cumhuriyeti ise 1972 Serdar Mahmud Davud Han liderliğinde de kurulup günümüze kadar varlığını devam ettirmektedir.

3.1.2. Afgan Kimliğinin Oluşumu

Bu derece öneme haiz coğrafyanın adını incelediğimizde Afgan adı Hudud'ul-alam'da X. yüzyılda bir dağ köyünde yaşayan halkı ifade etmek için kullanılmıştır. Bu köy, Gerdiz yakınlarından küçük bir yerleşim birimidir. Eserde Celalabad yakınlarında yerel bir idareden ve yine bölgede yaşayan Afgan hanımlardan bahsedilir. (Minorsky 1937:3 0,91; Söylemez, 2019: 1) Yine El Utbi'nin Tarih-i Yemini adlı eserinde ise Mahmud-u Gaznevi'nin Toharistan seferinde Türk, Hindu, Afgan ve Heşmi Guz'dan mürekkep bir ordu sevk ettiğini ve yine başka bir yerde ise Mahmud'un Afganlara hücum ederek onları tedip ettiği şeklinde yazılmaktadır (Utbi, 1869: 333; Yazıcı, 2011:1).

Bir coğrafi terim olan Afganistan adı ise ilk defa XVI yüzyıl kaynaklarında Babur'un vakayinamesinde geçmekte olup ve sadece Kabil ve Pencap arasında yer alan Süleyman dağlarının çevresini ifade etmektedir (Arat, 1987: 198; Yazıcı, 2011: 1). Bugünün Afganistan adı ile tanınmakta olan memleketin adının eski manası “*Afganlılar memleketi*” olup bugünkü kavmi unsurların pek azını ihtiva eder (Dames, 1997, 133; Belew 1879: 209; Tete, 1973:13).

XVIII. yüzyıla gelinceye kadar bugünkü Afganistan coğrafyasını tam olarak ifade edecek herhangi bir ad yoktur. Ülkenin çeşitli bölgeleri farklı isimlerle anılmıştır. Eski çağlarda Herat ve çevresine Aria; Kâbil ve Belh'i de içine alacak şekilde Ceyhun nehrinin güney bölgelerine Bactria; Kandahar'ın kuzeyine Dragiana; güneyine Arachosia; Kâbil'den başlayarak İndus'a kadar inen bölgeye ise Gandhara adları verilmiştir. Ortaçağlarda ülkenin farklı bölümleri yine farklı adlarla anılmış, Ceyhun nehrinin güneyine Save ya da Halacistan; Herat, Gur, Merv ve Gazne arasındaki topraklara Garcistan; Kandahar'ın güneyinden İran'a kadar uzanan bölgeye Sicistan; Kandahar ve Gazne arasındaki araziye Zabulistan; Kâbil ve çevresine Kabulistan; Ceyhun nehrinin güneyindeki Talakan, Sakalkand, Hulm, Simingan ve Belh'in güneyini içine alan bölgeye ise Toharistan denilmiştir (Yazıcı, 2011: 5, 6).

Bugünkü Afganistan devletinin yer aldığı coğrafyada ilk müstakil Afgan Şahlığı, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Ahmed Şah tarafından Kandahar merkez olmak üzere kurulmuş ve sınırları zamanla batıda Nişabur ve Sebzevâr'a, kuzeyde Ceyhun'a, doğuda Sind ve güneydoğuda Sütleş nehri ile güneyde Hint okyanusuna kadar uzanmıştır (Yazıcı, 2011: 2). Afgan tabiri için Ahmed Şah döneminde Osmanlı sultanı III.Mustafaya gönderilen mektupta da görüldüğü üzere Afganlar için daima İl-i Cedid Afgan yani Ulu Afgan Ulusu tabiri kullanılmıştır (Bayur, 1948 :411-418).

Afganistan'da toplumun dilsel, etnik ve dini mozaïği bağlamında Afgan kimliği nasıl tanımlanmalıdır? Ülkede bu bağlamlara göre kültürel çeşitlilik mevcuttur. Tarih boyunca da komşu topraklardan çeşitli dönemlerde diğer kültürler yer almıştır ve hala yer almaktadır. Afganistan bu farklı grupların bir arada yaşadığı bir bölgedir. Araştırmalara göre etnik kökene rağmen, dilsel ve bölgesel farklılıklara rağmen, dini çeşitliliklere rağmen ait olma hissi ve Afgan olmak nüfusun büyük bölümü için önemli yer tutar. Afganistan tarihine bakıldığında bölünme ve birleşmelerin değişen zamanlarda yinelenen bir model olduğu anlaşılmaktadır. Afgan toplumu kendi aralarında her konuda ciddi tartışmalar yaşayabilir ancak dışarıdan bir tehlike geldiğinde Afgan olmanın gururunu yaşayarak birlikte hareket edilmekte ve ulusal kimlik hissi ortaya çıkmaktadır (Dupree, 2002: 2).

Afganistan'ın kurulmasının ardından kurucusu Ahmed Şah ile birlikte yeni Afgan elitlerinin hem Peştun hem de Peştun olmayan gruplardan oluşması, bölgesel genişleme ve ganimetler elde edilmesiyle kolay bir şekilde gerçekleşmiştir. 1835 yılına kadar rekabet halinde olan bu gruplar en şiddetli şekilde istikrarsız bir ortam yaratmış ve hiçbir konuda anlaşmamıştır. Ulusal kimliğin oluşmadığı bu dönemde Dost Muhammed Han'ın tahta geçişiyle elitler yeniden tanımlanmıştır. Peştunlar arasında ayrıcalıklı gruplar oluşmuştur. Peştunların bu ayrıcalıklı durumları ve hatta kendi aralarındaki gruplaşmalar ulusal kimlik duygusunun oluşmasını engelleyen faktörlerden olmuştur. Durraneler, büyük ekonomik yararlar sahip olmuştur. Aynı zamanda Gilzaylardan ve diğer küçük kabilelerden vergi toplamaya çalışmışlardır. Ülkenin sınırlara yakın kabileleri büyük ölçüde yalnız bırakılmıştır ve bu gruplarla sadece dış tehdit olduğunda birlik olunmuştur. Bu dönemde kralın rolü Peştunlara arabuluculuk etmek, onları koordine etmek ve dış saldırılara karşı ülkeyi korumak olmuştur. Dost Muhammed'in ölümünün ardından Şir Ali döneminde de elitlerin gücünün muhafazası süreci devam etmiştir. Birinci ve

İkinci İngiliz Afgan Savaşlarında savunma anlamında kabile liderlerinin monarşiye bağlılıkları artmıştır (Saikal, 2004: 10-12).

Ulusal kimlikten önce ulusun inşası ve devamlılığı için ülkenin yönetiminde bulunan elitler, ayrıntılı ideolojiler kullanmışlardır. Abdurrahman Han, tam monarşi düşüncesi üzerinden, Emanullah Han anayasalcılık üzerinden, Musahiban yönetimi gradualizm üzerinden, Zahir Şah yeni demokrasi üzerinden, Halk ve Perçem sosyalizm üzerinden Mücahitler İslamizm üzerinden, Taliban İslami fundamentalizm üzerinden hareket etmiştir. Tüm bunların hepsi kendi güçlerini yasallaştırma, meşrulaştırma araçları olarak kullanılmıştır. Hiçbiri toplum nezdinde anlam kazanmamış ve temel değişiklikler yaşanmamış, ulusal kimliğin oluşumuna yeterli katkıyı sağlamamıştır. İdeoloji değişimlerinin çoğu hanedanların rekabeti içerisinde meydana gelmiştir (Saikal, 2004: 8-9).

Ülke tarihinde çoğu siyasi çatışmalar gelişimden, dini inanıştan, anayasal haklardan ve sosyal sınıflardan daha çok elitlerin dış güçlerin yardımıyla güçlerini üst düzeyde merkezileştirmek için topluma egemen olma girişimlerinden ileri gelmiştir. Bilinçli ve açık şekilde, sistematik, kurumlaştırılmış ve dogmatik ideolojiler meydana getirilmiş olsa da çoğunlukla inançlar, akrabalık normları, kabul gören davranış biçimleri ve kimlik hiyerarşisiyle kurulan geleneksel siyasi kültürde sahte bir görünüm vardır. Resmi ideolojileri taşıyanlar geleneksel toplumun ürünleridir ve buldukları mevkiden asla ayrılmazlar. Hükümet veya resmi siyasi hareketler, her ne şekilde sol veya sağ ekseninde hedef ve tutumlarını duyursa da etnik ve kabile dayanışması üzerinden desteklenmiş ve düzenlenmiştir (Saikal, 2004: 9).

Emanullah Han ulusal kimliği vatandaşlık bağı olarak tanımlayan bir anayasayı yürürlüğe koymuştur. Beattie bu konuda;

“...Fransa”da uygulanan sözleşmeye dayalı ulus inşası karakterine benzer nitelikteki bu anayasa ile Afganistan krallığı altında yaşayan herkes Afgan olarak tanımlanmıştır. Şeriat hukuku yerine de ortak hukuk kuralları ile tüm vatandaşların eşitlik ve inanç özgürlüğü içerisinde ulusal aidiyete sahip olmaları amaçlanmıştır. Ancak geleneksel yapının gücünün devam etmesi yönetime karşı isyanları ortaya çıkarmıştır..”
(Beattie, 2012: 9).

Anayasanın 4. Maddesinde vatandaşlık tanımı yapılırken ilk kez etnik çeşitlilik ve ülkenin siyasi birliği tanınmıştır. Bu maddede “Afganistan ulusu, Peştun, Tacik, Hazara, Özbek, Türkmen,

Beluci, Paşai, Nuristani, Aymak, Arap, Kırgız, Kızılbaş, Gucar, Brahui ve diğer etnik gruplardan oluşmaktadır” şeklinde etnik çeşitlilik belirtilmiştir. Bununla birlikte afgan kelimesinin Afganistan’ın tüm vatandaşlarını kapsamakta olduğuna da yer verilmiştir (Anayasa, 1382: 3).

Habibullah Han’ın 1901’de başlayan iktidarı ise Afganistan’da milliyetçi–reformcu hareketin gelişimine şahit olacaktır. Bu hareketin gelişmesinde iran, Mısır ve Osmanlı imparatorluğu’nda gerçekleşen modernleşme süreçleri ve Seyid Cemaleddin El-Afgani’nin rolü büyük olmuştur. Bu gelişmeler Osmanlı’daki Genç Türkler gibi Afganistan’da da Genç Afganların ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Mahmud Tarzi’nin kişiliği etrafında toplanan Genç Afganları birleştiren öğeler islam inancı, Afganlık duygusu, modernleşme ihtiyacı ile ulusal bütünlük, istikrar ve bağımsızlık ülküleri olmuştur. Farklı kökenlerden oluşan ve oldukça heterojen olan bu grubun ne kendilerine ait bir partisi ne de başka bir örgütlenmesi olmuştur. 1904’te açılan Habibiye Lisesi etrafında oluşan bu entelektüel kulüp ilk ve tek gazeteleri olan Siraj al-Ahbar’ı 1906’da çıkarmışlardır. Gazete Afgan modernleşmesini Afgan milliyetçiliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir (Shahmardanqul, 2020: 24).

3.1.3. Afgan Kimliği ve Coğrafya

Coğrafyanın belirleyiciliğinin giderek azalması hem dünyayı anlamak meramı olan kişi/düşüncelerin, hem de bu değişimi tecrübe eden bireylerin zorlanmasına neden olmuştur. Bir yandan bütün kadim felsefelerin ve anlatıların yatağını oluşturan “zaman ve mekan içinde yolculuk” teması mekanın geri çekilmesiyle itibarını kaybedip, zamana ve mekana bağlı olarak tanımlanan, belirlenen ve açılan ontolojilerin, felsefelerin ve dünya görüşlerinin gövdelerinde, eğer kendilerini koruyacak bir ortodoksileri yoksa büyük bir delik açılmasına neden olmaktadır. Diğer yandan Harvey’in (2006) zaman-mekan sıkışması, Giddens’in (2010) de “zaman ve mekânın ayrılması” olarak nitelendirdiği bu durumun bir sonucu olarak insanlar, daha önce sadece mekâna bağlı olan ilişkiler ağının dışına çıkabilmektedirler (Göktolga, 2012: 110).

Afganistan sahip olduğu stratejik konumu ve ticari, askeri, siyasi yollar üzerinde bulunması hasebiyle pek çok medeniyetin gelip yurt edindiği bir merkez konumu üstlenmiştir. Afganistan ahalisini en eski zamanlardan bu yana burada yaşayan farklı halkların bakiyeri ile farklı zaman süreçleri içerisinde çevreden gelip buraya yerleşen topluluklar ile birlikte bunların zaman süreci içerisinde değişime uğramış kesimleri teşkil etmektedirler. Afganistan ilk çağlardan itibaren pek

çok müstevli grubun faaliyet alanının teşkil etmiş ve yirminin üzerinde diyalektiğin konuşulduğu bir coğrafya haline dönüşmüştür. Bu durum Afgan kimliğinin oluşumunda İbn Haldun'un da tarif ettiği şekilde coğrafya kaderdir ifadesi bağlamında kimliğinin oluşumundaki coğrafyanın tesirleridir (Söylemez, 2019:3; Yiğit, 2014:8)

3.1.4. Afgan Kimliği ve Kültür

Kültür statik değil dinamik bir yapıdadır, değişmeden, hep olduğu gibi kalması beklenemez. Zamana, siyasal-sosyal ve ekonomik yapıdaki gelişmelere bağlı olarak değişikliğe uğrayabilir; başka kültürlerle karşılıklı olarak alışverişte bulunabilir. Kültür değişmelerinde önemli olan husus, dayatmacılığa kaçmadan, pergel metaforunda olduğu gibi ana yapı muhafaza edilerek çağın gereklerine göre kendiliğinden yeni şekil kazanması, başka bir ifadeyle “gelişerek” değişme süreci yaşayabilmesidir. Kültürün bu değişime açık yapısı doğasıyla ilgilidir ki, kültür dinamik ve canlı bir sosyal varlık olarak kabul edilir. Yeni durumlar karşısında çözümler üretmesi, uyum sağlaması, tepki göstermesi, cevap vermesi bu yüzdendir. Bu noktada gözden kaçırılmaması gereken husus, kültürün dinamik olmakla birlikte, kırmızı çizgilerini belirlemesi açısından statik bir tarafının da olduğudur. Pergel metaforu nitelemesi bu nedenle vurgulanmıştır. Nitekim, Pieterse (1995) kültürün ‘teritoryal’ ve ‘transyerel’ olmak üzere iki yönü olduğunu, teritoryal kültürün yerleşmiş öğrenme sürecini, transyerel kültürün ise genel insanlık birikimi olarak doğa-kültür ikileminden yararlandığını söylemektedir. Bütün bu tanımlamalardan sonra kültürü en genel anlatımıyla “zihnin etkin olarak geliştirilmesi” şeklinde ifade etmek mümkün görünmektedir (Göktolga, 2015: 319).

Geleneksel değerler, inançlar ve gelenekler/uygulamalar. Pek çok Afgan ve yabancı gözlemci, bu yerel kültürü şeriat değilse de İslami değerlerle güçlü bir şekilde ilişkilendiriyor; diğerleri, yine hem Afganlar hem de yabancılar, bu çağrışımı sorguluyor ve “geleneksel kültür” ün belirli unsurlarını kınıyor gibi görünen İslami kaynakların alternatif yorumlarına işaret ediyor. Bu “Afgan kültürü” hakkında, özellikle nezaket kuralları, misafirperverlik ve aile dayanışması ile ilgili olumlu görüşler vardır. 2001'den bu yana birçok gözlemci ve araştırmacı, yabancı birliklerin (Kabil'deki ve diğer yerlerdeki diğer göçmen kalabalığın) Afganistan halkının ‘kalpleri ve zihinlerini’ kazanmada başarısız olmalarının ana nedeninin kültürel duyarsızlıkları olduğunu bildirdi. Özellikle evlere ve camilere ayakkabıyla girmemeleri gerektiğini bilmiyorlar veya Afgan ‘kültürüne’ saygı duymuyorlardı. Ancak, bu ‘Afgan kültürünün’ belirli unsurlarına, özellikle de insan haklarının getirilmesinin önündeki bir engel olarak kabul edilen ataerki değerler ve

kurumlara ilişkin olumsuz değerlendirmeler de vardır. Bu tür ‘kültürel kısıtlamalar’ defalarca rapor edilmektedir. Değişimi uygulamamak veya teşvik etmemek için nedenler (bahaneler) olarak, örneğin kadınlar için fırsatlarda (Hyman, 2008: 4).

“Bir dizi etnik grubun ulusun sınırlarını aşmasına ve komşu nüfuslarla benzerliklerine dikkat çekilse de, Afganlar komşularından fark edilir derecede farklıdır ve benzersizlikleriyle gurur duyarlar. Afganların yıllarca süren ekonomik ve sosyal zorluklara hoşgörü ve cesaretle göğüs germelerini sağlayan, kültürel değerlerinin özüne sadık kalma kararlılığıydı. Ulus tamamen sarsıldı ama kültür hayatta kaldı” (Hyman, 2008: 7).

Afganistanda genel ifadelerle göre aile, afgan toplumundaki en önemli kurumdur. Bireysel özgüven, aile yükümlülüklerini yerine getirme, yaşlılara saygı, kadınlara saygı, meslektaşlara ve arkadaşlara sadakat, başkalarına hoşgörü, açık sözlülük fanatizimden tiksinti ve hoşnutsuzluktan gelen pozitif bir bağımsızlık gururlu gösteriş, çoğu Afgan’ın paylaştığı kültürel bir niteliktir. (Dupree, 2002: 978). Bütün bu gelişmeler Afgan kimliğinin şekillenmesine ortam hazırlayan sebepler içerisinde yer almış şekilde değerlendirilebilir.

3.1.5. Afgan Kimliği ve Dil

Insan denilen varlık dilsiz olamaz; insanın bütün faaliyetleri dil içinde ve dil tarafından yürütülür. Öylese siyasal bir girişim olarak milliyetçiliğin bu araçtan faydalanmaması için hiçbir sebep yoktur. Bununla birlikte sorun şudur ki milliyetçilik dilden yaralanırken (dil milliyetçiliğin öznesidir) bir yandan da (bir nesne olarak) dilin içindedir. Gelgelelim siyaset logos sayesinde onun içinde ve onunla birlikte yapılsa da ve logos bizatihi siyasetin koşulu ise de, faaliyet sahası olarak dil, genellikle, siyasetin temel galesi değildir. Milliyetçilik söz konusu olduğunda ise durum farklıdır: Dil, siyasal faaliyetin hem öznesi hem de nesnesidir. Teorik açıdan dil milliyetçiliği özne ve nesnenin birbirine karıştırılmasından nasiplenir (dil millet olmanın göstergesi ve milletin alameti farikadır); Ideal olarak, sahiplenilemez olan bir şeyi sahiplenmeye çalışır (falancadil falanca nüfusa aittir); siyasal olarak gerçeklikle (dili konuşanların somut dil koşullarıyla) uyuşmanın yolunu bulmalı ve aynı anda da, bu dünyadaki güçlülere sınır çizen ve dil politikalarını doğrulayan bir “dilsel öte”ye daimi suretle başvurulmalıdır. Bu öte, dini bir aşkınlık veya (icat edilmiş bir) gelenek olabilir. Dil milliyetçiliği genellikle ideolojinin, siyasetin nüfuz alanı içindedir. Daha çağdaş bir sorunsal açısından, dil sorununu genel demokrasi sorunu içerisine yerleştirme

çabasını temsil eder (Dieckhoff, 2010: 187- 188).Afganistanda dil konusunda Runion'un şu değerlendirmeyi yapmaktadır;

“...Ülkede Peştunlar ve Taciklerin dışında iki büyük etnik grup olarak Hazaralar ve Özbekler yaşarlar. Diğer küçük etnik gruplar Türkmenler, Aymaklar ve Belucilerdir. Bu etnik grupların tümü kendi kültürel özelliklerini taşırlar. Ülkede iki resmi dil bulunmaktadır. Bunlar Peştuca ve Farsçadır. Ülkede bu dillerin dışında 40 farklı dil konuşulduğu söylenmektedir. Afganistan’daki etnik grupların kullandığı diller içerisinde Özbek ve Türkmenlerin konuştuğu Türki diller de mevcuttur. Diğer kullanılan diller Beluciler, Pashailer ve Nuristaniler tarafından konuşulmaktadır.” (Runion, 2007: 6).

Emanullah Han, Atatürk ve Şah Rıza gibi batılılaşma reformları yapmayı amaçlamış bu konuda onun en önemli danışmanı Mahmud Tarzi olmuştur. Dini bağlılıklara olduğu kadar dil ve ulusal kimlik arasındaki önemli bağı vurgulayarak Avrupa milliyetçiliklerini takip etmiştir. Ona göre belirli geleneklere, etiğe, ulusal dile sahip olunmalıdır. Afgan milliyetçiliği, Peştu dilini temel almalıdır. Bu açıdan Fransa’da Fransızcanın yaygınlaştırılarak yerel dillerin terk edilmesine benzer bir uygulamayı benimsemiştir. Afganistan’da her vatandaş Peştu dilini bilmeseler de bu dili öğrenmelidir, okullar önemli bir görev olarak bu dili öğretmelidirler. Yine Fransız ulusal tarih yazımına benzer şekilde 1920’lerde Afgan ulusal kimliği ile Peştun kültürü ve değerleri ciddiyetle birleştirmeye, ulusal ideolojiyi geliştirmeye, Peştun kültür ve tarihini araştırmak için teşvik etmeye yönelik olarak Peştu Tulana akademisi kurulmasına girişilmiştir. Aynı zamanda Peştunların önemli makamları bu dönemde hala tekellerine almamaları not edilmelidir (Beattie, 2012: 9).

Dış dünya ile diplomatik ilişkiler 1921’de Afganistan’ın Milletler Cemiyeti’ne üye olması ve bazı büyük Avrupa devletleriyle samimi ilişkiler geliştirilmesiyle başladı. Afganistan’ın zamanın hükümdarı Amanullah Han, iki güçlü imparatorluğun yani Rusya ve İngiliz egemenliğindeki Hindistan sınırlarında yatan bu fakir ve gelişmemiş ülkenin hassas coğrafi durumunun son derece farkındaydı. Doğal olarak, Afganistan’ın yöneticileri, esas olarak müşteri ilişkilerini olabildiğince çok ve tercihen uzak devletlerle çeşitlendirerek İngiliz gücüne ve sübvansiyonlarına olan bağımlılıklarını azaltmaya istekliydiler. (Hyman, 2002: 304).

1911’de Mahmud tarzi döneminde ise iki haftada bir yayanlanan seraj al-akhbar (haberler meşalesi) terzi için siyaset hakkındaki modernist görüşlerini yayma ve yeni doğmakta afgan milliyetçiliğine somut ifade verme aracıydı. Başyazılarından birinde belirttiği gibi, seraj al-akhbar’ın amacı dünyadaki önemli olaylar hakkında bilgi sağlamak, halkın dini ve milli bilincini

yükseltmek vatandaşlara vatan sevgisini aşlamak, milli birliği savunmak ve islama'ya ittat etmektir. Seraj al-akhbar Egemen modern eğitim ve bilimi, ilerleme, nezaket ve refah sağlayacak etik ilkeleri teşvik ederdi. İslam'ın ve vatanın düşmanlarını kamuoyuna tanımak ve bağımsızlığı ve ulusal egemenliği teşvik etmekte diğer virr hedefiydi. Seraj aakhbar'ın yazı işleri müdürü olarak geçirdiği sekiz yıl boyunca tarzi, bu hedefleri gerçekleştirmeye çalıştı. Anavatan sevgisini öğütleyerek Afgan halkının ulusal bilincini yükseltmek için çok sayıda makale yazdı. Afgan ulusal kimliğinden gurur duyarak ulusal egemenliği için ısrarı ediyordu (Gregorian, 1967: 347).

Terzi'ye göre vatan (watan) ve milletsemboliktir. O "vatan" sevgi dolu bir baba ve besleyici bir anneyle, "milleti" de onun koruyup beslediği çocuklarla benzetirdi. Ona göre birinin hayatta kaması diğerinin varlığını tamamlayacaktır. Terzi, ulusu yaşayan bir varlık olarak gördü ve uzun süredir devam eden tarihi varlığını vurguladı. Vatan gibi millet (ulus) terimi, belirli bir eyalette yaşayan bir grup insana uygulanır. Tüm müsülman toplumu tek bir islam ulusu (milleti- islamia) olarak tanıdığımız doğru olsa da, milletten kastettiğimiz kutsal ve mübarek afganistan toprağının sakinleri olan insanlardır (Terzi, 1915: 4-6).

Terzi, milliyetçilik ideolojisinde dilin sembolik rolüne çok dikkat edilmesi gerektiğini kabul ettiğini söylemektedir. O dilin önemi üzerine bir dizi makale yayınlanmış ve seraj-al-akhbar'ın bir sütununu peştunca ve farsça edebiyatına ayırmıştır. Ona göre "bir millet dili aracılığıyla ve de edebiyatıyla hayatta kalır" (Terzi, 1913: 19-12).

Terzi'ye "Anvatan" kavramı bağlamında Afgan milletinin Paştuca ve Farsça konuşan iki kurucu unsurdan oluştuğunu ifade etmektedir. O, makalelerin birinde de Cemalleddin Afgani'nin sözerine dayanarak paştunca'yı tüm aryan (hintçe- iran) dillerinin atası olduğunu iddia edecek kadar ileri gitmiştir. Ancak o tutumunun milliyetçi coşkuyla önyargılı olabileceğini de kabul etmektedir. (Terzi, 1913: 19-12). Tarzinin ve Afganinin bu ifadelerine rağmen bin yıl boyunca bu topraklara zengin bir insan çeşitliği gelmiştir. Dört büyük medeniyetin bulunduğu merkez olan Afganistan çok önemli bir konuma sahip bir iç iletişim bölgesi olarak önplana çıkıp pek çok medeniyet tarafından ele geçirilmiş ve burada hakimiyet tesis etmişlerdi. Bu zengin coğrafya bazen kısa süreli bazen de kalıcı hale gelen önemli ilim adamalarının, misyonlerin, hacıların, tüccarların, sanatkarların, göçebelerin ve siyasi sürgünlerin gelip vucut buldukları bir nokta olmuştur. Bu şahsiyetler ve devletlerin buraya gelme sebepleri ne olursa olsun hepsi Afganistan'ın mirasına katkısı bulunmaktadır. Bu durum Afgan kültürünün çeşitli etkilerle karşılıklı etkileşimine sebebiyet

vermiştir. Bu durumayrıca Afgan kimliğinin de şekillenmesine ortam hazırlmıştır. (Dupree, 2002: 977).

Yukarıda bahsi geçen ifadelerle rağmen bizim öncelikli olarak önce kültür ile katedilen sürecin ne olduğuna vurgu yapmamız gerekir. Bu tartışmanın amaçları doğrultusunda kültür, sanat, müzik, edebiyet ve mimarlık gibi alanlarda yaratıcı sanatsal ifadelerle değer veren ve davranış biçimini oluşturan paylaşılan fikirleri, inançları, duyguları ve genelekleri kucaklamak olarak değerlendirilebilir. Bu kavram İnsanların yaşam biçimini, hem maddi hem de maddi olmayan kaynaklarıyla kullanma biçimlerini tanımlar. %90'a yakının okur-yazar olmadığı Afganistan'da kültürlü olmanın ölçüsü, iyi okunmuş olmakla eş tutulmasına gerek yok şeklinde ifade edilir. Orada kabul edilen davranış kurallarına uyan ve görgü kurallarına uyanlara büyük saygı duyurlar. Dahası canlı sözlü gelenekler nedeniyle okur-yazar olmayan birçok kişi miraslarının farkındadırlar. (Dupree, 2002: 978). Etnik mozağin ayrı ayrı parçaları arasında görülen kültürel farklılıklar genel kültüre zenginlik katar. Birçoğu, uzun tarihleri boyunca çeşitli zamanlarda komşu ülkelerden getirilen diğer kültürlerin kalıntılarıdır. Bugün Afganistan'da sünni, şii, ismaili, sih, hindu ve yahudi olmak üzere farklı bölgelerde yaşayanlar uzun zamandır bu farklılıklara değer vermektedirler. Yine de, büyük ölçüde politik amaçlar için dışarıdan gelenler tarafından beslenen etnik köken üzerindeki mevcut vurguya rağmen, birleştirici göstergeler arayışı, köken gururuna rağmen, sürtüşme dönemlerine, iktidar oyunlarına, kendine hizmet eden etnosantrik panegirilere rağmen, bireyler tarafından bir aidiyet duygusu diğer bir ifadeyle "Afgan olma" düşüncesi nüfusun büyük bir bölümünde kendini göstermektedir. (Dupree, 2002: 978).

3.1.6. Afgan Kimliği ve İnanç

Dini kimliği tanımlamadan önce dini açıklamak gerekir. Geertz'e göre;

"...Din, insanlarda güçlü, yaygın ve uzun süreli ruh halleri ve motivasyon sağlayacak şekilde olan, bunu sağlamak için varoluş düzenine dair kavramları formüleştiren ve bu formülleri gerçekçi şekilde sunarak ruh hallerini ve motivasyonu eşsiz bir şekilde gerçekçi kılan bir semboller bütünüdür." (Geertz, 1973: 90).

Din, daha geniş ulusal uyum kapsamında belirleyici bir faktördür. Geniş esnekliği nedeniyle din unsuru, ulusal bir birimdeki ortak takipcileri için iyi bir platform sağlayabilir. Dinin bağlayıcı değerlerine atıfta bulunma eğilimi, hem ortak geleneksel ve sosyal normların

yaratılmasına katkıda bulunur hem de güvenilir bir ulusal konsensusa yol açar. Bu yenilenmelerin süreci sosyal düzeni, kültürel istikrarı ve doğurganlığı ve ulusal sürdürülebilirliği sağlar. Bir toplumun kimliği üzerinde çok büyük etkisi olan bir diğer önemli unsur da “din” dir. Din unsuru, daha sınırlı bir insan koleksiyonunu kapsadığı ve ayırt ettiği ölçüde, homojenlik ve sosyal ve manevi kaynaşmanın daha güçlü ve daha yoğun disiplinlerini, öğretileri ve öğretileri içerir. çevresel ve kabile özellikleri, insan koleksiyonlarında derin bir aidiyet ve önyargı yaratır, Bu nedenle, dini topluluklardaki sosyal kimlik ve yoğunluk derecesi çok derin, kalıcı ve tükenmez. Bu nedenle dini birlik ve ortaklıklar, milli birlik kimliğinin temel ve önemli temeli olarak kabul edilebilir. (vazei, 1381: 45-46).

Afgan toplumunda belki de sosyo-etnik ilişkilerde ve yapıda din kadar etkili ve belirleyici hiçbir unsur olamaz. Din, inançlara derinlemesine nüfuz ettiği ve kabilelerin ve klanların gelenek ve sosyal sembollerinin ruhuna ve düzeylerine nüfuz ettiği için, bu toplumun bireysel ve kolektif yaşamının tüm davranışlarını, fikirlerini, öğretilerini ve etkileşimlerini şekillendirir ve çerçevesel. Din öğretileri, adanmışlık ve gramer konuları oldukları için, sosyal fikirlerde olduğu kadar Afgan kabile toplumlarının uygulamasında ve etkileşiminde de bir tür mutlakiyetçilik ve esnekliği pekiştirdi.. Kabile geleneğinin inançları ve öğretileriyle kaynaşması nedeniyle dini bağlılık muazzam bir şekilde gelişti ve kabile halkı arasında kolektif bir ruh haline geldi. Yoğun ve ısrarlı önyargı, ayrımcılık ve düzensiz mesafeler, bu ülkenin aşiretleri, toplulukları ve aşiretleri arasında böyle bir yapılanma sürecidir (Vazei, 1381: 46).

Afgani’ye göre din;

“...İnsan türünün gerçek nizamıdır. Bu yüzden din hâkimiyetini çağlar boyu sabit ve sağlam biçimde sürdürmektedir. İnsan mutluluğunun tek kaynağı dindir. İlahi iradenin koyduğu sağlam temeller üzerine kurulmuş olan dine, bazılarının bilgisizlikleri yüzünden ileri sürdüğü birtakım batıl unsurlar karışmamışsa, kuşkusuz din, mükemmel mutluluğun ve bütün nimetlerin bedelidir. Ona göre din, inananları maddî ve manevî olgunluğa taşır; onları gizli-açık üstünlüklerin zirvesine ulaştırır. Milletleri ayakta tutan ve insanları dünya ve ahiret saadetine ulaştıran yine dindir.”
(Afgani, 1956: 4).

Afganistan’da farklı gelenek ve kültürlere sahip, ayrı dilleri konuşan çok sayıda millet yaşamaktadır. Etnik yapısının renkliliği bakımından Afganistan, dünyanın 37. Ülkesi sayılmaktadır. Afganistan’da Hind-Aria ve Türk kökenli halklar yaşamakta olup nüfusunun %84’ü Sünni Müslüman ve %15 Şii Müslüman ayrıca diğer dinlerden ise Sihler ve Yahudiler nüfusun %1’i oluşturmaktadır. Afganistan’ın, çeşitli zamanlarda değişik dinlerin yaşandığı bir ülke olduğu

söylenbilir. Kalıntıları bugün de görülebilen Budizm bunlardan biridir. Bamyân'da bulunan dev Buda Heykeli, Taliban döneminde yıkılan heykeli, Budizm'in yaşandığına dair şahitlik etmiştir. Artık bunlar sadece tarihi birer kalıntıdan ibarettir. Zira Afgan halkı İslâm dini ile tanıştıktan sonra, diğer dinlere rağbet etmemiştir. İslâmî emir ve yasaklara uyarak, kendi çaplarında Kura'n ve sünnete riayet etmeye çalışmışlardır. Afganistan'da Hanefî mezhebi her zaman üstün tutulmuştur. Nitekim krallık (Zahir Şah) dönemindeki, anayasaya göre kralın Hanefî mezhebinden olması şart koşulmuştur. Afganistan halkı arasında mezhep çatışması, her zaman yaşana gelmiştir. Özellikle Sünnî-Şii gruplar, bitmek tükenmek bilmeyen bir kavga içinde olmuşlardır (Yılmaz, 2005: 26).

Afgan Müslümanlar yerel özellikleriyle Şeriat, teoloji, Tasavvuf, felsefe, fizik bilimleri, edebiyat ve sanata önemli katkılarda bulunmuşlardır. Müslümanlar arasında en büyük ve akılcı Şeriat okulunun kurucusu Ebu Hanife'nin Kabil'de Afgan ataları vardı. Kuzey Afganistan'daki Murij Abad (Murjitte sarayı; İslam tarihinin, insanları dini fiillerine göre yargılama fikrinden kaçınan en liberal grubu) adı ile adlandırılan Balkh, İslam ilahiyat tarihinde entelektüel düşüncenin ana kaynağı olmuştur. Khawja Abdullah Ansari, Sanaii, Howjwari, Rumi ve Jami gibi çok büyük Sufiler Afganlardı ve Afganların İslam anlayışını geliştirdiler. İslam teolojisi üzerinde büyük bir etkisi olan Farabi ve İbn Sina da dahil olmak üzere İslam'ın büyük filozofları Afganistan'dandılar. İslam tarihinin belki de en büyük bilim adamı Biruni, Gazni'de yıldızı parladı. Firdawsî, Nasir Khesrow ve Rumi gibi Afgan yazarlar ve şairler Farsça zengin edebiyatların büyük bir bölümünü oluşturdu. Herat'ın minyatür resim okulu, olağanüstü üslubuyla bilinir ve İran ile Hint okullarını büyük ölçüde etkilemiştir (Akhlaq, 2015: 3).

Afgan Müslümanların çoğunluğu Sünnidir. Daha spesifik olarak, bunlar Maturidi ve İslam Hukuku açısından Hanefî'dir. Maturidi, vahiy yerine akla değer veren rasyonel bir ilahiyat okuludur. Bu nedenle, vahyin gerçek yorumuyla İslam'ı anlamak için eğitilmiş Selefilere ile aralarında hiçbir bağlantı yoktur. Ayrıca Hanefî mezhep, İslam hukukunu anlamak ve yorumlamak için benzer rasyonel bir yaklaşımı vurgulamaktadır. Kurucusu İmam Ebu Hanife, Sünnî İslam'ın Şeriat okulunun dört imam arasında en liberal ve rasyonel imamıdır. Bu bağlamda liberal, seküler başarılar ve endişelere açıklık anlamına gelirken, rasyonel, Kuran'ın sözlerinin vahiy anında sadece gerçek anlamını almak yerine sağduyu ile yorumlanması gerektiği anlamına gelir (Akhlaq, 2015: 6).

İslâm ordularının, 642 yılında Nihavend savaşıyla Sasanîleri ortadan kaldırmasıyla Türkistan ve Hindistan yolu ardına kadar açıldı. İslâm orduları kısa sürede Horasan sınırlarına dayandı. VII. yüzyılın sonlarında bölgeye ulaşan Arapları, burada Akhun boyları karşıladı. Bu dönemde Sistan'da Eftalitler, Zabulistan'da Kalaçlar, Toharistan'da Karluklar bulunuyor, Karluk Yabgusu'nun hâkimiyeti Demirkapı'dan Zabulistan ve Kapisa'ya, Herat'tan Huttal'a kadar olan bölgelerde hissediliyordu (Yazıcı, 2011: 10).

Hız. Osman zamanında yeni bir merhaleye giren Arap fütûhatı, Horasan'ın ötesine sıçradı. Halife Muaviye zamanında Kâbil'e kadar bütün Afganistan'ı hâkimiyet altına alan Emevîler, burada büyük bir mukavemetle karşılaştı. Bölgede büyük yıkımlara sebep olan bu fetih hareketi sonucunda, sonradan Türk Şahîler olarak adlandırılacak büyük bir Türk kitlesi, Afganistan'ın en dağlık bölgelerine çekilmek zorunda kaldı. VIII. yüzyılın hemen başlarında Emevî orduları, Badahşan ve çevresinde Karluklarla müthiş bir mücadeleye girişti. Öte yandan Ceyhun nehrinin yukarı mecrasından başlayarak Toharistan'dan Sind'e kadar uzanan çok geniş bir bölgede, özellikle Sicistan, Herat, Kandahar ve Kuzey Hindistan'da Keşmir'e kadar yayılmış olan Kalaçlar da kendilerini benzer bir mücadelenin içerisinde buldular. Bütün bu mukavemete karşılık Emevî orduları bölgede fazla kalmadıkları halde İslâm dini bölgede hızla yayıldı (Yazıcı, 2001: 10-11).

Dini çeşitlilik, etnik veya dilsel farklılıklardan daha önemli bir konumda bulunmasa da ülkede bulunan Sünni ve Şii Müslümanların bütünleşmesi veya homojen bir kültüre, sosyal geleneklere sahip olmasına engel teşkil etmektedir. Ülkenin yüzde 99'u Müslüman nüfustan oluşurken Sünni ve Şii olarak iki ayrı mezhep bulunmaktadır. Sünnilerin toplam nüfusa oranı yaklaşık olarak yüzde 80 civarındadır. İki mezhep arasındaki en büyük sorun, modern Afgan devletini ortak kültür ve ortak kurumlar ile inşa etmede başarısız olunmasıdır. Diğer bir deyişle din, farklı etnik grupları birleştirmek için ortak sosyal güç ve kurumları oluşturmada vazife görememiştir. Farklı etnik grupların kendi yerel geleneklerine güçlü bir şekilde bağlı olmaları dinin bütünleştirici etkisini azaltan önemli etkenlerdendir (Badakhshani, 2011: 30). Dinin toplumsal yapıdaki en büyük etkisi ulema sınıfı ile olmaktadır. Birinci İngiliz Afgan Savaşı'nın başlamasının ardından ulema, politika ile ilgilenmeye başlamıştır ve bu süreç 20. yüzyıl süresince devam etmiştir. Hatta Pakistan'daki Deobandi okulunun radikalleşen yeni etkisi altında 1980'li yıllarda da hızlanmıştır (Guistozzi, 2008: 2).

Afganistan resmi olarak Sünni İslam devleti ilan etmiştir. Anayasa'nın 2. maddesine göre Sünni İslam'ın dört mezhebinden Hanefi mezhebi devletin resmi dini olmuştur. Böylelikle Hanefi fıkının ülkede adaleti en iyi sağlayacak mekanizma ve kurallar bütünü olduğu anayasa ile tespit edilmiştir. Hiçbir kanun 64. maddenin öngördüğü gibi kutsal İslam dinin temel ilkelerine aykırı olamaz (Afganistan Anayasası, 2004: 2. Maddesi)

Habibullah Han döneminde bir grup genç Afganlar Mahmud Tarzi'nin etkisiyle ulusal bilinç geliştirmeyi ve ülkeyi modernleştirmeyi hedeflemişlerdir. Bu konuda Beattie şöyle bir değerlendirme yapmaktadır;

“...Toplumun İslamiyet dinine olan bağlılığını, devleti ve onun yöneticisini desteklemeyi dini görev olarak kullanmıştır. Dini kimlik üzerinden bütünleşme politikası izlenmiş ancak çözümlenmemiş sorunlar mevcut kalmıştır. Afgan kelimesi Peştun ile eş anlamlıdır. Afganistan'ın bu grubun hâkimiyetinde olduğu gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Peştun hâkimiyetine karşı güçlü bir muhalefetlik açısından bu konu askıda kalmıştır”. (Beattie, 2012: 8).

PDPA, 1978 yılında anavatanı koruma konusunda kendi milliyetçiliklerini övmüş ve bu eğilim Babrak Karmal ve Necibullah yönetimi dönemlerinde de devam etmiştir. PDPA'nın milliyetçiliği ve yabancı ülke karşıtı görüşleri kullanma çalışmalarını Hyman, şöyle değerlendirmektedir;

“...Belirsiz bir duruma dönüşmüş, bunun üzerine Afgan halkı PDPA hükümetlerine yabancılaşmış hatta onları Sovyetler Birliği tarafından yönlendirilen kukla bir hükümet olarak görmüştür. Afgan halkı bu yönetime karşı direnişe geçmiş ve direniş boyunca Afgan ulusal kimliği ve Afganistan vatandaşlığı üzerinde gelişim gözlenmiştir. Özellikle ülkeden sürgün edilen toplam nüfusun üçte biri oranındaki mülteciler bu gelişime katkıda bulunmuştur. Sovyetler Birliği işgalinin ilerleyen yıllarında savaşın derin sosyal etkileri olmuştur. Geleneksel hiyerarşik sınıf sistemi (kabile ve kavmin önemi ile birlikte) yerini yeni siyasi partiler ile yeni ortaya çıkan elitlere bırakmaya başlamıştır. İşgale direnişte Afgan halkını bir arada tutan dini kimlik olmuştur. İslam dini Afgan milliyetçiliği üzerinde etkili olurken yeni siyasi partiler siyasi strateji olarak dini ön planda tutmuşlardır.”(Hyman, 2002: 310).

Sovyetler Birliği işgaline karşı dini kimliği ön planda tutarak o dönemin Ortadoğu'daki İslami yükselişin bir parçası olarak görülen Afganistan'da iki siyasi parti öne çıkmıştır. Bunlar, Burhaneddin Rabbani liderliğindeki Cemiyet-i İslami ile Gulbiddin Hikmetyar liderliğindeki Hizb-

i İslami partileridir. Bu partilerin üyeleri, özellikle aydınlardan oluşmuştur. İşgale karşı dış güçlerin yardımlarını almışlardır. Aynı zamanda ülke dışından radikal grupların Afganistan'daki kamplara katılımı ile güçlenmişlerdir. Sovyetler Birliği'nin işgali sonlandırması ve ülkeden çekilmesi ile bölgedeki dini etki zayıflamaya başlamıştır (Roy, 1998: 200).

İşgalin sona ermesiyle dini kimliği ön planda tutan iki partinin çatışması ve herhangi bir düzlemde uzlaşmaması Afganistan'ın tarihi açısından bir dönüm noktası olabilir. Toplumun tamamına yakını Müslüman olduğu bir ülkede dini kimliğin bütünleştirici bir rolü oynaması ile ulusal kimliğin inşası mümkün olabilirdi. Ancak çatışmaların sürmesi ile dini kimliğin rolü azalmış, toplum tekrar etnik kimlikleri ile bütünleşerek mücadelesine devam etmiştir. Etnik çatışmaların yoğunlaştığı dönemde dini kimliği fundamentalist çizgide kullanan Taliban'ın ortaya çıkması toplumun umut arayışı içerisinde dini kimliği ile hareket etmesine yol açmıştır.

Anayasanın maddelerine göre bu tartışmaların müzakereleri sonucunda 2. maddede "Afganistan İslam Cumhuriyeti"nin dini İslam"dır. Diğer dinlere bağlı vatandaşlar hukuk sınırları içerisinde kendi dinlerinin gereklerini yerine getirmekte özgürdürler." denmiştir. Anayasanın 3. Maddesinde "Afganistan'da hiçbir kanun İslam dininin inanç ve gereklerine aykırı olamaz" ifadesi geçmektedir. Bu ifade bazı sivil haklar gruplarının tepkisini çekmiştir. Ayrıca başkanın Sünni olması şartı yeni anayasada kaldırılmıştır (Simonsen 2004: 720)

Toplumsallaşma alanlarından etkileşim ile doğan dini kimlik, kültür ile kültürü meydana getiren öğeler olan gelenekler, değerler, mitler, simgeler, arasında bir düzene dayanır. Smith bu konuda;

"...Dini kimliklerin, etnik kimlikler ile iç içe olduğu durumlar görülebilmektedir. Dünya dinleri, etnik grupların birbirleri ile olan sınırlarını aşmaya hatta kaldırmaya çalışırken, bazı etnik gruplar aynı zamanda en dindar grup haline gelirler. Yahudiler, bu duruma en güzel örneklerden biridir..." (Smith, 1994: 20).

Afgani dinin insan hayatı için öneminden ya da faydasından bahsederken Kur'an'dan ayetler zikrederek dinin insan hayatı için vazgeçilmez olduğunu belirtir ve şöyle söyler: "*İnsanoğlu zalim, cahil (Ahzâb Sûresi, 33/72), ve huysuz bir yapıda yaratılmıştır.*" (Mirac Sûresi, 70/19), Afgani;

"...Hırslı bir varlık olarak yaratılan insanoğlu, yine de yaratıcının lütfinden mahrum kalmamıştır. Allah insanı yarattığı gibi dini de onun

varlığı için gerekli kılınmıştır. Din, geçmişte olduğu gibi bugün de insanların aklını irfan nuru ile aydınlatmaktadır. Bu sebeple insanlar kendilerini saadete ve iyiliğe götürecek yolu bulmuşlar ve medeniyetlerini ayakta tutabilmişlerdir. Din milletlerin ahlakında, iyiliğin gelişmesi ve kötülüğün önlenmesinde daima faydalı olmuştur.” (Afgani, 1956: 30-31).

Dinlerin insan ruhuna işlediği üç fazilet ise hayâ, güvenilirlik ve doğruluktur. Afgani’ye göre;

“...İnsan ancak bu inanç ve ahlâk ilkelerine sahip olduğu sürece hayvanlardan üstündür. Milletlerin övünebilecekleri medeniyetler ancak bu ilkeler üzerine kurulabilir. Bu hasletleri kalplere yerleştiren ise dindir.” (Afgani, 1956: 41).

Afgani’ye göre din, milletler yapısının direği ve varlığının nizamıdır. Milletlerde tehlikeden kurtuluş ve zafer din ile olur. Milletlerin mutluluğu dinin hükmündedir. Hareket ve faaliyetleri din üzerindedir. 137 İslam dini ise mevcut dinler arasında sağlam bir hikmet temeli üzerine kurulan bir dindir. İslam, insan mutluluğunu amaçlar (Afgani, 1956: 9).

Afgani’ye göre “*milliyet duygusu yaratılıştan değil, mensubiyet ve eğitimden kaynaklanır. Bu duygu ırkçılık noktasına vurdurulmadığı ve din bağına tabi bulunduğu takdirde onu korumak ve güçlendirmek gerekir*” (Afgani, 1987: 49).

Afganistan birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve farklı kültürlerle tanışmıştır. Tarih boyunca farklı dinlerin yaşandığı Afganistan’da, İslâm dininin özel bir yeri vardır. Ülkenin kültürü ve geleneği büyük ölçüde İslâm kültürü üzerine bina edilmiştir. Afganistan’da daha önceden yerleşmiş kabilesel gelenekler de İslâm’la özdeşleştirilmeye çalışılmıştır (Marzdin, 1379: 93). Afgan halkı İslâm dinine bağlı olup, genellikle sorgulamadan ailelerinden aldığı din eğitimi esaslarına uygun davranmaya çalışmışlardır. Bu durum, sosyal hayatta fazla bir değişikliğin gerçekleştirilmemesinin sebebi sayılabilir. Örneğin, kıyafet tarzları hâlâ gelenekselliğin etkisi altındadır. Erkekler, “takke” ya da “sarık” kullanırlar, kadınlar da tüm mücadelelere rağmen burkalarından tamamen dışarı çıkabilmiş değillerdir (Yılmaz, 2005: 23).

3.1.7. Afgan Kimliği ve Siyaset

Kimlik siyaseti sosyal bilimlerde ve beşeri bilimlerde ilk kez 1979’da Renee R. Anspach tarafından, “katılımcılarının benlik kavramlarını ve toplumsal kavramlarını değiştirmeye çalışan sosyal hareketleri” tanımlamak için kullanılmıştır. Bu kimlik politikası anlayışının merkezi, benlik algısı ve bu algıyı değiştirmenin yollarıdır. Bir birey ve bir grup için “çoklu” kimlikler vardır.

Örneğin, bir kişi kadın, kız kardeş, kız, kadın hareketinin bir üyesi, işçi, şarkıcı vb, olarak tanımlanabilir. Ayrıca, bir grubun üyeleri de etnik olarak “Peştun”, dini olarak “Sünni Müslüman”, sosyal olarak “kabile” ve coğrafi olarak “kentsel” veya “kırsal” şeklinde tanımlanabilir. Eric Hobsbawm’a (1996) göre, bir kişi / grup için bu çoklu kimlikler, kimlik siyasetinin analizini çok daha zor hale getirir. Çünkü insanlar genellikle onları tanımlayan çeşitli özellikler arasında seçim yapmazlar. Aksine onların eylemleri, onların özelliklerinin kombinasyonunun bir ürünüdür (yunespour, 2011: 7-8).

Kimlik siyasetinin temelleri 1970lerin, 1980lerin ve daha öncesinde 1960ların yeni sosyal hareketlerine dayanır. 60’ların hareketi, toplumsal cinsiyet, ırk, kolonyal tahakküm vb. gibi farklı siyasetleri birleştirmeyi amaçlamıştı. Ancak, hareket 70’lerde hareket, her biri kendi çıkarı için uğraş veren feminizm, çevrecilik, siyah hareketi gibi “yeni sosyal hareketler”e bölünmüştür (Göktolga, 2012: 171-172).

“...Toplumun tüm bireylerini etkileyen siyasal nitelikte olan kararların alınması diğer bir deyişle siyaset yapılması, kuralların belirlenmesi ve bunların uygulamaya konulması öncelikle devletin meşruiyetini sağlaması ile olur. Günümüzde bu meşruiyet, toplumun ortak ifadesinin bir tezahürü niteliğindeki demokratik sistemler ile sağlanmaktadır. Siyaset, kültürel farklılıkların, toplumdaki bireylerin özel ve kısmi tercihlerine göre değil, ortak toplum değerlerine göre yapılır. Burada toplumun tüm bireyleri eşitlik ilkesine göre temsil edilir” (Köker, 1997: 42, 47-48).

Kimlik siyaseti üzerine geliştirilen yaklaşımlar, genellikle tanınma talebinde bulunan çeşitli grupların mağduriyeti üzerine kuruludur. Bir kimliğin siyasi alanda yerini alabilmesi için gerekli olan üç unsur vardır. Birincisi, ilk olarak belirli bir kimliğe sahip olan bireyler arasında farklılığa ilişkin bir farkındalığın gelişmesi gerekmektedir. İkincisi, belirli bir kimliğe sahip olan bireylerin taşıdıkları kimlik sebebiyle bir eşitsizliğe maruz kaldıklarını hissediyor olmaları gerekmektedir. Üçüncüsü ise belirli bir kimliğe sahip olan bireylerin taşıdıkları kimlik nedeniyle bir baskı gördüklerine ilişkin bir farkındalık geliştirmeleridir. Tabii burada farkındalıkların gerçeklik payından çok, bireyler tarafından düşünülüyor olması ile birlikte benimsenmiş olması daha önemlidir (Göktolga, 2013: 127).

Afganistan’ın zayıf bir merkezi otoriteye sahip olduğu konusunda uzmanlar arasında genel bir fikir birliği vardır. (Saikal, 2006; Maley, 2002 & 2009; Barfield, 2010 ve Weinbaum, 2006). Bu konuda Maley (2009), yöneticiler ile yönetilenler arasındaki egemen ilişkilerin algılanmasında yöneticilerin zayıf meşruiyetine odaklandığını ifade ederken, (Maley, 2009: 12- 16. Weinbaum ise

(2006: 125), vatandaşlarının temel güvenlik ihtiyaçlarını karşılamada Afgan merkez otoritesinin sınırlı kapsamı ve derinliğinden bahsetmiştir. Bu konuda Saikal (2006) ve Barfield (2010) ise zayıf bir Afgan devletinin bu ülkenin işlerinde hem bölgesel hem de küresel güçlerin dış müdahale ve etkilerinin yolunu nasıl açtığı hakkında görüş bildirmişlerdir. Rubin (1992 ve 2002) ise rantiyeci devlet ifadesiyle, bir yandan dış dünyadan gelen yardıma bağımlı olan ve despot/zorlama gücünü kullanma konusunda çok az yetenek gösteren Afgan devletinin zayıflığını tasvir etmek için bu ifadeyi kullanmıştır (Yunespour, 2011: 21).

Afganistan'ın zayıf merkezi devlet yapısı, yaygın bir yoksulluk kültürüne yol açar. Bu bağlamda Hamzeh Waezi (2002), Oscar Lewis'ten (1996) 'yoksulluk kültürü' terimini ödünç alır ve Afganistan'ın sadece ekonomik açıdan fakir olmadığını, aynı zamanda bu ülkede bir yoksulluk kültürünün de yaygın olduğunu ileri sürer. Bu yoksulluk kültürünün maddi ve manevi boyutları vardır. Maddi boyutu, kırsal ve kentsel nüfus arasında ve elit grup ile kitle arasında derin bir gelir eşitsizliği olduğunu gösterir. Toplumsal olarak, umutsuzluk, çaresizlik ve korku içerisinde olan ve çoğu zaman marjinalize edildiğini, ayrımcılığa uğradığını ve susturulduğunu hisseden insanlar, devlet kurumlarından kopuklardır. Hatta çoğunlukla devlet kurumlarına düşman olan bu insanlar polise nadiren güvenirlere. Dolayısıyla bu insanlar, "mevcut düzene karşı oluşturulan siyasi hareketlere katılma ve mevcut düzeni protesto için hazır belirli birer potansiyel" konumundadırlar (Yunespour, 2011: 22). Bu durum da yoksulluk kültürünün manevi boyutu ile ilgilidir.

Zayıf merkezi devlet ve yaygın yoksulluk kültürü, Afgan halkının tamamen etnik, mezhepsel ve aşiret kimliklerinden kaynaklanan siyasi eylemlerde bulunmasına neden oldu. Bununla birlikte, Afganistan'da kimlik siyasetinin evrimi, birbiriyle ilişkili iki dönemi olan dinamik bir süreçtir. Bu iki süreç, Taliban rejiminin 2001'de düşmesinden önceki dönem ve sonraki dönem kapsar. Taliban rejiminin düşmesinden önceki dönem olan ilk dönem, 1978 Komünist Darbesi öncesi ve sonrası olmak üzere iki kısma ayrılacak ve bu bölümün geri kalan kısmında değerlendirilecektir. Bu tür bir dönemsel bölünmenin, kimlik politikalarının Afganistan'da her zaman var olduğunu ve zamanla güçlendiğini ve genişlediğini göstermesi bekleniyor (Yunespour, 2011: 23).

1978 öncesi komünizm darbesinde, Afganistan'daki kimlik siyaseti büyük ölçüde aşiret odaklıydı. Afgan devleti, bazı kabileler arasında ve içinde liderlik pozisyonu için siyasi rekabetin gerçekleştiği aşiret konfederasyonlarından oluşur. Bu özelliklerinden dolayı, 18. yüzyılda modern

Afganistan'ın kurulmasından bu yana, aşiret ittifakları kurmak amacıyla elit gruplar arasında poligamik uygulamalar yaygınlaşmıştır. Aşiret konfederasyonu, en iyi şekilde, hükümdar ile yönetilen arasında, sonunda ülkede hiyerarşik bir siyasi kültüre yol açan derin bir uçurumun olması olarak tanımlanır. Yönetilenler her zaman mesafeliydi ve iktidar merkezinden, genel nüfusun yönetici elit gruplara ciddi bir rakip olacağına asla düşünülmediği bir noktaya kadar uzak tutuldu. Aslında, bir gözlemci bunu, söz konusu nüfusun siyasi meselelere karışmaması olarak açıklamıştır. O halde yöneticiler her zaman profesyonel bir yönetici sınıfından geliyorlardı; belirli bir kabilenin soyundan gelen erkekler veya onların müttefikleri (aynı yerde) (Yunespour, 2011: 23-24).

İnsanlar daha eğitilmiş hale geldikçe eğitim, etno-milliyetçi harekette dinamik bir rol oynamaya başlamıştır. Fakat eğitimin bu konudaki rolü genellikle basitleştirilmiştir, çünkü akademisyenler, bir ulus olma duygusu geliştirmede eğitim stratejilerinin sadece olumlu sonuçlarına odaklanmıştır. Ancak Mayall ve Simpson (1992: 7), bunun eğitimin rolünün yanıltıcı bir temsili olduğunu, çünkü etno-milliyetçi harekette eğitimin oynadığı rolün zıt etkilere de sahip olabileceğini savunmaktadır. Özellikle güçlü bir yoksulluk kültürünün olduğu bir toplumda eğitimin bir etnik grubun kolektif bilincini yozlaşmış yönetici elitlere karşı yükseltmesi ve pekiştirmesi çok olasıdır. Kabil Üniversitesi'ndeki genç nüfusun eğitimi, Afganistan'daki 1978 Komünist darbesinden önce eğitimin rolü ile ilgili ikinci noktaya işaret eden bir örnektir (Yunespour, 2011: 27).

1960'ların Afganistan'daki toplumsal hareketleri bu benzetmenin diğer örnekleridir. Diğer İslam ülkelerindeki ve zamanın geri kalan Üçüncü Dünya'daki toplumsal hareketlerden etkilenen Kabil Üniversitesi'ndeki eğitilmiş öğrenciler, Afganistan'daki mevcut hanedan düzenine meydan okumaya çalıştılar. Ülkelerini değiştirmek, ekonomik eşitlik, siyasete daha fazla insan katılımı ve daha açık bir siyasi sistem sağlamak için hayatın her alanından geldiler. Ancak, bu tür bir sosyal değişimi getirmenin biçimleri, yönleri ve yolları üzerinde anlaşamadılar (Yunespour, 2011: 27).

Afganistan'da kimlik siyasetinin tarihsel bir fenomen olduğu ve komünizm öncesi darbede aşiret odaklı kimlik siyasetinden ideolojik kimlik siyasetine ve ardından komünist darbeden sonra etnik merkezli kimlik siyasetine geçildiği gösterildi. Kimlik siyasetinin bir biçiminin diğerine tam olarak ikame edilmesini temsil etmese de zamanla çok boyutlu aşiretin, etnik ve mezhepsel bir hale geldiği vurgulandı. Bazı bilim adamlarının kimlik siyasetinin sembolik bir strateji olduğu

iddiasından farklı olarak Bernstein (2005), kimlik temelli siyasi eylemlerin Afganistan'daki yapısal güç ilişkilerini değiştirmek için güçlü siyasi ajanlar geliştirme potansiyeline sahip olduğunu göstermiştir. Aşiret konfederasyonu sırasındaki kimlik temelli siyasi eylemler, 1978 komünist darbesi, müteakip iç savaşlar ve Taliban'ın iktidara yükselişi, Afganistan'ın zaten zayıf olan durumunu başarısız bir devlete ve parçalanmış bir topluma dönüştürdü (Yunespour, 2011: 39-40).

Afganistan da Peştun merkezli bir ulusal kimlik yaratmaya çalışan Abdurrahman Han dönemi hakkında değerlendirme yapan Beattie şöyle bir değerlendirmede yapmaktadır;

“...Vatansever duyguların oluşması için bağımsız yetkiye ortak itaat ile bölünmez ve birleşmiş tek bir toplum olarak ülkeyi tanımlamıştır. Bunu tanımlamanın ardından Şir Ali Han Peştun olmayan topluluklara koyduğu vergiyi kaldırmıştır. Abdurrahman Han ortak bir tarih oluşturmak adına 1896 yılında Ulusal birlik günü belirlemiş ve bu gün yıllık olarak kutlanmıştır. Onun çabalarının en önemli yönü kendi yönetimini meşrulaştırmak ve İslami bağlılık içerisinde ortak bir ulusal kimlik duygusu oluşturmaktır. Yetkisinin tanrıdan geldiğini savunurken tanrıya olduğu gibi kendisine de itaat ederek inançların korunması gerektiğini belirtmiştir. Ancak onun yönetimi Peştun hatta sadece Durrani karakterine sahiptir. Bu nedenle Kuzey Afganistan „da bulunan Özbek Türkmen ve Taciklerden tepkiler var olmuştur.”(Beattie, 2012: 7).

Kimlik tanımlamada, kurgulamada ve ifade etmede farklı bir özelliğe sahip olan din, daima farklılaşma veya benzeşme referanslarından biri olmuştur. Çünkü din referanslı kimlikler, diğerlerinden oldukça farklı belirlenimlere ve ihtiyaçlara dayanır. Dinsel kimlikler, temel dini esaslar üzerine kurgulanırlar. Dinlerin taleplerine göre de boyutları ve etki alanları belirlenir. Yahudilik ve Kıptilik gibi kültüre ya da coğrafyaya yönelik dinler dar çerçeveli kimlikler kurgularken, İslam ve Hıristiyanlık gibi mesajını yerkürenin her bölgesine ulaştırmak isteyen dinler ise evrensel düzeyde dinsel kimlikler kurgularlar. Dinsel kimlikler, her dönemde salt dinsel temele dayalı bir tanımlamayla yetinmemişlerdir. Zaman zaman milli kimlik gibi başka tür kimliklerle eklenme sürecine girerek eksen ve boyutları farklı kimliklere de dönüşebilmektedirler (Karakaş, 2013: 9)

Kimlik inşası, siyasal ve kültürel toplumsallaşma süreçlerinde önemli işlevler üstlenen kimi kurgusalıklar ve gerçekliklere dayanır. Dolayısıyla bütün siyasal yapılar için önemli bir dinamiktir. Kimlikler siyaseti dünya ölçeğinde ortaya çıkan toplumsal, siyasal hareketleri kapsayacak bir kavram olarak kullanılmaktadır. Batı'da yeni toplumsal hareketler bağlamında tanımlanmakta ve bu nedenle demokratik hak talepleri ile birlikte değerlendirilmektedir. (Karakaş, 2013: 5).

Kimlikler siyasetini keskinleştiren ve kimlikleri sınıflandıran faktör, kimlik söylemlerinin ötekini tarih dışı, tek boyutlu, kalıplaşmış bir gerçeklik boyutuna indirgeme anlayışıdır. Çünkü bu yollar birey ve gruplar, hem kimlikler kurgulayabilmekte hem de pozisyon alabilecekleri siyasal alan inşa edebilmektedirler. Böylece kimlikler üzerinden siyaset yapma dinamiği oluşmaktadır. Türk toplumunda da kimlik inşa süreçleri, daima siyasal değişim dinamiği olarak işlev görmüştür. Kimlikler siyaseti çerçevesinde şekillenen politikalar, esasında Osmanlı'dan günümüze siyasal yapıyı etkileyen ve genel olarak da toplumsal yapı üzerinde belirleyici olan bir faktör olagelmıştır (Karakaş, 2013: 5).

3.1.8. Afgan Etnik Kimlikleri

Etnik kimlik, dil ve dini inanç başta olmak üzere töre, gelenek gibi kültürel öğelerin belirlediği bir olgudur. Etnik kimliği; kişinin içine doğduğu ailenin, içinde yetiştiği çevrenin, kültürel değerleri belirler. Etniklik birçok farklı ölçütle tanımlanabilen esnek bir kavramdır. Genel anlamda, benimsedikleri soy (köken), dil, din ve sahip oldukları kültür itibariyle diğer gruplardan farklı olan gruplar olarak nitelenir (Önder 2008, 1).

Smith'e göre;

“...Etnik kimlik, etnik gruba veya soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan, din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen bir kültürel kolektif tipidir.”
(Smith, 1994: 41).

Smith ve Hutchinson'a (1996) göre, her etnik grubun üyeleri, etnik, mezhepsel ve dilsel gruplara ait oldukları için birden fazla kimliğe sahiptirler. Ülkedeki her birey, ilişkilerini, mesleğini, cinsiyetini, doğum yerini vb. yansıtan bir dizi kişisel kimlikle kendisini tanımlar. Dorronsoro (2005), özellikle Afganistan'daki etnik grupların bu özelliğini tartışır. “Afganistan'da her bireyin kimliğinin İslami cemaatin bir üyesi, bölgesel bir grubun üyesi ve ailesinin bir üyesi olmak gibi bir dizi bağlılıkla tanımlandığını” belirtir. Diğer etnik gruplarda olduğu gibi, Afganistan'ın etnik gruplarının üyeleri de herhangi bir resmi görev ve sorumluluk olmaksızın kendi gruplarına ait olma duygusu hissederler ve çoğu zaman kimlikleri ortak bağlar oluşturur ve “diğer (leri)” ile ilişkilerini tanımlar. Böylesi bir benlik imgesinde, içindeki insanlarla bir “aynılık” duygusu ve hayal ettikleri sınırların dışında olanlarla bir “ötekilik” duygusu vardır. Bu etnik grupların her biri kendilerini belirli şekillerde tanımlasa da, kendilik algıları diğerlerinin onlara

bakış açısı ile her zaman uyumlu değildir. Başka bir deyişle, öznel ve nesnel kendilikle mücadele bazen birbiriyle çelişir (Yunespour, 2011: 17).

Bu çelişkilerden birincisi, her etnik grup, diğer etnik grupların tarihi pahasına Afganistan’da yerli olduğunu iddia eder. İkincisi, her etnik grup birbiriyle aynı fikirde değildir ve bir etnik grubun üyeleri kendi grupları içinde tarihlerinin kökeni ve gelişimi konusunda anlaşmazlığa düşerler. Üçüncüsü, Alcoff’un (2005) ileri sürdüğü gibi, Afganistan’daki etnik grupların etnik ve mezhepsel kimlikleri ilişkisel ve bağlamsaldır. Bu kapsamda Allcoff, ilişkisel kimliği dinamik bir kavram olarak tanımlar ve aynı kimliğin farklı bağlamlarda farklı amaçlar için harekete geçirilebileceğini vurgular. Örneğin, Taliban 1994 yılında Afganistan’ın Kandahar Eyaletinin kontrolünü ele geçirdiğinde, Peştun etnik kimliklerini Peştunlar arasındaki gruplarını meşrulaştırmak için kullandığı gibi aynı kimliği diğer etnik gruplardan, özellikle Sünni Tacik ve Özbek’e karşı muhalefeti ezmek için de kullandı. Etnik kökenleri ve Sünni dini kimlikleri, Taliban’ın yorumuna göre inanmayanlar olarak görülen Şii Hazaralara karşı siyasi eylemlerini etkiledi. Dolayısıyla kimliklerin siyasi araçlar olarak kullanıldığı bağlam, bireylerin veya grupların davranışlarını anlamada önemlidir (Alcoff, 2005 ve Dorronsoro, 2005). Bu tür kimlik özelliklerinin anlamı, kişinin Afganistan’daki aynı etnik grubun üyelerinden kesinlikle farklı davranışlar bekleyebileceğidir.

Söz konusu çelişkilerin dördüncüsü ise Afganistan’daki mevcut etnik temelli iddiaların önemine dairdir. Çünkü kimlikler “bilgi konumudur”, bu da tarihin, toplumun ve siyasetin ve bu ülkede zaman içinde kimlik siyasetine neden olan ve onu sürdüren faktörlerin anlaşılmasını gerektirir (Yunespour, 2011: 18-19).

Günümüzde Afganistan ahalisini, en eski dönemlerden itibaren bölgede yaşayan farklı halkların bakiyeleri ile değişik dönemlerde çevreden gelip bölgeye yerleşen topluluklar ve bunların zamanla değişime uğramış kesimleri teşkil etmektedir. Buna bağlı olarak ilkçağlardan itibaren pek çok müstevli grubun faaliyet alanını oluşturmuş, yirminin üstünde etnik grup ve pek çok kabile ile adlandırılan ve çok sayıda diyalektiğin konuşulduğu bir coğrafya haline gelmiştir (Söylemez, 2019: 3; Offinoski, 2003: XI).

Bugünkü Afganistan coğrafyasının eski medeniyetlerden etkilendiği ve toplum yapısının bu etkileşim, İstilalar sonucu farklı etnik kökene sahip bir ülke haline almasına sebep olmuştur. Aria ve Güney Türkistan bölgesi olan, bugünkü Afganistan coğrafyası Yunan, Çin, Mısır, Hint ve

İslam medeniyetlerinden etkilenmiştir. Afganistan’da farklı kültürlere sahip, farklı dilleri konuşmakta olan çok sayıda etnik grup bulunmaktadır. Afganistan’ın nüfusunu oluşturan etnik grupların yapısı oldukça karışıktır. Bu ülke yirminin üzerinde farklı etnik gruptan meydana gelmektedir. Afganistan’ın etnik kimliğini oluşturan grupların en önemlilerini Peştunlar, Hazaralar, Aymaklar, Türkler (Özbekler, Türkmenler), Tacikler, Nuristaniler, Beluçlar, Kızılbaşlar’dan oluşturmaktadır. Sağlıklı bir nüfus sayımı yapılamadığından dolayı bu ülkenin nüfusu için kesin bir rakam vermek mümkün değildir (Saray, 2002: 13, 21; Yazıcı, 2011: 2).

Masih Oruzgani (2011) kitabını, Afganistan’daki etnik grupların çeşitliliğini sembolize etmek için “Afganistan: Etnik Grupların Gökkuşağı” olarak adlandırmıştır (Yunespour, 2011: 16).

Haziran 2007 itibariyle en son rakamlar, Afganistan nüfusunun 31 milyonun biraz üzerinde olduğunu ve erkeklerin nüfusun yüzde 52’sini temsil ettiğini gösteriyor. Afganistan’da 20 yıldan fazla bir süredir resmi bir nüfus sayımı yapılmadığından, bu rakamlar kaba tahminlerdir. Afganistan halkı, bu toprakları fetheden ve dolduran birçok işgalci neslinin kanıtı olarak hizmet eden çeşitli etnik gruplardan oluşuyor. Bu etnik gruplardan Peştunlar nüfusun neredeyse yarısını oluşturuyor ve Afganistan’ın güney ve doğu bölgelerinde yaşıyor. Diğer üç büyük etnik grup Tacikler, Hazaralar ve Özbeklerdir ve küçük etnik gruplar Aimak, Türkmen ve Beluc’tur. Bu etnik grupların aile inancı ve dilleri kendi içinde farklı kültürel özellikler barındırır. Afganistan’ın iki resmi dili vardır: Peştü ve Dari (Afgan Farsça). Bu nedenle, Peştunlar Afganistan’ın ana dili olan Peştü’yu konuşurlar, Hazaralar ise Dari (Farsça) konuşurlar. Son ABD hükümeti tahminleri, Dari’nin nüfusun yarısı arasında ana dil olduğunu ve nüfusun yaklaşık yüzde 35’inin Peştü (Peştuca) konuştuğunu ortaya koyuyor (Runion, 2007: 6).

Afganistan’da yaşayan halklar içinde sayıca en fazla olan Peştunlardır ki, bunlar Afganlar diye de bilinmektedirler. Afganistan’ın kalabalık ve hâkim grubunu teşkil eden Afganların ülkeye kuzeyden gelip Süleyman Dağları etrafında yerleştikleri bilinmektedir. Güneyde yaşayan kabilelere Peştün veya Peştun denilmektedir. Konuştukları dil ise bugünkü Afganistan’ın birinci ve resmî dili olan Peştucadır. Bu etnik grubun kökeni Hindistan’da yaşamakta olan Pathanlara (Patan) dayanmaktadır. Birleşmiş Milletlerin ileri sürdüğü nüfus sayısı 27 milyon civarındadır. Mehmet Saray’a göre Peştunların nüfusu 10 milyondur ki, bunun 3 milyonunu Halaç Türkleri teşkil etmektedir. Mehmet Saray Peştunların o bölgeye göç eden Halaç Türkleriyle karıştığını ileri sürmektedir (Saray, 2002: 13, 21) Peştunlarda her kabilenin temsilcisinin olduğu Lorya Curga

(millet meclisi)'da kararlar alınır. İki büyük kolundan biri Kandahar bölgesinde varlıklarını devam eden Gılzaylardır (Çınarlı, 2012: 74; Yazıcı, 2011: 1; Niazi, 1970, 23-38) Tabakat-ı Nasiri'de Gılzayların Kalaçlarla ilgisi bulunmadığı ve onları Peştun olduğu savunulmaktadır (Cüzcani, 1970, 548).

Türkler, Afganistan'ın ikinci büyük etnik grubunu teşkil etmektedir ve nüfusları altı milyon civarındadır. Türklerin arasında en kalabalık nüfusa sahip olan Özbeklerdir. Özbeklerin konuştuğu dil Türkçe'nin diğer bir lehçesi olan Özbekçedir. Genellikle ticaret, ziraat ve sanatla uğraşırlar ve Afganistan'ın kuzeyinde yaşarlar. Bu bölgeye Afgan Türkistan'ı da denmektedir. Özbeklerin yaşadığı yerler Kunduz, Şibirgan, Faryab, Mezar-ı Şerif, Bala Murgab, Badahşan, Taharistan (Tahar), Belh ile Taş-Kurgan ve Saripul (Sarpul)'dur. Türkler'in diğer grupları ise, Türkmen, Kırgız, Kazak, Karakalpak ve Kıpçıklar'dır. Bu gruplar, Afganistan Türklerinin %40'ını oluşturmaktadır (Saray, 2002: 23).

Afganistan'da Tacikler, Türklerden sonra en çok nüfusa sahip etnik gruptur. Bu ülkede Tacikler iki ana gruba ayrılır. Badahşan'ın yüksek dağ vadilerinde ve Vahan koridorunda yaşayan dağ Tacikleri; bunlar İran Farsça'sının diğer bir lehçesi olan Derice konuşurlar. Bu dil aynı zamanda Afganistan'ın resmi dilidir. İkinci grup Tacikler Afganistan'ın kuzeydoğusunda, Badahşan, Kabil, Herat, Gazne, Mezar-ı Şerif ve Gur'da dağınık şekilde yaşarlar. Taciklerin nüfusu 4500000 civarındadır. Tacik sözcüğünün Arapça'dan taz veya taj'dan geldiği söylenir. Ayrıca Tacik sözcüğü Arapların İran'ı fethettiklerinde onlarla karışmış atalarına verilen addır (Welber, 1978: 840).

Hazaralar, Afganistan'ın dördüncü büyük etnik grubunu teşkil etmektedir. Hazaraların Moğol soyundan geldiği iddia edilmektedir. Welber Hazaraların atalarının XIII. veya XV. yüzyılların ortasında bu bölgeye gelmiş Moğollar olma ihtimalini daha yakın görmektedir. Oysa Hazaralar kendilerini Türk olarak bilmektedirler. Hazaralar Afganistan'ın merkezi bölgesinde yaşarlar. Bu bölgeye Hazaracat (Hazaraların yaşadığı yer) denilmektedir. Hazaralar Farsça'nın değişik bir lehçesini konuşurlar ve genelde Şîî (Caferî)'dirler. Menşesine dair; Afganistan'ın yerli ahaliye olduklarına dair görüş, Moğolların bakiyeleri olduklarına dair görüş, Moğol ve Türklerin terkihi olduklarına dair görüş ve Muhtelif kabilelerin terkihi olduklarına dair görüşle bulunmaktadır. Hazaraların nüfusu hakkında da farklı görüşler vardır. Taciklerden sonra

Afganistan'ın en kalabalık nüfusuna sahiptirler. Abadî, Hazaralar'ın nüfusunun 3-4 milyon civarında olduğunu ileri sürmektedir (Durak, 2008: 1; Yazıcı, 2011: 477; Welber, 1978: 840).

Mahmud Tarzî için Sirâcü'l-ahbâr gazetesi, siyâsî görüşlerini, edebiyat, eğitim, fen ve teknik ile ilgili modern düşüncelerini ve o günlerde ivme kazanmış bulunan milliyetçilik fikirlerini Afgan kamuoyuna yayacağı en önemli araçtı. O sebeple Sirâcü'l-ahbâr'ın amaçlarını, “Dünyadaki önemli olaylar hakkında bilgi vermek, halkın dinî ve millî şuurunu yükseltmek, vatandaşlarda vatan aşkını canlandırmak, millî birliğin savunuculuğunu yapmak, hükümdara karşı itaati yaymak, modern bilim ve eğitim kurumlarının yayılmasını sağlamak, halkı ahlakî kurallar, his dünyası, nezâket ve refahın artması yolunda teşvik etmek, İslâm dininin ve vatanının düşmanlarının halk tarafından bilinmesini sağlamak, millî hâkimiyet ve tam bağımsızlığın savunuculuğunu yapmak” şeklinde özetlemişti (Yazıcı, 2011: 14).

SONUÇ

Afganistan etnik çeşitliliğin bir arada yaşadığı ve temel olarak bunun kimlik üzerinde tartışmaya sebebiyet verdiği Asya'daki önemli ülkelerden biridir. Kimlik problemi üzerinde oluşan bu durum Afgan toplumunun da şekillenmesindeki başlıca unsurlardan biri haline dönüşmüştür. Toplumun yönetiminde önemli bir yer edinen etnik unsurlar siyasi olarak bir takım belirleyici temel daimi olarak ön plana çıkmıştır.

Üçüncü dünya ülkelerinde çağdaş ulusların meydana çıkması için gerçekleşmesi beklenen en önemli konulardan birini ulus inşası oluşturmaktadır. Bununla birlikte pek çok üçüncü derecedeki dünya devletlerinde ulus meydana getirme zorluğu görülmektedir. Bu zorluklar devletlerin muasır medeniyet seviyesine ulaşma çabalarını gerilediği gibi onların siyasi, sosyal ve ekonomik yönden zayıflıklara neden olup az gelişmişlik unsurunun ön plana çıkmasına vesile olmaktadır.

Üçüncü derecedeki dünya devletlerinden birini teşkil eden Afganistan'da da ciddi bir şekilde bir ulus inşa etme zorluğu görülmektedir. Afganistanda başarısız olarak kabul edeceğimiz ulus meydana getirme çabalarının belli başlı dayanak noktaları bulunmaktadır. Afgan halkının kendi etnik kökenlerini, dillerini ve mezheplerini ön plana almaları ulus inşalarının ve ortak bir ulusal kimliğe bürünmelerinin önündeki en büyük engellerdendir. Bunun yanı sıra siyasi iktidarlarında da halk gibi etnik, dil ve mezhebi yaklaşım rolü ve takıntıları da ulusal bir kimlik kurmanın önünde duran bir engeldir. Tüm bu gelişmeler ile birlikte Afganistandaki katı kültürel kurallar da ulusal kimliğe ulaşılmanın önündeki diğer bir gelişmedir.

Ulusal kimlik bağlamında değerlendirdiğimizde ise son dönemlerde özellikle de 2018 yılından itibaren Afgan kimliğinin şekillenmesi hususunda çıkarılan yeni elektronik kimlik kartları olan "e-Tazkira"nın tanıtımıyla Afgan kimliği konusunda bir takım tartışmalar ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu temel tartışmaların nedeni "*Afgan*" tabirinin kimliklerde kullanılması idi. Bu kavram aslında yönetsel olarak bir üst kimlik ifadesini içerse de toplum ve diğer etnik unsurlarda kelimenin orijinal Peştucadan gelmesi ve sadece o unsuru ifade etmesi sebebiyle tartışmalara sebebiyet verdiği düşünülmektedir.

Temel olarak üst kimlik olan bu tabir için bazı etnik gruplar, "*etnik kökenimiz bizim kimliğimizdir*" diyerek bu ifadeyi reddetmekte ve Afganistan'ı sadece Peştunların değil, tüm etnik

grupların bir ülkesi olarak görmekte-dirler. Bu gruplar bu nedenle, tüm etnik grupları içeren ülkenin resmi adı olan Afganistan İslam Cumhuriyeti'ni kullanmayı istemektedirler. Bu bağlamda kimlik tartışmalarına nokta koymak isteyen önemli isimlerden biri olan Khalid Hosseini Babi'nin de şu ifadeleri önem arz etmektedir. Hosseini “*Bana göre, bu çok saçma ve çok tehlikeli bir saçmalık - ben Tacik'im ve sen Peştun'sun ve o Hazara ve o Özbek. Hepimiz Afganız ve önemli olan tek şey bu.*” ifadesi bütünleştirici kimliği ve Afgan kimliğinin üst kimlik olarak kullanılma yönünde bağlayıcıdır.

Ulusal Afgan kimliğinin oluşumunda Afgan halkının öncelikle kendi özel etnik gruplarıyla özdeşleşmelerini bırakması, etnik grupların farklı geçmişlere, dillere ve kültürlere dayanmaları probleminin geride bırakmaları, siyasi iktidarların görevlerini mezhebi ve dinsel takınma rollaerini bırakmaları ile beraber halkın refah seviyesinin yükseltilmesiyle gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

AFGANİ, S. C., (1956), **Tabiatçılığı Red**, çev. Aziz Akpınarlı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

AFGANİ, S C., (1987), **el-Urvetü'l-Vüskâ**, çev. İbrahim Aydın, Bir Yayıncılık, İstanbul.

AFGANİSTAN ANAYASASI, (1982), Kanun-ı Esasi-yi Afganistan, Afganistan

ALTUN, A., (2016), “*Küreselleşme Çağında Milliyetçilik Ve Ulus-Devlet*”, **International Journal Of Accademic Value Studies**, Cilt 2, S. 145-160.

ALTUNOĞLU, M., (2009), **Kimlik’in Modern İnşası, Kimlik Politikaları Ve Türkiye’de Kimliktartışmaları**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ANDERSON, B., (1995), **Hayali Cemeatlar (Milliyetçiliğin Kökenleri Ve Yayılması)**, (çev. Iskender Savaşır), İstanbul.

ANIK, M., (2011), **Çok Kültürlü Bir Toplumda Kimlik Algısı: İsviç’te Yaşayan Türk Göçmenleri Örneği**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.

ASLAN, C., (2009), **Avrupa Kimliğinin oluşumuna Türk Kimliğinin Etkisi**, Ankara Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Entütüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara .

AŞKIN, M., (2007), “*Kimlik Ve Giydirilmiş Kimlikler*”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt10, Sayı 2.

AYDIN, S., (1999), Kimlik Sorunu, **Ulusallık ve “Türk Kimliği”**, 2. Baskı, Öteki Yayınları, Ankara.

AYDIN, S., (2009), **Türk Kimliğinin Yaratılması Ve Ulusal Kimlik Sorunu Üzerine**, Maki Basım Yayınları, Ankara.

BABUR, Z. M, (1987), **Vekayi; Baburun Hatıratı II**,(çev. .Reşit Rahmeti Arat), Ankara

BAUMAN, Z., (2004), **Sosyolojik Düşünmek**, Çev. Abdullah Yılmaz, Dördüncü Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

BAUMAN, Z., (2006), **Sosyolojik Düşünmek**, Çev. Abdullah Yılmaz, 5. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

BAYART, Jean-F., (1999), **Kimlik Yanılsaması**, Çev. Mehmet Moralı, Metis Yayınları, İstanbul.

BAYUR, Y.H.,(1948) “*Nadir Şah Afşarın Ölümünden Sonra Osmanlı Devletini İranın İstilaya Kışkırtmak İçin Yapılan İki Deneme*”, TürkTarih Kurumu, Belleten Dergisi, Cilt XII, Sayı 46, Nisan.

BEATTIE, H.,(2002),**Etnicidad, nacionalismo y el Estado en Afganist’an**. The Open University. Mexico City: El Colegio de Mexico, pp. 83–117. <http://oro.open.ac.uk/19992/2/Beattie.pdf>

BELLEW, H.W. (1879), **Afghanistan and the Afgans**, London .

BERGER, P. L. - LUCKMANN, T., (2008), **Gerçekliğin Sosyal İnşası**, Çev. Vefa Saygın Öğütle, Paradigma Yayınları, İstanbul.

BILGIN, N., (1994), **Sosyal Bilimlerin Kavsığında Kimlik Sorunu**, Ege Yayıncılık, İzmir.

BILGIN, N., (1996), **İnsan İlişkileri Ve Kimlik**, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

BIRKÖK, M. C., (1994), **Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınmamış Doktora Tezi, İstanbul.

BİLGİN, N., (1995), **Kollektif Kimlik**, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

BİLGİN N., (2007) **Kimlik İnşası**, Aşına Kitaplar, Ankara.

BİLGİN, N., (1995), **Evrenselcilik Farkçılık Temelinde Kolektif Kimlik**,Sistem Yayıncılık, İstanbul.

BİLGİN, N., (1999), **Kollektif Kimlik**, 2. Baskı, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

BİRKÖK, M, C., (1994), **Bilgi sosyolojisi ışığında Kimlik sorunu**, İstanbul Üniversitesi Doktora tezi,İstanbul.

Bostancı, N., (1998), “*Etnisite, Modernizm Ve Milliyetçilik*” , **Türkiye Günlüğü**.

BRUBAKER, R, COOPER, F., (2000), “*Beyond Identity*”, **Theory and Society**, volume 29, number 1, , s. 1-47.

BUDAK, S., (2000), **Psikoloji Sözlüğü**, Bilgi Ve Sanat Yayınları, Ankara.

- CARR, E., (1990), **Milliyetçilik Ve Sonrası**, (çev: Osman Akın), İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- CONNOLLY, W. E., (1995), **Kimlik ve Farklılık**, Çev. Ferma Lekesizalın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- CÜZCANI, (1970), **Tabakat-ı Nasiri, A General History of the Muhammeden Dynasties of Asia**, (çev. H.G.Raverty), New Delhi.
- ÇINARLI, Ö. (2012), “*Afganistanın etnik yapısı*”, **Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.1, Aksaray.
- DALBAY, R.S., (2018), “*Kimlik Ve Toplumsal Kimlik Kavramı*” , **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 2 .Sayı.31. s.161-176.
- DAMES, M.L., (1997), “*Efganistan*”, **İA**, IV, İstanbul.
- DEMİR, Ilkay, “*Kimlik İşlevleri Ölçeği Türkçe Ve Güvenirliği*”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi**, 11/2s.571-586.
- DIECKHOFF, A., (2010), **Milliyetçiliği yeniden Düşünmek kurumları ve uygulamalar**, (çev. Devrim Çetinkasap), İletişim Yayınları İstanbul .
- DUPREE, N. H., (2002), **Cultural heritage and national identity in Afghanistan**, Third World Quarterly, Vol 23, No5, PP 977-989.
- DURAK, N. (2008), **Hezareler-Hazaralar**, Malatya.
- DURKHEIM, E., (2006), **Toplumsal İşbölümü**, Çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul.
- DUVERGER, M., (1993-2019), **Siyaset Sosyoloji**, Çev., Şirin Tekeli, 11.Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul.
- EL UTBI, E. N, M, B(1345), Abdülcabbar, **Tarih-i Yemini** , Şerh., Şeyh El-Menini, Kahire 1869, (Frs. çev., Curfedakani), **Tercüme-i Tarih-i Yemini**, (çev. Cafer Şiar) Tahran.
- EMEL, B. A., (2007), **Kimlik, Medya, Ve Temsil**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- ERÖZDE, O., (2008), **Ulus- Devlet**, 2, Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- ESMAIL, M, E., (2004), **Trajik Afganistan**, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul.

- FAZLI, M., (2008), **Afganistan’a Seyahat**,(Yayına Hazırlayan Ali Ahmetbeyoğlu), İstanbul.
- FICHER, J., (1996), **Sosyoloji Nedir** , Çev, Nilgün Çelebi, Anı Yayıncılık, Ankara.
- FLETCHER, A. (1966), **Afghanistan Highway of Conquest**, New Delhi.
- GEERTZ, C. (2006). **The Interpretation Cultures**. 3.Basım. New York: Basic Books, Inc. Publishers.
- GELLENER, E., (2008), **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev., Günay Göksu Özdağan, 2.Baskı, Hil Yayınları, İstanbul.
- GASPARE, N., (2011), “*Politics, Identity, Territory The Strength” and “Value” of Nation State, the Weakness of Regional Challenge*”, **Dipartimento Di Sociologia E Ricerca Sociale**, Quaderno 58. <https://core.ac.uk/download/pdf/150084107.pdf>
- GREGORIAN, V., **Mahmud Terzi , And Saraj Al-Akbar: Ideology Of Nationalism And Modernization In Afghanistan** . Middle East Institute, Vol. 21, No. 3. Summer, 1967, Pp. 345-368. https://www.jstor.org/stable/4324163?seq=1#metadata_info_tab_contents
- GIDDENS, A., (2000), **Sosyal Bilimler, Sosyoloji Bilimi**, Yayına Hazırlayan, Cemal Güzel, Hüseyin Özel), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- GIDDENS, A., (2010), **Modernite ve Bireysel-Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum**, Çev. Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul.
- GIDDENS, A., (2014), **Modernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum**, Çeviri: Ümit Tatlıcan, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.
- GIESEN, B, (1988), “*Intellectuals and the Nations Collective Identity in a German Axial Age*”, **Cambridge University Press**, Cambridge
- GÖKA E.-BEYAZYÜZ, M. (2005) “*Yeni Dünya Düzeninin ‘Kimlik Siyaseti’: Psikolojik Bir Bakış Denemesi*”, **Türkiye Günlüğü**, S: 83, s. 17-26.
- GÖKA, E.(2006), **Insan Kısım Kısım: Toplumlar; Zihniyetler; Kimlikler**, Aşına Kitaplar, Ankara.

- GÖKALP, Z. (2019), **Türkçülüğün Esasları**, Andadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- GÖKLER, B. (2013), “*Gezi Parkı Eylemleri Ve Gençlik; Bireysel Ve Toplumsal Kimlik*”, **Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, 20 (2).
- GÖKTOLGA, O., (2015), “*Küreselleşme Karşı Milli Kültürü Korma Ve Yayımına Çabası ; Yunus Emre Türk Kültür Merkezi Örneği*”, **International Journal Of Science**, Number.33, p.315-328.
- GÖKTOLGA, O., (2012), **Post Modernite ve Siyasal Kimlikler**, Bilsam Yayınları, Malatya.
- GÖKTOLGA, O., (2013). **Aynılık-Farklılık Bağlamında Kimlik Siyaseti**. Akademik Yaklaşımlar Dergesi, Cilt, 4. Sayı, 1 .
- GREENFELD, L., (1992), **Nationalism, Five Roads To Modernity**, Combridge: Harvand University Press.
- GREENFELD, L., (2017), **Milliyetçilik, Moderniteye Giden 5, Yol, İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Ve Amerika Örnekleri**, Çev, Abdullah Yılmaz, Alfa Yayınları, İstanbul.
- GUIBERNAU, M., (1997), **Milliyetçilikler, (20. Yüzyıda Ulusal Devlet Ve Milliyetçilikler)**, (çev., Neşe Nur Domaniç), Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- GUISTOZZI, A., (2008). **Afghanistan, Transition Without End**. Crisis States Working Papers Series No.2.
- GÜLEÇ, C., (1992), **Türkiye’de Kültürel Kimlik Krizi**, Vadi Yayınları, Ankara.
- GÜLTEKİN, F., (2001), “*Lise Öğrencilerinin Kendini Açma Davranışlarının Kimlik Gelişim Düzeyleri Açısından İncelenmesi*”, **Uludag Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, (14/1), Bursa s.231-241
- GÜNDOĞAN, A. O., “*Kimlik Sorunu ve Düşünce Dünyası*”, **Türk Kimliği**, Editör: M. Çağatay Özdemir, Ötüken Neşriyat, İstanbul, ss.399-411
- GÜNGÖR, E., (1995), **Dünden Bugünden; Tarih-Kültür Ve Milliyetçilik**, 6, Baskı Ötüken Yayınları. İstanbul.

GÜVENÇ, B. (2010), **Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları**, 2. Baskı, Boyut Yayınları, İstanbul

GÜVENÇ, B., (1993), **Türk Kimliği**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

GÜVENÇ, B., “*Kültür Kimlik Ve Kimikler*” (Der. G.Pulter), “*Kimlikler Lütfen, Türkiye Cumhuriyeti Kültürel Kimlik Arayışı Ve Temsili*”, **Ortadoğu Teknik Yayınları**, Ankara 2009

HOBBSAWM, E.J, (1996), “*Language, Culture, And National İdentitiy*”, **The Johns Hopkins University Press**, Vol.63, No 4, s.1065-1080.

HOBBSAWM, E.J. (1995), **1780’ den Günümüze Milletler ve Milliyetçilikler**, çev., Osman Akınhay , Arıntı yayınları, 3.Baskı, İstanbul.

HOROWITZ. D.L. (1985), “*Etnic Grups In Conflict*”, **Berheley: University Of California Press.**

Hudud’ al-Alam (1937). **The Regions the Word** (İng. çev. V. Minorsky), London

HYMAN, A., (2002). **Nationalism In Afghanistan**. International Journal Of Middle East Studies. Cambridge University Press 2, No 34: 299-315.

İNAC, H. (2010), **Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Türkiye’ Nin Kimlik Problemleri**, MKM Yayınevi, Bursa.

JENKİNS, R, (2016), **Bir Kavramın Anatomisi, Sosyal Kimlik**, (çev. Gül Bostancı), Melisa Matbacılık, İstanbul.

JUDIT B,L., “*Küresleşme ve Kollektif Kimlikler*”, çev. İhsan Çapcıoğlu, **İslam Araştırmalar Dergisi**, cilt, 16. S.2. s..281-293.

KAFESOĞLU, İ. (2003), **Türk Milli Kültürü**, 10 Baskı, Boğaziçi Yayınları İstanbul.

KARADUMAN, S. (2010), “*Modernizimden postmodernizme kimliğin yapısal Dönüşüm*”, **Journal Of Yaşar University**, 17 (5): 2886-2899.

KARAKAŞ, M. (2015). **Moderenlik Küreselleşme Ve Türkiye’nin Kimlikler Evrini**, Küre Yayınları, İstanbul.

KARAKAŞ, M., (2013), “*Türkiyenin Kimlik Siyaseti Ve Sosyologisi*”, **Akademik İncelemeler Dergisi** Cilt: 8, Sayı: 2.

- KEDOURIE, E. (1961). **Nationalism**, Hutchinson University Library, London.
- KONURALP, E., (2018), “*Kimliğin Etnik Ve Ulus Arasında Salınımı: Çokkültürlülükmü Yeniden Kalabilecek Mi?*”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, **İİBF Dergisi**, Cilt: 13, S.2, s.133-146.
- KORKMAZ, T., (2016). **Tipolojik ve kurumsal bağlamda Milliyetçilik ve Anadoluçuluk**. A Kitap Yayınevi, Ankara.
- KULA, M. N., (2000), **Kimlik Ve Din**, Ayışığı Kitapları, İstanbul
- LECA, J. (1998), **Uluslar Ve Milliyetçilikler**, çev, Siren Idemen, Metis Yayınları, İstanbul
- LEFEBVRE, H., (2015) **Mekânın Üretimi**, çev., Isık Ergüden, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul
- MARSHAL, G. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**, çev., Osman Akınhay, Derya Kömürçü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MARSHALL, G., (2005) “Kimlik”, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürçü, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara
- MEHMET, Ş. N, (2019), “*Kültürel Kimlik Sorunları Göreceklilik Mi, Evernselfilik Mi? Yoksa Uzlaşmazlık Mı?*”, **Antropoloji Sergisi**, C.37
- MEJUYEV, V. (1998), **Kültür Ve Tarih**, çev, Suat H. Yokova, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- MOLLAER, F. (2014), **Kimlik Politikalar; Tanınma, Özdelik Ve Farklılık**, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- MORGAN, A. L., (2016), **Historical Dictionary of Contemporary Art**, Rowman & Littlefield, Lanham.
- MORLEY, D., (2011), **Kimlik Mekanları**, çev., Emerhan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- NIAZI, S., (1970), “*The origin of the Pathans*”, **JPHSXVIII/1**.
- NORTON, B., (1997). “*Language, Identity, and the Ownership of English*”, Published by: **Teachers of English to Speakers of Other Languages**, Inc. (TESOL). Vol. 31, No. 3, pp. 409-429.

- OFFINOSKI, S., (2003). **Afghanistan**, New York .
- OKAY, A.,(2013). **Kurum Kimliği**, Derin Yayınları, 7,Baskı, istanbul.
- OYUR, E. (2019), **Çok Kültürlü Kişilik-Kimlik Ve Kültürler Arası İletişim**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- ÖZKIRIMLI, U., (2009). **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, 3. Baskı: Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- PERŞEMBE, E.,(2005), **Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon**, Araştırma Yayınları, Ankara
- PONDELÍKOVÁ, (Styková), I. (2021). The Afghan Identity Reflected in A Thousand Splendid Suns by Khaled Hosseini. *Academia Letters*, Article 816. <https://doi.org/10.20935/AL816>
- POOLE, R, (1993), **Ahlak ve Modernlik**, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- REBER, S. A., (1985), **The Penguin Dictionary of Psychology**, Penguin Books, London
- RUNION, M. L., (2007). **The History of Afghanistan**. Greenwood Press, Westport, Connecticut, London.
- SABBIR S. H.-Abdullah A.-ABSAR H.R., (1982), **Sovyet İşgali Altında Afganistan** ,(çev. İsmail Bosnalı-Abdullah Arslan), İstanbul.
- SAIKAL, A. (2004). **Modern Afghanistan**, A History of Struggle and Survival. I.B.Tauris & Co Ltd. Londra. New york.
- SARAY, M. (1988). “*Afganistan*”, **DİA**, I, İstanbul.
- SARAY, M. (2002). **Afganistan ve Türkler**, İstanbul.
- SAREM, M., “*Challenges Of Nation Building In Afghanistan After Taliban*”, **SDE Akademi Dergisi**, Volume 1, No: 2, May - August 2021, ss. 92-118
- SARIBAY, A. Y., “*Cinsellik, Kutsallık ve Kimlik: Toplumsal Düzenin Bedensel İnşası*”, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*”, Yay. Haz. Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1997, ss. 231-242.

SARIBAY, Ali Yaşar, **Kişilik Ve Demokrasi, Siyaset, Demokrasi Ve Kimlik**, Asa Kitapevi, İstanbul 1998

SAY, Ö., (2013), **21. Yüzyılda Ulus,Çok Kültürlülük Ve Etnisite**, Kaknüs yayınları, İstanbul.

SAYAR, M.,(2016), **Türkiye Güncel Sanatında Mekânın Diyalektiği: İçerisi/Dışarı**, T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Batı Sanatı Ve Çağdaş Sanat Programı,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

SCHLESINGER, P., (1987), “*On National Identity Isome Conceptions And Misconception Criticied*”, **Artical In Sociol Science Information**.

SCHULZE, H., (2005), **Avrupa’da Ulus Ve Devlet**. Çev, Timuçin Binder, Literatür Yayınları, İstanbul.

SHAHMARDANQUL, R. (2020). **Gremsci Ve Modernleşme , Afganistan Örneği**. Yayınmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SMITH, A., (2009) **Milli Kimlik**, (çev. Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, 5. Baskı

SMITH, A., (2017), **Etno-sebolizim ve milliyetçilik**, (çev.Bilge firuzeçalı), alfa, araştırma Yayınları, istanbul.

SMITH, D. A., (2002), **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, Çev. Derya Kömürcü, Everest Yayınları, İstanbul

SMITH D. A., (2002), **Ulusların Etnik Kökeni**, çev. Sonay Bayramoğlu, Hulya Kendir, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

SOZEN, E., (1995), “*Kimlik Kavramının Yeniden Tanımlanması*”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Cilt 33, s.111-116.

SÖYLEMEZ, İ. (2017). “*İran’da Ulusal Kimlik İnşası ve Dil Planlaması*”, **Uluslararası Ortadoğu Kongresi (Dil, Tarih ve Edebiyat) International Middle East Congress (Language, History And Literature)**, 30-31 EKİM 2017 BİLDİRİ KİTABI, I. CİLT / VOLUME I, Ankara, Ss.203-228.

SÖYLEMEZ, Y, Z., (2019), **Gazneliler Döneminde Herat**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

SÜRGEVLI, O.,(2008), “*Farklılık ve Farklılıkların Yönetimine Temel Oluşturan Sosyo-Psikolojik Kuramlar Ve Yaklaşımlar*”, **Balıksir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt:11, sayı 20.

ŞEN, Y. F., (2004)., **Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri Ve Ulusal Devlet**, Yargı Yayınevi, Ankara.

ŞİMŞEK, S., (2002), “*Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri*”, **Uludağ Ü. Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bil. Dergisi**, Bursa, Yıl: 3, S: 3, ss. 29-39,

TACAR, P. (1996), **Kültür Hakları**, Gündoğan Yayınları, Ankara.

TARZI, M, (1915) **Seraj Al-Akhbar**, Cilt, 4 , Sayı.20, Jawza 24, 1294/June 14, 4-5.

TATE, G.P., (1973), **The Kingdom of Afghanistan**, Delhi.

TURAL, S. K., (1998), **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

TURHAN T, S. (2015), “*Kişisel Kimlik Ve Kolektif-Milli Kimlik Bağlamında Manasçı-Destancı Ve Manas Destanı*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 8 , Sayı: 36.

TÜRKDOĞAN, O.(2014), **Milli Kültür Modernleşme Ve İslam**, Çizgi Kaitabevi Yayınları, Konya.

TÜRKDOĞAN, O., (2000), **Milli Kimliğin Yükselişi Niçin Milletleşme?**, Alfa Yayınları, İstanbul.

TÜRKDOĞAN, O., (2013), **Türk Ulus-Devlet Kimliği**, 2.Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya.

TÜRKÖNE, M, (2012), **Milletler Ve Milliyetçilikler**, Etkileşim yayınları, İstanbul.

UNESCO,(1982), **Final, Report Of World Conferance On Cultural Policies**, Mexico City, S.8.

VATANDAŞ, C. (2010), **Ulusal Kimlik, Türk Ulusçuluğun Doğuşu**, 2.Baskı, Açılım Kitap, İstanbul.

WAGNER, D.P,(1996), **Modernliğin Sosyolojisi, Özgürlük ve Cezalandırma**, çev. Mehmet Küçük, **Modernliğin ikeleri**, Sarmal Yayınları, İstanbul

WEBER, M. (1997), “*What is an ethnic group? The ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration*”, (ed. Montserrat subernan- john rex), **oxford: black well publishers**, 15-27.

WEBSTER, A M. (1981) “İdentity”, **Webster’s New Collegiate Dictionary**, Massachusettes.

WELBER, D, N., (1978). **Afganistan’da Etnik Gruplar ve Kökenleri**,(çev.Oğuz Aktan), Etnoloji İstanbul.

YANIK, C. (2013), “*Etnisite, Kimlik Ve Milliyetçilik Kavramının Sosyolojik Analizi*”, **Uludağ Üniversitesi Falsefe Dergisi**, “Kaygı”, Sayı: 20, issn, 1303-4251.

YAPICI, A, (2004), **Din Kimlik ve Ön Yargı Biz ve Onlar**, Karahan Kitabevi, Adana

YAVUZ, H.(2008), **Modernleşen Müslümanlar**, Çev. Ahmet Yıldız, 2. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul

YAZICI, O.. (2011), “*Hazaraların Menşei İle İlgili Yeni Bir Görüş*”,**Türklük bilimi Araştırmaları**, S.29.

YAZICI, O.. (2001), **Modern Afganistan’ın Kuruluşu 1834-1922**, Malatya.

YIĞIT, H, Ç., (2014), **XVI.Yüzyılda Kandehar**, İnönü Ünivrsitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

YILDIZ S., (2007), “*Kimlik ve Ulsal Kimlik Kavramlarının Toplumsal nitelliği*”, **Milli Folklor**, cilt 19, Sayı 74 .

YURDUSEV, A. N., (1997) “*18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa’da Türk Kimliği*”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, Yay. Haz. Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, s.102-115

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.nationalgeographic.com/photography/proof/2018/february/japanhikikomoriisolation-society/>

Http://Afghanistandl.Nyu.Edu/Books/Adl0616/Adl0616_V4_P24_000008.Html

[Citation Manager | Taylor & Francis Online \(tandfonline.com\)](Citation Manager | Taylor & Francis Online (tandfonline.com))

<https://www.gmic.gov.af/pdfs/Afghanistan-constitution.pdf>

<https://www.mepanews.com/afganistan-etnik-grup-haritasi-21807h.htm>

<https://tr.depositphotos.com/vector-images/afganistan-haritas%C4%B1.html>

<https://www.trthaber.com/haber/dunya/ulke-profil-i-afganistan-573417.html>

www.nationalismproject.org

EKLER

Ek.1.Afganistan Siyasi Haritası <https://tr.depositphotos.com/vector-images/afganistan-haritas%C4%B1.html>

AFGANİSTAN

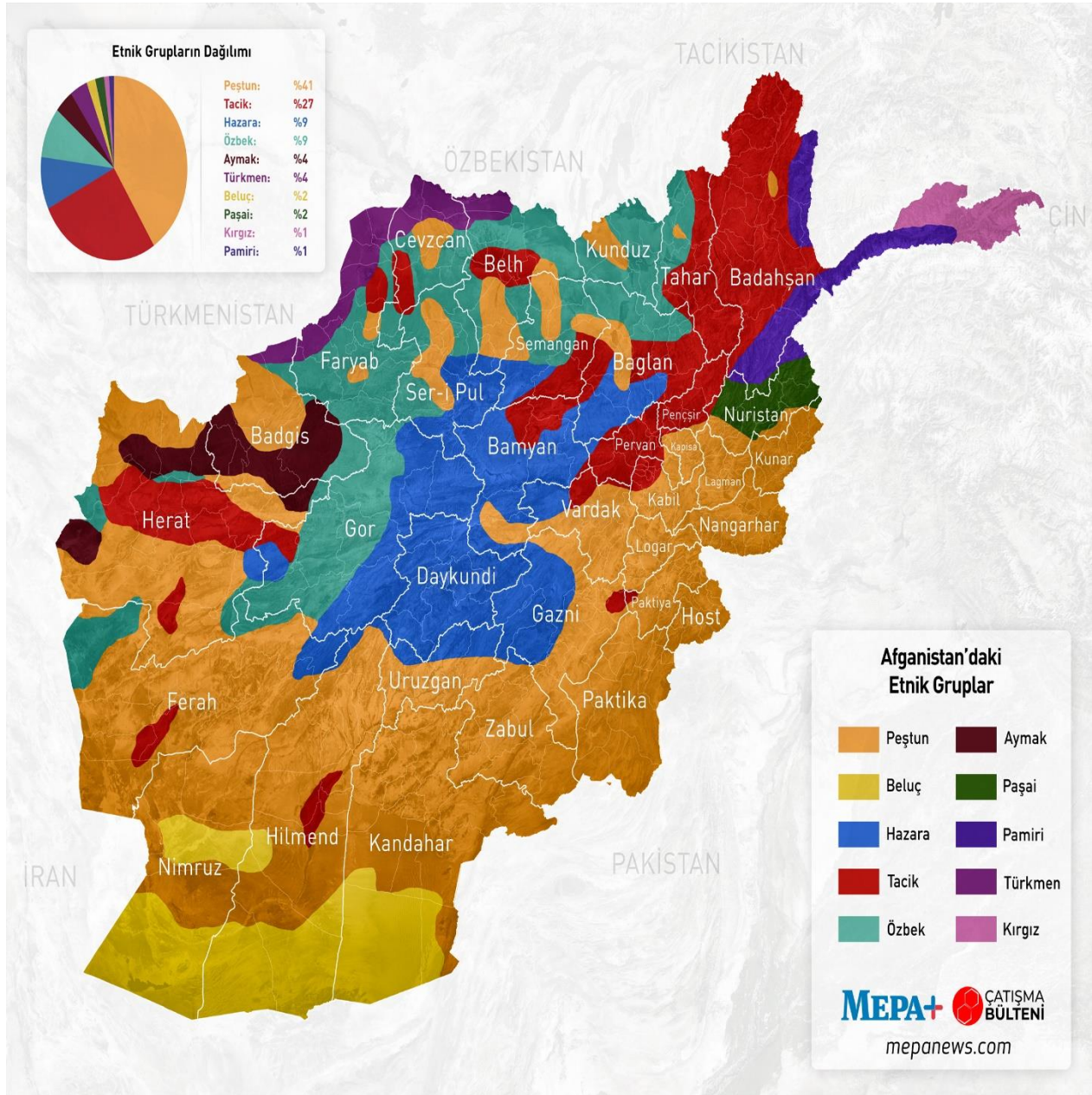

NÜFUS	33,32 Milyon (2016 tahmini)
ETNİK YAPI	%42 Peştun
	%27 Tacik
	%9 Türk (Türkmen ve Özbek)
	%1'i Diğer
PARA BİRİMİ	Afgani
RESMİ DİL	Peştuca
	Farsça
	Türk (Türkmence-Özbekçe)

TRT HABER

Ek 2:Afganistan Ülke Verileri <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ulke-profilu-afganistan-573417.html>

EK3: Afganistan Etnik Haritası <https://www.mepanews.com/afganistan-etnik-grup-haritasi-21807h.htm>